

ՆԱԶԱՐ ԶԱՐԸԳ

ՄԵՐԶԱԻՈՐ

ԱՐԵՒԵԼՔԸ

ՍՈՒՐԻԱ, ԼԻԲԱՆԱՆ, ՊԱՂԵՍՏԻՆ, ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆ, ԻՐԱՔ

Բնական, պատմական, ազգագրական,
ֆաղափական, սոցիալական ընդարձակ
մասերով:

Տպ. «ԱԶԳԱԿՃ ՊԵՐՈՒՔ

1939-1940

915.5

2472

Թ. 2

15.5
472
01.2

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԻԱ, ԼԻԲԱՆԱՆ,

ՊԱՂԵՍՏԻՆ, ԱՆԴՐ-ՅՈՐԴԱՆԱՆ

ԲՆԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՄԱՍԵՐՈՎ

ԿԱԶՄԵՑ
ՂԱԶԱՐ-ԶԱՐԸԳ

Տպ. «ԱԶԴԱԿ» Պեյրուք
1939

8040

Տրամադրութիւն թ. Բոլորու եւս
Զ. Կառնայան

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻՐԱՆԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Պատմական Սուրիան որպէս աշխարհագրական
իւստի, իր մէջ կը պարունակէ Սուրիոյ և Լիբանանի
երկայ հանրապետութիւնները, Պաղեստինը և Մու-
սուլի նահանգին մէկ մասը: Այս երկրամասը իր աշ-
խարհագրական դիրքով, հին ժամանակներէն ի վեր
եղած է ժամադրավայր մը զօրաւոր ազդերուն և անոնց
զեկավորներուն համար: Այս աշխարհակալ ազգերէն
մէկ քանին փորձած են, Սուրիոյ ճանապարհով արեւ-
ելքէն արեւմուտք տարածել իրենց աշխարհակալու-
թիւններն ու ազդեցութիւնը. իսկ ուրիշներ նոյն
անապարհով աշխատեր են արեւմուտքէն արեւելք
ափանցել:

Այս վիճակին ենթակայ պատմական Սուրիան, չէ
ենցամ միակ և անկախ ժողովուրդ մը, որը իր սե-
փական գործունէութիւնով կարենար անդ մը բռնել
ենդհանուր պատմութեան մէջ:

Սուրիոյ պատմութիւնը աշխարհակալութիւններու
ամանակագրութիւն մըն է: Այս ընթացքին բնիկ ժո-
ղովուրդը և հոն հաստատուած եկեղծները բաւակա-
սցած են կրաւորական զիմադրութեամբ, գոյութիւն
լանպանելու համար, և ենթարկուած են բազմաթիւ
ազդեցութիւններու: Սուրիոյ և Լիբանանի մէջ տա-
ւազոյն ազդեցութիւնը գործած են Փիւնիկէցիները,
ամայեցիները, Արաբները և Ֆրանսացիները:

Պէտք է յիշել, որ պատմական Սուրիան, առաւե-
պէս իր մակերեւոյթի և կլիմայի այլազանութիւնով

է, որ չէ ունեցած ցեղային միութիւն մը: Այս իրողութեան որպէս արդիւնք չէ դոնուած նաեւ աշխարհակալ աղք մը, որը յաջողէր երկիրը ամբողջութեամբ գրաւել, զնելու համար երկրին և ժողովուրդին վրայ իր ցեղային և քաղաքակրթական կնիքը:

Տիրապետութիւնները եղած են ժամանակաւոր մասնակի, յաճախ երկիրը բաժնուած է տիրողներու մէջ, բաժնելով նաեւ Սուրբոյ ժողովուրդը:

Առաջին ժողովուրդները, որոնք պատմութեան ասինահին չըջաններուն եկած են ընակիլ Սուրբոյ մէջ, եղած են Սեմական ցեղեր՝ գաղթած Միջագետքէն և Արարիայէն: Այս թափառական ցեղերը Սուրբոյ մէջ հաստատուելով մեծագոյն մասով դադրած են վաչկատուն կեանք վարելէ, իսկ փոքր մաս մը շարունակած է իր թափառիկ կեանքը մինչեւ ներկայ ժամանակներս:

Առաջին աշխարհակալութիւնը Սուրբոյ հողին վերայ կատարուած է Բաբելոնացիներու կողմէ, իսկ երկրորդը Եգիպտացիներու կողմէ, յանձին Փարաւոններու, որոնք իրապէս տիրած են մինչեւ հիւսիսային Սուրբա և երկար ժամանակ պահած զայն իրենց տիրապետութեան տակ, 15—13րդ դար Քրիստոսէ առաջ:

Այս չըջանին, հիւսիսային Սուրբոյ մէջ կը յիշուի Հիթիթ կամ Հաթի ցեղը, մասնաւորապէս իր թագաւորներով:

13րդ դարուն (Ք. Ա.) Սուրբան կ'ենթարկուի Փիւնիկեան տիրապետութեան և աղղեցութեան: Փիւնիկեցիները ծովէն կուգան, իրենց հաւանական մեկնակէտ ունենալով Փոքր Ասիան և Յունական կղզիները: Այս ժողովուրդը քաղաքակրթական բարձր ընդունակութիւններու տէր և ձեռներեց, խոր ազդեցութիւն ունեցած է մասնաւորապէս Սուրբոյ ծովեզերեայ մասերուն վրայ, ուր դրած է իր ցեղային

կնիքը և կազմած է ուրոյն ժողովուրդ մը: Փիւնիկեան ժողովուրդը թէեւ ի վերջոյ տապալուած է նոր ուսեւրու կողմէ և անյայտացած ֆիզիքապէս, բայց քաղաքակրթական տեսակէտէն մնացած է յաղթական:

12—11 դարերուն (Ք. Ա.) Սուրբոյ մէջ կը յիշուին Արամէական և Եբրայական թագաւորութիւնները: Արամէական թագաւորութեան իշխանութեան սահմանները կը տարածուին Որոնդէսի վերին հովիտէն մինչեւ Դամասկոս: Իսկ Եբրայական թագաւորութիւնը կ'իշխէ Պաղեստինի մէջ:

10—9րդ (Ք. Ա.) դարերուն Սուրբոյ մէջ գերակշիռ դիրք կ'ունենայ Ասորեստանը, որը յաջորդական պատերազմներով կը հասնի մինչեւ Փիւնիկեան ծովեզերքները:

Ասորեստանէն յետոյ Պարսիկներն են, որ Սուրբոյ մէջ կը դառնան գրութեան տէրը, իրենց մրցակից ունենալով Յոյները: Այս չըջանին Պարսիկները իրենց կ'ենթարկեն Փիւնիկեցիները և անոնց նաւատորմը կը զործածեն Յոյներուն դէմ:

Աղեքսանդր Մեծը 336—332 կը գրաւէ Սուրբան և կը կործանէ Տիւրոսը: Աղեքսանդր Մեծի մահէն յետոյ վերին Սուրբան կ'անցնի Սելեւկիոս զօրավարին ձեռքը, որը կը հիմնէ Սելեւկեան պետութիւնը, իրեն կեդրոն ունենալով Անտիոքը:

312—289 տեւող տիրապետութեան այս չըջանը, երկրի և ժողովրդեան համար կը դառնայ կազմակերպումի և քաղաքակրթական փայլուն չըջան մը, ուր կը յառաջանան արուեստ և վաճառականութիւն: Այս չըջանէն կը մնան հոյակապ աւերակներ Անտիոքի և Սուէտիոյ չըջաններուն մէջ: Պատմական հին չըջանին Սուրբոյ վերջին տիրապետողը կ'ըլլայ Հռոմը: Ան երկիրը կ'առնէ իր հովանաւորութեան տակ և զայն կը կազմակերպէ տեղական վարչութիւններով: Այս շըբ-

Զանն ալ, որ կը տեւէ մէկ քանի դարեր, Սուրիոյ համար կ'ըլլայ քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեալ լուսադոյն շրջան մը: Այս շրջանի արուեստի և գիտութեան հոյակապ յուշարձաններն են Փալմիրի և Պաալպէքի աւերակները:

Միջին դարու անցերը.— Այս դարաշրջանին ալ Սուրիոյ բախտը կապուած կ'ըլլայ աշխարհակալներու քմահաճոյքին, որոնք կարգով կուգան գրաւելու այս անպաշտպան երկիրը, և զայն դարձնելու բախումներու և աւերածութեան թատերավայր մը:

395—634 (Ք. Յ.) Սուրիան կ'անցնի Բիւզանդական կայսրութեան ձեռքը:

639 (Ք. Յ.) Արաբները կը գրաւեն Երուսաղէմը, Դամասկոսը և ամբողջ Սուրիան. 660—680 թուին Դամասկոսը կը դառնայ Արաբական կայսրութեան մայրաքաղաքը:

760ին Սուրիոյ մէկ մասը կ'ենթարկուի Պաղատա տի խալիֆայութեան: 1070—1075 Սուրիան կ'ենթարկուի Թուրք-սելճուկներու արշաւանքին:

1095 թուէն յետոյ կ'սկսի Խաչակիրներու արշաւանքը, որու միջոցին Փրանսացիները կ'ուզէին ազատել Սուրբ Տեղերը, և ազատ անցք ապահովել եւրոպացի տասնեակ հազարաւոր ուխտաւորներու համար:

1098ին խաչակիր բանակը կը գրաւէ Անտիոքը, իսկ 1099 թուին Երուսաղէմը, ուր կը հաստատուի լատինական թագաւորութիւն մը. այս թագաւորութիւնը կը տեւէ մինչեւ 1187 թիւը:

Այս շրջանին Սուրիոյ ծովեզերեայ մասը կը դառնայ գրաւուած հողամաս մը, որը Կիլիկիոյ հետ միացած կը բաժնուի չորս գաշնակցային պետութիւններու: Սուրիոյ ներքին մասերը կը պահեն իրենց ուրոյն վարչութիւնները, բայց կը մնան հարկատու խաչակիր իշխանութիւններուն:

1190—1291 Սուրիան կ'ենթարկուի Մամլուքներու և Մոնկոլներու արշաւանքին:

1252ին երկիրը կը մնայ Մոնկոլներու և Մամլուքներու իշխանութեան տակ:

1291ին ծովեզերեայ քաղաքներն ալ կը յանձնուին Մամլուքներու:

1299ին Սուրիան երկրորդ անգամ ըլլալով կ'անցնի Պարսիկ իշխանաւորներու ձեռքը:

1401ին Թաթարներն են, որ կը տիրանան Սուրիոյ և կ'աւերեն Դամասկոսը:

16—17րդ դարերուն Սուրիան կ'անցնի Օսմանեան տիրապետութեան:

1516ին Սուլթան Սէլիմ Ա. կ'որոշէ գրաւել Սուրիան, խալիֆայական կայսրութիւն մը հաստատելու համար:

Գրաւումը տեղի կ'ունենայ մինչեւ Մէքքէ, ուր կայսրը յանձն կ'առնէ Սուրբ Տեղեաց բանակիները և կը դառնայ իսլամ աշխարհի խալիֆան:

Օսմանցիները կը կառավարեն բնութիւնով, որուն որպէս հետեւանք Լիբանանի լեռները կը դառնան անկախութեան ապաստանարան: Շուտով տեղի կ'ունենայ Լիբանանցիներու և Օսմանցիներու բախում մը, որը կը տեւէ երկար ժամանակ:

19րդ դարու սկիզբը Սուրիան կը դառնայ նոր արշաւանքերու թատր:

1799ին տեղի կ'ունենայ Նաբոլէօն Պօնաբարթի արշաւանքը:

1821ին Էմիր Պէշիւրի տեղական ըմբոստութիւնը և վարչութիւնը:

1831ին Եգիպտական արշաւանքը և գրաւումը:

1839ին Սուլթան Մահմուտի օրով և Լոնտոնի գաշնագրով, Սուրիան դարձեալ կ'իյնայ թուրք գեղի իշխանութեան տակ:

1841—1860 Լիբանանը կ'ունենայ ներքին խոչոր
կռիւններ:

1860ին տեղի կ'ունենայ քրիստոնեաներու զան-
գուածային շարժը և Եւրոպական միջամտութիւնը:
Լիբանանը կը դառնայ ինքնավար չըջան մը Եւրոպա-
կան յանձնախումբի մը հսկողութեան տակ, թուրք
կառավարութեան համաձայնութիւնով: Ինքնավարու-
թեան պայմաններու գլխաւորներն էին, քրիստոնեայ
կառավարիչ ունենալը և ապահովութեան գործը տե-
ղացիներուն յանձնուիլը:

1860—1918ը Սուրիան կը մնայ Թուրքերու իշ-
խանութեան տակ:

1914—18, ընդհանուր պատերազմին Սուրիան և
մասնաւորաբար Լիբանանը կը մատնուին Թուրքերու
ան ու սարսափին:

1918ին դաշնակից բանակները կը գրաւեն Լիբա-
նանը և Սուրիան:

1920ին Սէվրի դաշնագիրը վերջնապէս Սուրիան
և Լիբանանը կը բաժնէ Թուրքիայէն և զայն կը վե-
րածէ ինքնավար չըջանի մը:

Քիչ վերջը Սան Ռէմոյի վեհաժողովը Սուրիոյ և
Լիբանանի համար հովանաւոր կը նշանակէ Ֆրանսա-
կան հանրապետութիւնը, որը երկիրը կը վեհակազմէ
թէ վարչապէս, թէ տնտեսապէս: Երկիրը կը բաժնէ
հինգ պետական չըջաններու.— 1. Մեծն Լիբանանի
հանրապետութիւն, 2. Սուրիական պետութիւն, 3.
Ալէուիթ պետութիւն, 4. Ճէպէլ Տրիւզի պետութիւն,
5. Ալեքսանտրէթի ինքնավար Սանճաք:

1936ին, Սուրիոյ և Լիբանանի պահանջով և
Ֆրանսական կառավարութեան համաձայնութեամբ,
Սուրիան և Լիբանանը կը դառնան անկախ հանրա-

պետութիւններ, իրենց զինակից և առաջնորդ ունե-
նալով դարձեալ Ֆրանսական հանրապետութիւնը:

Սուրիական հանրապետութեան մէջ կը մտնեն
նաեւ Ալէուիթի, Ճէպէլ Տրիւզի և Ճէզիրէի չըջաննե-
րը և Ալեքսանտրէթի Սանճաքը: 1938ին Ալեքսանտ-
րէթը Թուրքիոյ պահանջով կը զատուի Սուրիոյ հան-
րապետութենէն և կը կազմէ առժամեայ ինքնավար
չըջան մը, Ֆրանսական եւ Թուրքական հսկողու-
թեան տակ:

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Աշխարհագրական Սուրիոյ հողամասը բաղկացած է Սուրիոյ, Լիբանանի, Պաղեստինի և Անդր-Յորդանանի անջատ պետական միաւորներէն: Ան մէկ մասը կը կազմէ առաջաւոր Ասիոյ, փոռած Միջերկրականի եզերքին, սեղմուած Միջերկրական ծովու և Սուրիոյ անապատին միջեւ. երկարած է հիւսիսէն հարաւ, Տաւրոսեան լեռներէն մինչեւ Եգիպտոս և Արաբիա:

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ, ԶԵԻՆ, ՏԱՐԱԾՈՒՅԻՒՆԸ ԵՒ ՏԵՂԸ

Աշխարհագրական Սուրիոյ բնական սահմաններն են. հիւսիսէն Տաւրոսեան լեռնաշղթայի երկու ձիւղերը, Ամանոս ե Քիւրտ Տաղի լեռներ. արեւելքէն Եփրատ գետը և Սուրիոյ անապատը. հարաւէն Արաբիոյ անապատը և Կարմիր ծովը. արեւմուտքի ամբողջ երկայնքին Միջերկրական ծովը:

Ներկայիս Սուրիոյ և Լիբանանի պետական սահմանները թէ իրենց միջեւ և թէ սահմանակից երկիրներու հետ, բնական սահմաններ չեն, այլ արհեստական, գծուած զանազան դաշնագրերով և հետեւեալ կերպով:

Հիւսիսէն.— Թուրք—Սուրիական սահմանագիծը կը մեկնի Փայասի փոքր նաւահանգիստէն (Ալեքսանտրէթէն 20 քիլոմէթր հեռու հաստատուած), կ'ուղղուի դէպի Մէյտան-էքպէզ, կ'անցնի Քիլիսի հարաւէն և կը հասնի հինչեւ Զօպան պէյի երկաթուղիի կայարանը: Սահմանը այդ տեղէն կ'երկարի Հալէպ—Մուսուլ

երկաթուղիի գծով, կը հասնի ճարապուրուս, Արար Փռնար, Թէլ-Ապիտա, Րասէլ-Այն, Տէրպէտիէ և ապա Նիսեպին: Այս երկայնքին զիծը կը մնայ Թրքական սահմանի մէջ: Նիսեպինէն յետոյ երկաթուղագիծը կը շարունակուի սուրիական սահմանի մէջէն, կ'անցնի Թէլ-Չիվան, Գուպիրպիթ, Տէմիր-Գափու, Թէլ-Բէօջէք վայրերէն, հասնելու համար Մուսուլ: Իսկ Սուրիոյ սահմանը Նիսեպինէն կ'երկարի դէպի հիւսիս-արեւելք ու կը հասնի մինչեւ Իպն-Օմար:

Արեւելեան սահման.— Իպն-Օմարէն մինչեւ Խապուր գետի մօտերը, Տիգրիս գետն է, որ բնական սահմանը կը կազմէ Սուրիոյ, իսկ անկէ մինչեւ Ապու-Քէմալ վայրը, արհեստական սահմանագիծ մըն է, որ կ'երկարի հիւսիսէն—հարաւ համարեայ ուղիղ գծով:

Հարաւ արեւելեան Սուրիան որպէս բնական սահման ունի անապատը, իսկ քաղաքական սահման Անզը Յորդանանը:

Հարաւային սահման.— Կ'սկսի Իմթանէն տասը քիլոմէթր արեւելքէն և կ'երկարի դէպի արեւմուտք մինչեւ Յորդանան գետի վերին մասը, Թիպերիատ լճի հարաւային ծայրը. Թիպերիատ լիճը և Հուլէի տըղմուաները արեւելքէն եզերելով, սահմանը կ'երկարի դէպի հիւսիս և կը հասնի Լեռնդէս գետի մօտերը, ապա դէպի արեւմուտք երկարելով կը վերջանայ Նաքուրայի հրուանդանէն քիչ հարաւ: Այս վերջին մասը սահման է նաեւ Լիբանանի և Պաղեստինի միջև: Արեւմտեան սահմանի ամբողջ երկայնքին Միջերկրական ծովն է փոռած:

Այս սահմաններով Սուրիա—Լիբանանի երկրամասը հիւսիսէն հարաւ երկարած ձեւ մը ունի, որուն երկարութիւնը հիւսիսէն հարաւ Միջերկրականի զուգահեռ կը հասնի մօտ 600 քիլոմէթրի, իսկ լայնութիւնը արեւմուտքէն—արեւելք կը տարբերի զանազան

չըջաններու մէջ, նուազագոյն 90 քիլոմէթր հարաւային Լիբանանի մէջ, իսկ 550 քիլոմէթր Անտիոք—ձէզլիէ երկարող զիծը:

Սուրիոյ և Լիբանանի տարածութիւնը 1938ին, ձէզլիէի մէջ Իրազի և Սուրիոյ սահմանագծումէն յետոյ, կը հասնի շուրջ 202 հազար քառակուսի քիլոմէթրի:

Գիրքով և մեծութեամբ Սուրիոյ հողամասը կը նմանի իրեն մօտակայ երկիրներէն Եգիպտոսին:

Քաղաքական սահմաններ.— Սուրիոյ և Լիբանանի հողամասը հիւսիսէն սահմանակից է Թուրքիոյ, արեւելքէն և հարաւ-արեւելքէն Իրազին, հարաւէն Անզը-Յորդանանի և Պաղեստինի, իսկ արեւմուտքէն զրապի երկիր կարելի է հաշուել արեւելեան Միջերկրականի վրայ նաւահանգիստ ունեցող պետութիւնները և հողամասերը, օրինակ՝ Եգիպտոսը, Թուրքիան, Պաղեստինը և Կիպրոս կղզին:

Սուրիոյ տեղը երկրագունդի վրայ.— Սուրիոյ և Լիբանանի հողամասը կը գտնուի Ասիոյ ցամաքամասի արեւմտեան ծայրը, տեղաւորուած հիւսիսային կիսագունդի լայնութեան 33°—38° աստիճաններու միջև, և արեւելեան երկարութեան 33½—40° աստիճաններու վրայ, Փարիզի միջօրէականը առնելով:

Այս պայմաններով Սուրիոյ և Լիբանանի հողամասը աշխարհագրական շատ նպաստաւոր զիրք մը ունի, թէ՛ եզերային ընդարձակ հողամասով և թէ՛ հաղորդակցութեան տեսակէտով: Ան յարաբերութեան ամենամօտ կէտն է երեք ցամաքամասերու՝ Եւրոպայ, Ափրիկէ և Ասիա, ինչպէս նաեւ անխուսափելի ճանապարհը և անցքը բազմաթիւ երկիրներու փոխ-յարաբերութիւններուն: Իր նաւահանգիստները, Ալեքսանդրէթ, Լաթաքիա, Թրիփօլի և Պէյրութ, ամե-

նաժամ զոններն են, որոնցմով արեւմտեան բոլոր երկիրները հաղորդակցութեան մէջ կրնան մտնել Արարիոյ, Իրազի, Պարսկաստանի, Աֆղանիստանի, Պարսից ծոցի և Հնդկաստանի հետ:

ԵԶԵՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ — ԾՈՎԱՓՈՒՆՔ

Սուրիոյ և Լիբանանի հողամասը ամբողջ երկայնքով երկարած է Միջերկրական ծովու եզերքին: Այս երկու երկիրները ունին մօտաւորապէս 850 քիլոմէթր երկարութեամբ ծովեզերք մը, շատ նպաստաւոր կազմութիւնով:

Իրենց գլխաւոր առաւելութիւններն են այն շարք մը հրուանդանները (բաս), որոնք լեռներու շարունակութիւնը ըլլալով, երկարած են դէպի ծով: Այս հրուանդաններուն մէջտեղերը կազմուած են ծովածոցեր և խորշեր, որոնք բնական յարմարութիւններով օժտուած նաւահանգիստներ են:

Սուրիոյ հիւսիսային կողմը կը գտնուի Ալեքսանտրէթի ծովածոցը, որ իր մեծութեամբ, գիրքով, կանոնաւոր ձեւով և զեղեցկութեամբ առաջնակարգ կարեւորութիւն ունեցող նաւային կայան մըն է:

Ալեքսանտրէթի ծոցէն դէպի հարաւ, Ամանոսի և Ճէպէլ Մուսայի լեռներու վերջաւորութեան վրայ, կը գտնուի Բաս-էլ-Սընզիբ հրուանդանը. անոր դիմացը՝ դէպի հարաւ, Կասիոս լեռը (Ճէպէլ Աքրա) կը վերջաւորի Բաս-էլ-Պասիթ հրուանդանով: Այս երկու նըկատանելի հրուանդաններու միջեւ ծովեզերքը կը կազմէ ծոց մը, որուն կեդրոնը կը գտնուի Սուէաբան՝ Անտիօքի նաւահանգիստը:

Անսարիներու լեռնաշղթայի հիւսիս-արեւմուտքը գտնուած լեռները, ծովեզերքի մօտ կը ձեւացնեն Բաս-իպն-Հանի հրուանդանը: Այս հրուանդանի քով կը

գտնուի Լաթաքիայի նաւահանգիստը: Լաթաքիոյ ծովածոցէն հարաւ կը գտնուին Ճէպլէյի, Պանիասի և Թարթուսի խորշերը: Առաջին երկուքը փոքր են, իսկ երրորդը իր ծովեզերքով և մեծութեամբ նկատառելի կայան մըն է: Թարթուսէն դէպի հարաւ կը գտնուի Թրիփօլիի մեծ ծոցը:

Թարթուսէն—Թրիփօլի երկարող ծովեզերքի դէմ կը գտնուի Բուաա (Առատոս) փոքր կղզին, որը այժմ կիսաւեր լիճակ մը ունի, բայց հին չրջաններուն ծաղկած զաղութ մը եղած է:

Թրիփօլիէն մինչեւ Նաքուրայի մօտերը ծովեզերքը կը շարունակուի միշտ հրուանդաններով և խորշերով, որոնց կեդրոնը կը գտնուի Պէյրութի հրուանդանը և ծովածոցը: Պէյրութէն դէպի հիւսիս կան Ճիւնիի, Ճիպլէյի և Պաթրունի խորշերը, իսկ հարաւային՝ կողմը Սայտայի և Սուրի ծովախորշերը:

Բուաա կղզին (պատմական Առատոսը), կը գտնուի Թարթուսի մօտերը, ծովեզերքէն 3 քիլոմէթր հեռու, այժմ ունի հինգ հազարի չափ բնակչութիւն. կղզիի միջին երկարութիւնն է 750 մէթր, իսկ լայնութիւնը 400 մէթր:

ՄԱԿԵՐԵՒՑՅՈՒՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՇՈՂԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Սուրիոյ և Լիբանանի հողամասը սեղմուած անապատի և Միջերկրական ծովու միջեւ, երկրաբանօրէն արկածով կազմուած երկիր մը կը նկատուի, ուր փոքր տարածութեան մը վրայ կը տեսնուին ծովը, լեռը, դաշտը և անապատի սկզբնաւորութիւնը իրարու շատ մօտ, կազմելով այս երկրի հետաքրքրական այլազանութիւններէն մէկը: Ծիշդ նոյն այլազանութիւնը,

նաեւ հողի տեսակի մասին, ուր համարեայ կողք կողքի կը տեսնուին աւագուտ անապատային մասեր, հրաքխային նիւթերէ կազմուած հողի տարածութիւններ և ապա արգաւանդ և բերրի հողերով դաշտեր:

ՌԻՂՂԱՀԱՅԵԱՅ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ — ԼԵՌՆԵՐ

Սուրիոյ և Լիբանանի լեռները, որոշ ընդհատուածներով, շարունակութիւնն են Ասիոյ լեռներուն: Երկրի լեռները հիւսիսէն-հարաւ կրնանք բաժնել հետեւեալ խմբաւորումներուն:

Ա. Հիւսիսային լեռնախումբ.— Ամանոսի և Գըզըլ Տաղի լեռները, որոնք Տաւրոսեան լեռներու շարունակութեան վրայ կը գտնուին, և կը կազմեն մէկ լեռնաշղթայ: Ամանոսի լեռները կ'սկսին Թուրքիոյ սահմաններէն 2287 մէթր բարձրակէտով. աստիճանաբար ցածնալով կ'իջնեն դէպի հարաւ, մինչեւ Պէյլանի կիրճը, որուն բարձրութիւնն է 684 մէթր: Պէյլանի կիրճով ընդհատուած Ամանոսի լեռները, կիրճի հարաւային կողմէն կը շարունակուին Գըզըլ Տաղի լեռներ անունով: Այս լեռնաշղթայի վերջաւորութեան վրայ կը գտնուին Ճէպէլ Մուսայի լեռները, որոնք Սուէտիոյ ծովեզերքին մօտ յանկարծ կ'ընդհատուին սեպ զառիթափով մը, ճիշդ Կիպրոս կղզիի լեռներու ուղղութեան վրայ:

Լեռնային այս չրջանը մեծ մասամբ անառուա է, անառիկ ու անանցանելի, կարեւոր անցքը Պէյլանի կիրճն է, որը պատմութեան մէջ ալնշանաւոր եղած է, թէ որպէս յարաբերութեան միջոց և թէ ամբողջութիւն:

Ճէպէլ Մուսայի լեռներու հարաւային կողմը կը գտնուի «Ճէպէլ Ագրա»ի (Կասիոս) հաստամիտարը, 1760 մէթր բարձրութիւնով: Անանցանելի և մեծ մա-

սամբ լերկ այս լեռները սեպ վայրէջքով կ'եզերեն Սուէտիոյ հովիտը, կ'իջնեն Որոնդէսի ընթացքին և գետաբերանին վրայ:

Ամանոսի լեռներուն արեւելեան կողմը կը գրանուին «Քիւրտ Տաղի» լեռները, որոնք զատուած են Ամանոսի լեռներէն «Գարա Սու»ի հովիտով: «Քիւրտ Տաղի»էն հարաւ կ'երկարին Գօսէյրի և Տարիուսի լեռները 1100 մէթր բարձրութիւնով, իսկ աւելի վար «Ճէպէլ Զավիէ»ի լեռները:

Հիւսիսային Սիւրիոյ այս լեռնախումբերը իրենց մեծագոյն մասով 1500—2000 մէթր բարձրութիւն ունին, անառանկրով ծածկուած են և անանցանելի:

Ալեքսանդրէթի ծովածոցէն մինչեւ կեղրոնական Սուրիա, ծովի կողքէն քալելով, լեռները ունին բնական փորթամ տեսարաններ և գեղեցիկ ու վայրի պատկերներ, իրենց դէպի ծով խոյացող գահալէժներով և ծովու մէջ երկարող լեռնածայրերով, օրինակ «Րաս-էլ-Խնդիր»ի և «Րաս-էլ-Պասիթ»ի հրուանդանները:

Հիւսիսային Սուրիոյ լեռներու մէջ կարելի է հաշուել «Ճէպէլ Սաման»ի լեռները, որոնք զատուած են Քիւրտ Տաղիէն Աֆրինի դետով: Այս լեռները ցած են և լերկ. կարեւոր գագաթներն են «Ճէպէլ Պարտաքաթ», «Ճէպէլ Ալա», «Պարիչա» և «Րիհա»ի լեռները, որոնց միջին բարձրութիւնը 720 մէթր է:

Հիւսիսային այս լեռնախումբի շարունակութեան վրայ դէպի հարաւ առանձինն կ'երկարին Անսարինեւրու լեռները, որոնց միջին բարձրութիւնն է 1200 մէթր. անառուա են և ջրառատ, ամբողջութեամբ բնակուած են Ալէուի ժողովուրդով:

Կեղրոնական լեռնախումբ.— Սուրիոյ կեղրոնական մասի մակերեւոյթի երկայնքին հիւսիսէն հարաւ կ'եր-

կարին երկու մեծ լեռնաշղթաներ, իրարու զուգահեռ
 ուսկան: Այս լեռնաշղթաներէն արեւմտեանը, որ Մի-
 ջերկրական ծովի եզերքն ի վեր կ'երկարի, կ'անուանուի
 Լիբանանի լեռնաշղթայ. իսկ անոր դէմ զուգահեռա-
 կան երկարող շղթան՝ Արեւելեան կամ Անդի-Լիբանանի
 լեռնաշղթայ: Այս երկու մեծ լեռնաշղթաներու
 միջեւ տարածուող ընդարձակ լեռնահովիտը կ'ան-
 ուանուի Պէքասայի դաշտ:

Արեւսմեան կամ Լիբանանի լեռնաշղթայ. — Կ'սկսի
 Նահր Քէպիրէն և կ'երկարի մինչև Լեւոնդէսի գետա-
 բերանի մօտերը. մեծ մասամբ կրահողէ կազմուած է
 և լերի: Զրկուած է այժմ՝ պատմութեան մէջ նշանա-
 ւոր իր մայրիկ անտառներէն, որոնցմէ միայն նմուշ-
 ներ մնացած են: Լեռնաշղթայի արեւելեան կողերը
 բացարձակ անջրդի են, իսկ արեւմտեան կողերը, որոնք
 կը նային Միջերկրական ծով, ունին ջրառատ մասեր
 և շէն վիճակ մը: Լեռնաշղթայի հարաւային մասը
 ունի աւելի նպաստաւոր կազմութիւն, որուն սրպէս
 արդիւնք ունի բազմամարդ և գեղեցիկ գիւղեր:

Լիբանանի գլխաւոր գագաթներն են հիւսիսէն ըս-
 կըսած. Մաքմէլ 3100 մէթր, ձէպէլ Ա.քար 2140 մ.
 որու վերջաւորութիւնը կը հասնի Նահր Քէպիր. Տահր
 էլ Քատիպ 2900 մ., Այն Աթա 2600 մէթր:

Մանինի լեռնախումբի գլխաւոր գագաթներն են,
 Սանին 2626 մ. և ձէպէլ Քնէյսէ 2030 մէթր:

Լիբանանի հարաւային լեռնախումբերու մէջ յի-
 շատակութեան արժանի են հետեւեալ գագաթները.
 ձէպէլ Պարուք, 2200 մէթր, որու մասերը կը հասնին
 մինչև Տահր էլ Պէյտարի անցքը, 1542 մէթր, ուր-
 տեղէն կ'անցնի Պէյրութ—Գամասկոս երկաթուղա-
 գիծը և խճուղին: ձէպէլ Նիհա 1680 մ. և ձէպէլ Ռի-
 հան 1850 մէթր:

Անդի-Լիբանանի լեռնաշղթան. — Լիբանանի լեռ-
 նաշղթային զուգահեռական՝ կ'երկարի հիւսիսէն հա-
 րաւ, մինչև Գամասկոսի Պարատա գետը:

Այս լեռնաշղթան ունի կրային և ժայռոտ կազ-
 մութիւն մը. լեռնաշղթայի հիւսիսային մասերը լերկ
 են և միանգամայն ամուլ, իսկ հարաւային մասերը
 համեմատաբար արգասաբեր և անտառուտ են:

Անդի-Լիբանանի լեռները և գագաթները աւելի
 քիչ բարձրութիւն ունին: Այս լեռնաշղթայի արեւել-
 եան կողերը կ'իջնեն դէպի անապատ:

Անդի-Լիբանանի լեռներու շարունակութեան վրայ
 Պարատա գետէն դէպի հարաւ կը բարձրանայ Հերմոնի
 հաստամետք: Այս երկու մեծ լեռնային զանգուած-
 ները, իրմէ բաժնուած են Պարատա գետով, և Չպտա-
 նի հովիտով, ուր կը միանան իրարու երկու լեռներու
 փէշերը: Հերմոնի հաստամետքը 2876 մէթր բարձրա-
 կէտով, իշխող դիրք մը ունի չրջապատի վրայ: Ունի
 ընական գեղեցիկ և փարթամ տեսարաններ, անտա-
 ռածածկ չրջաններ: Իր բացառիկ դիրքով «Հերմոն»ի
 լեռները պատմութեան մէջ եղած են նուիրականացած
 և յիշատակելի վայրեր, թէ հեթանոսական չրջանին և
 թէ քրիստոնէական դարերուն: Ունի սրբավայրերու
 արժէքաւոր աւերակներ:

Լիբանանի և Անդի-Լիբանանի երկու լեռնաշղթա-
 ներն ալ դէպի հարաւ, Յորդոնան գետի ընթացքի
 մօտերը կը ցածնան և տակաւ կ'անհետին: Յորդանա-
 նի ընթացքի մօտերէն դէպի հարաւ կարծես նոր եր-
 կիր մըն է, որ երեւան կուգայ, յանձին Պաղեստինի:

Գամասկոսի չրջանին մէջ կան Ղութայի լեռները,
 աւելի հարաւ ձէպէլ Տրիւզի լեռները, որոնք լերկ
 են և անջրդի. ունին հրաբխային կազմութիւն:

Անդի-Լիբանանի լեռներու հիւսիսային ծայրէն
 մինչև Եփրատի ընթացքը տարածուող անսահման

դաշտերու կողքին նշանակելի են հետեւեալ լեռները, Շուճրիէ, Պիլաս, Պուէյտայի միջակ բարձրութիւնով լեռները :

Սուրիայ եւ Լիբանանի լեռնային անցքերը.— Երկրի լեռնային շրջաններէն մեծագոյն մասը, ունին արդիապէս կան ճանապարհներով անցքեր : Լիբանանի լեռներուն վրայէն երկաթուղազիծ մը Սուրիան կը միացնէ Միջերկրականի հետ : Ուրիշ երկաթուղազիծ մը կը կարէ Լիբանանի լեռները և Հոմսը կը միացնէ Թրիփօլի : Լեռնային խճուղիով Լաթաքիան միացած է Հալէպին և Անտիօքին : Պէյլանի լեռնային անցքի վրայէն անցնող խճուղի մը իրարու հետ հաղորդակցութեան կը դնէ Անտիօքը, Ալեքսանդրէթը և Հալէպը : Մէրճալունի լեռնանցքը կարող խճուղի մը, Հաւրանը և Սուրիոյ մէկ մասը կը միացնէ Լիբանանի հարաւային ծովեզերքին :

ՀՈՐԻՉՈՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՒՅԻՒՆ

Գաւազեցիներ եւ մօսկիի հողեր.— Սուրիա եւ Լիբանան առաւելագէս լեռնային երկիրներ ըլլալով հանգերձ, ունին նաեւ ընդարձակ դաշտեր և մշակելի հողեր, տափաստաններ և լեռնահովիտներ, արգաւանդ հողերով : Այս հողերէն մէկ մասը գետերով ոռոգուած է և պատրաստ մշակումի և արգիւնարեութեան իսկ ուրիշ մասեր կ'սպասեն ոռոգման միջոցներու, դառնալու համար արգիւնարերող շրջաններ : Կան նաև հողամասեր, որոնք ճախճախուռ վիճակ մը ունին : Այս ճահիճները չորցնելը երկրին պիտի տայ ընդարձակ և բերրի դաշտեր, ինչպէս նաև բնակութեան նոր շրջաններ, օդի փոփոխումով :

Սուրիայ գլխաւոր գաւազեցիներն են.— Ճէզիրէի ընդարձակ դաշտագետինները, Հալէպի տափաստան

ները, Ղապի դաշտը, Ամուզի դաշտը, Դամասկոսի ուլասիսը, Հալբանի սարահարթը, Համայի և Հոմսի դաշտերը, Լաթաքիոյ դաշտը, Ազգարի ընդարձակ դաշտը, Ճէպլէի, Պանիասի, Թարթուսի և Համիտիէ գիւղաքաղաքներու մշակելի հողերը :

Լիբանանի մեջ.— Պէքասայի ընդարձակ լեռնահովիտը, և Թրիփօլիէն մինչև Սուր երկարող ծովեզերեայ մշակելի հողերը :

Ա. ձեզիրիի դաւազեցիները.— Այս անուան տակ պէտք է հասկնալ Եփրատ և Տիգրիս գետերու միջև տարածուած մշտադալար դաշտային անսահման տարածութիւնները, որոնք ոռոգուած են Քիւրտիստանի լեռներէն դէպի Խապուր գետը հոսող գետակներով և գետերով :

Անսահման այս դաշտերը ջուրի առատութեան հետ ունին նաև հողի արգասաբեր տեսակներ, որոնք յարմար են ամէն կարգի մշակութեան : Օրկ. արմտիք, բրինձ, բամպակ : Այս դաշտերուն արգասաբերութիւնը ծանօթ է պատմութեան մէջ : Այս շրջանը աշխարհակալ կայսրութիւններու համար նշանակէտ մը եղած է, որպէս անհատնում շտեմարան մը, որը կրնայ կերակել բազմամիլիոն ժողովուրդ : Ճէզիրէի մշակելի հողերու գումարը կը հասնի մէկ միլիոն 260 հազար հէքթարի, որուն հազիւ մէկ երրորդը կը մշակուի այժմ, նախնական միջոցներով :

Հալէպի սափասանները.— Անսահման դաշտագետնի մը երեւոյթը ունեցող այս տափարակութիւնը կը տարածուի Ամուզի լիճէն մինչև Եփրատ գետի եզերքները : Կոյս և բաբեբեր հողեր, որոնք կ'սպասեն մշակման : Այս ընդարձակ հողամասը շուրջ 30 հազար քառակուսի քիւմէթր տարածութիւն մը ունի, որուն կէսը մօտաւորագէս մշակելի է : Ներկայիս այս հողերէն հազիւ 2—3 հազար քառակուսի քիւմէթր տեղ

կ'օգտագործուի. արմառքի, կանեփի և բրինձի մշակութեան համար: Ոռոգման միջոցի պակասը մեծագոյն պատճառն է այս հողերու անմշակ մնալուն: Հալէպի հողերու ոռոգումը նիւթական շատ մեծ միջոցներու կը կարօտի, նկատի ունենալով որ ոռոգման միակ աղբիւրը Եփրատն է, որը թէ հեռու է և թէ շատ ցած է Հալէպի մակերեւոյթէն:

Ամուզի դաւար.— Անտիօքի շրջանին մէջ նշանակելի դաշտ մըն է թէ ընդարձակութիւնով և թէ մըշակման յարմարութիւններով: Այս դաշտի քով կը գտնուին նաեւ ճահիճներ, որոնք սքանչելի մշակութեան վայրեր կը դառնան չորնալու պարագային: Այս շրջանի մշակելի հողերը կը հաշուեն 21500 հէքթար, որը կրնայ կրկնապատկուիլ: Այս դաշտը և ճահիճներու չորնալէն առաջ եկած տարածութիւնները գիւրբաւ կրնան ոռոգուիլ Աֆրին և Գարա Սու գետերու ջուրերով:

Արսուզի դաւար.— Կը գտնուի Ալեքսանտրէթի հարաւային կողմը: Շատ բարեբեր է: Այժմ այս շրջանը քննութեան ենթակայ է որպէս քարիւղի ակեր պարունակող հողամաս:

Համայի եւ Հօմսի դաւարը.— Կը գտնուին Որոնգէսի ընթացքին վրայ, և կ'ոռոգուին անկէ: Ունին բերրի հողեր արմառքի և ծանր մշակութեան համար:

Ղապի դաւար.— Այս դաշտը կը տարածուի Անսարիններու լեռներէն մինչեւ Իտիպի սարահարթը. ունի չուրջ 40 հազար հէքթար տարածութիւն, որուն մէկ կարեւոր մասը ճահճային է և ոչ մշակելի:

Իսլիպի դաւար.— Ղապի դաշտի շարունակութեան վրայ կը գտնուի: Այս շրջանը մեծ յարմարութիւն ունի բամպակի, բրինձի և ձիթապտուղի մշակութեան: Նախնական միջոցներով իսկ այդ շրջանը ունի կարեւոր արտադրութիւն մը այս նիւթերէն:

Դամասկոսի ովախար.— Պարատա գետի եօթը ճիւղերովը կարատուած և այդ ճիւղերով ոռոգուած ընդարձակ ու զեղատեսիլ դաշտավայր մըն է, կեդրոնը կը գտնուին ընդարձակ ու կանաչազարդ պարտէզներ ու մրգաստաններ. իսկ անոնց եղերքները արմառքի դաշտեր, որոնք կ'երկարին մինչեւ անապատը: Այս մշակուած և ընտիր դաշտագետինը ունի 60 հազար հէքթար տարածութիւն մը, լաւագոյն կերպով կ'օգտագործուի, թէ պարտէզներով, թէ բանջարանոցներով և արմառքի վար ու ցանով: Առանձին յիշատակութեան արժանի է Չպտանիի գեղեցիկ հովիտը իր պուղներու առատութեամբ: Այս հովիտէն ծնունդ կ'առնէ նաեւ Պարատա գետը:

Աֆարի դաւար.— Կը գտնուի Ալէուիթ շրջանի մէջ, կը տարածուի Անսարիններու լեռներէն մինչեւ Միջերկրականի եղերքները: Ունի ընտիր հող և ոռոգման բաւարարար միջոցներ, որոնք կրնան կատարելադործուիլ, նկատի ունենալով գետերու մօտաւորութիւնը:

Լարսիի մշակելի հողերը.— Կը գտնուին քաղաքի շրջապատին մէջ, ուր յառաջացած է մասնաւորաբար ծխախոտի և թէմպէքի մշակութիւնը: Ունի առանձին տեսակի ծխախոտ մը Ապուրիիս անունով, որը կ'սպառի մասնաւորաբար անգլիական հրապարակի վրայ:

Պանիասի եւ Թարբուսի մշակելի հողերը շատ յարմար են արմառքի և ձիթապտուղի մշակութեան համար: Ճէպլէի շրջանը յարմար է բամպակի մշակութեան, որ հետզհետէ կը յառաջանայ ամբողջ Ալէուիթ շրջանին մէջ:

Հաւրանի սարահարթը.— Հրարխային կազմ ունեցող այս ընդարձակ տարածութիւնը, երկու մասերէ կազմուած է. 1. Բարձրադիր շրջաններ, որոնք ան-

Չրդի են և բուսականութեամբ աղքատ. այս շրջաններու մէջ տեւական բնակութիւն չկայ, կը ծառայեն որպէս արօտավայր թափառական ցեղերու: 2. Յած և տափարակ մասերը, որոնք ընդարձակ դաշտի մը տարածութիւնը ունին, և շատ յարմար են արմտիքի մշակութեան համար: Թէ պատմութեան շրջանին և թէ այժմ, Հաւրանի շրջանը կարելի է նկատել Սուրբոյ ցորենի շտեմարաններէն մէկը: Այս շրջանի ցորենը օգտագործուած է հին շրջանին Հոմայեցիներու կողմէ, իսկ 1914—1918ի ընդհ. պատերազմին Թուրքիոյ կողմէ:

Սուրբոյ անապատ.— Կը բռնէ Սուրբոյ հողամասի տարածութեան կէս մասը՝ շուրջ 90.850 քիլօմէթր: Այս անապատային տարածութիւնը ունի կարեւոր ովստիսներ, որոնք բնակավայր կը ծառայեն վաչկատուն ցեղախումբերուն և անոնց կենդանիներուն:

Այս անապատէն է որ այժմ կ'անցնի Սուրբա—Իրազ երկարող ինքնաշարժի ճանապարհը: Այս ճանապարհին զուգահեռ կը ծրագրուի շինութիւնը նաեւ երկաթուղագծի մը, որը անտեսապէս և ամուր կերպով իրարու պիտի կապէ Իրազը, Սուրբան, Լիբանանը և Պաղեստինը:

Լիբանանի մօակելի հողեր.— Լիբանանի և Անդի-Լիբանանի լեռներու միջեւ կ'երկարի ընդարձակ լեռնահովիտ մը, որը Պէքաայի դաշտ անունով նշանաւոր է: Այս ընդարձակ հովիտը իր տարածքով իրապէս ընդարձակ դաշտ մըն է, որը հիւսիսէն Հօմսի դաշտին հետ կը միանայ, իսկ հարաւէն կը հասնի մինչեւ Ճէպէլ Տահէր: Պէքաա անունը կը նշանակէ հովիտ, արուած է Փիւնիկեցիներու կողմէ: Իսկ յոյները այս հովիտը կ'անուանէին Սուրբոյ երախը: Այս ընդարձակ դաշտահովիտի տարածութիւնն է 178750 հէքթար: Բաժնուած է երեք մասերու հետեւեալ կերպով. 1. Հիւ-

սիսային Պէքաա, կեդրոնն է Պաալպէքը, կը գրաւէ այս տարածութենէն 76350 հէքթարը. 2. Հէրմէլի շրջանը, կամ կեդրոնական Պէքաան, որու տարածութիւնն է 42000 հէքթար. 3. Հարաւային Պէքաան, որու կեդրոնն է Չահլէ քաղաքը, և որ ունի 60400 հէքթար տարածութիւն մը:

Այս դաշտը կ'ոռոգուի երկու կարեւոր գետերով, Որոնդէս և լեռնդէս: Երկուքն ալ կը բխին այս շրջանէն և իրենց վերին ընթացքով կ'անցնին այս դաշտի մէջէն. Որոնդէսը հարաւէն հիւսիս իսկ Լեռնդէսը հիւսիսէն հարաւ ուղղութեամբ: Պէքաայի դաշտի հողը ընտիր տեսակէն է, որուն հետ միացած ունի նաեւ ոռոգման յարմարութիւն: Ամբողջ շրջանը արգաւանդ է ու բերրի: Ներկայիս այս շրջանը առաւելապէս կ'արտադրէ արմախք:

Մովեգերեայ մօակելի հողեր.— Լիբանանը ունի բաւական քանակութիւնով ծովեզերեայ մշակելի հողեր, որոնք կը տարածուին հիւսիսէն հարաւ Լիբանանի լեռնաշղթայի և Միջերկրական ծովու միջեւ: Հիւսիսային կողմը կը հանդիպինք Թրիփօլիի գեղեցիկ դաշտին, որը հիւսիսէն կը հասնի մինչեւ Աքքարի դաշտը, իսկ հարաւէն Բուրայի շրջանը, ունի բերրի հողեր: Իր ճոխ ու փարթամ բուսականութիւնով, ծովու և լեռան միջեւ կը տարածուի որպէս բնական գեղեցկութիւն մը: Դաշտի տարածութիւնն է 21430 հէքթար:

Այս դաշտէն դէպի հարաւ կը գտնուին Պաթրունի և Ճիպէյլի փոքր դաշտավայրերը. իսկ աւելի հարաւ Ճիւնիի և Անթիլիասի շուրջ գտնուած մշակելի տափարակութիւնները, որոնք յատկացուած են առաւելաւելապէս բանջարեղէններու մշակութեան և պանանի ու նարինջի պարտէզներուն:

Պէյրութէն հարաւ կը հանդիպինք Շուէյֆայի և

Տամուրի դաշտամասերուն, ուր մեծ առատութիւնով կ'աճին ձիթենի, թթենի և չաքարեղէզ:

Աւելի հարաւ, կը գտնուին Սայտայի և Սուրի ծովեզերեայ դաշտամասերը, ուր կը մշակուին մեծ յաւջողութեամբ արմտիք, ծխախոտ, նարինջ, կիզրոն: Սայտայի մշակելի հողերու տարածութիւնն է 35630 հէքթար. իսկ Սուրի մշակելի հողերուն տարածութիւնի 24500 հէքթար: Հիւսիսէն հարաւ ամբողջ այս ծովեզերեայ հողերը արտակարգ յարմարութիւն ունին բանջարեղէնի և պտուղներու մշակութեան:

Ջ Ր Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գեօք.— Սուրիան և Լիբանանը որպէս յեռնային երկիրներ չունին երկար գետեր: Գետերէն ամէնաերկարը հազիւ 500 քիլոմէթր տեղ կը կտրէ: Այս պայմաններուն մէջ Սուրիան և Լիբանանը երեք գետեր միայն ունին, որոնք երկրին կը պատկանին և երկար ընթացք ունին: Այս երեքէն զատ երեք մեծ գետեր ալ մասնակի կերպով կ'ոռոգեն երկիրը, իրենց ընթացքի մէկ մասը ունենալով Սուրիոյ և Լիբանանի սահմաններուն մէջ: Այս երեք գետերն են Նիբրատ, Տիգրիս և Յորդանան:

Այս գլխաւոր գետերէն զատ մնացածները մեծ կամ փոքր հեղեղատներ են, կազմուած անձրեւներէն և ձիւնահալէն: Ասոնք նոր գարունին կ'ունենան գետի մը երեւոյթը, իրենց առատահոս և արագ ընթացքով, որոնք տակաւ կը նուաղին և յաճախ ալ կը ցամքին ամառուայ ընթացքին:

Աշխարհագրական չափանիշով աննկատ այս հեղեղատները սակայն, Սուրիոյ և Լիբանանի համար շատ մեծ կարեւորութիւն ունին, նկատի ունենալով երկրի կլիման և ջուրերու պակասը: Ասոնք երկրի ոռոգման

համար թանկագին միջոցներ են: Ասոնց այս ոռոգման, երկրի որոշ մասերը իրենց հողի կազմութեամբ և վեց ամիս անձրեւներէ զրկուած ըլլալու դատապարտուած կլիմայով, պիտի դառնային ամուլ և ամայի վայրեր:

Այս է պատճառը, որ մեծ գետերու հետ միասին, մենք պիտի տանք նաեւ այդ հեղեղատները կարելի մանրամասնութիւններով, որպէս երկրին տնտեսական կեանքին հետ կապուած կենսական աղբակներ:

Սուրիոյ և Լիբանանի գետերը կը թափին, մեծագոյն մասով Միջերկրական ծովը, քիչեր Պարսից ծոցը և Մեհեալ ծովը:

Նիբրատ գետ.— Երկարութիւնն է 2860 քիլոմէթր, կը բխի Բարձր Հայքէն: Սուրիական հողմը կը մանէ ձարապլուսի մօտ և կ'երկարի մինչեւ Ապու Քէմալ, 450 քիլոմէթրի վրայ: Ճէզիրէի մէջ կ'ընդունի Սապուր գետը: Կ'ոռոգէ ձարապլուսի, Բազաայի, Տէր Զօրի ընդարձակ շրջանները: Իր երկայնքին շատ տեղեր խմելու ջուր կը մատակարարէ:

Սապուր գետ.— Երկարութիւնն է 260 քիլոմէթր: Իր ընթացքը ամբողջութեամբ վերին ձէզիրէի մէջ է: Ոռոգման թանկագին միջոց մըն է այդ շրջանի համար. կը բխի Բասիլ-Այնէն, իր ընթացքին կ'ընդունի իր մէջը ձագ-ձագ գետակը, կ'անցնի Հասիչէէն, Փատաղամի և Սուատի առջեւէն, Սինճարի և Ապա-էլ-Ազիզի լեռներուն մէջտեղէն և ապա կը միանայ Նիբրատին:

Պալիք գետ.— Երկարութիւնն է 100 քիլոմէթր: Կը բխի Քիւրտիսթանի լեռներէն: Իր մէջ կ'ընդունի բազմաթիւ հեղեղատներ: Կ'ոռոգէ Ռազաայի շրջանը, կը թափի Նիբրատի մէջ:

Տիգրիս.— Երկարութիւնն է 2000 քիլոմէթր: Կը բխի Տիգրանակերտի շրջանէն, Սուրիոյ հողամասէն 40 քիլոմէթր տեղ միայն կը կտրէ: Կ'անցնի ձէզիրէի

արեւելեան ծայրամասէն: Մեծ գեր կը կատարէ ձէզի-
րէի ոռոգման համար:

Որոնդիս գետք (Նահր էլ Ասի).— Սուրիոյ և Լիբա-
նանի կեդրոնական գետն է: Կը բխի Պաալպէքի հիւ-
սիսային կողմէն. 1100 մէթր բարձրութենէ մը և յոր-
դանոս կերպով: Կ'ընթանայ հարաւէն հիւսիս, կը կտրէ
Պէքաայի դաշտը մօտաւորապէս յիսուն քիլօմէթրի
վրայ, ոռոգելով իր շրջապատը: Կ'անցնի Հօմսի և
Համայի դաշտերէն, և կ'ոռոգէ զանոնք լայն կերպով:
Ապա կ'անցնի Ղապի դաշտէն, որը ամբողջութեամբ
կ'ոռոգուի Որոնդէսով: Կը մտնէ Անտիօքի շրջանը,
կ'անցնի Անտիօք քաղաքի առջեւէն և կը յառաջանայ
դէպի Սուէտիա: Կասիոսի գագաթի դէմ Լէվշիէ աւա-
նի մօտ կը թափի Միջերկրական ծով: Որոնդէսէն լայն
կերպով կ'օգտուին երեք գլխաւոր քաղաքներ, Հօմս,
Համա և Անտիօք: Որոնդէսը իր մէջ կ'ընդունի եր-
կու կարեւոր հարկատուներ որոնք են.

Ա. Աֆրիկի գետք.— Կը բխի Այնթապի շուրջի
լեռներէն, կը կտրէ Ամուզի դաշտը և շրջանը:

Բ. Գարա-Սու գետք.— Կը բխի Ամանոսի և Քիւրտ
Տաղի լեռներու միջեւ գտնուած սարահարթէ մը, կը
յառաջանայ դէպի Ամուզ:

Այս երկու գետերը իրենց ճանապարհին կը ձեւա-
ցնեն Ամուզի լիճը, և ապա միացած կը թափին Որոն-
դէսի մէջ:

Որոնդէսի ընթացքի վրայ ոռոգուած դաշտագե-
տինները մեծ յարմարութիւն ունին բամպակի մշա-
կութեան համար: Այս բոլորէն զատ գետը իր առատ
ջուրով և արագահոս ընթացքով ելեքտրական ուժի
հսկայ շտեմարան մըն է:

Լեւոնդիս գետք (Նահր էլ Լիթանի).— Ունի 140
քիլօմէթր երկարութիւն: Կը բխի Պէքաայի հովիտէն,
1200 մէթր բարձրութենէ մը: Գետի վերին ընթացքը

կ'անցնի Պէքաայի հովիտէն և կը հասնի մինչեւ Մէր-
ճայունի կամուրջը, իսկ վերջաւորութիւնը Մէրճա-
յունի կամուրջէն մինչեւ Միջերկրական ծով, իննը
քիլօմէթր հիւսիս Սուր քաղաքէն: Այս վերջին մասը
անդակաւ անուանուածով կը կոչուի նաեւ Քաշմիրի
գետ:

Լեւոնդէս գետի ընթացքի կարեւորագոյն մէկ
մասը կ'անցնի խրամատներէ, ձորերէ և կիրճերէ,
հետեւաբար անօգուտ շրջապատի համար: Իսկ այն
շրջանները, ուր գետէն օգտուելու կարելիութիւն կայ,
անոնք ալ յաճախակի աւերումի կ'ենթարկուին իր
յորդուճներովը և արագընթաց գնացքովը: Այնպէս
որ ջրառատ և գեղեցիկ այս գետը շատ քիչ գեր կը
կատարէ Լիբանանի համար:

Յորդանան գետք.— Քրիստոնէական պատմութեան
մէջ նուիրականացած այս գետը ունի 300 քիլօմէթր
երկարութիւն մը: Կը բխի Հերմոնի լեռներու փէշե-
րէն, 565 մէթր բարձրութենէ մը: Ունի 25 մէթր
միջին լայնութիւն մը: Կը հոսի խրամատներու մէ-
ջէն, և հրաբխային կազմութիւն ունեցող շրջաններէ.
արագընթաց է: Ճանապարհին կը հանդիպի Հուլէի և
Թիպէրիատի լիճերուն, կը թափի Մեոհալ ծով:

Եարմուզ գետակք.— Յորդանանի հարկատուն է: Կը
բխի Հաւրանի շրջանէն, Թիպէրիատի լիճէն 7 քիլօ-
մէթր հարաւէն, կը թափի Յորդանանի մէջ:

Պարսա գետք.— Երկարութիւնն է 70 քիլօմէթր,
կը բխի Անդի-Լիբանանի լեռներէն: Եօթը ձիւղաւո-
րումներ ունի: Իր վերին ընթացքով կը կտրէ Զըպ-
տանիի բարեբեր դաշտագետինները, ապա կը մտնէ
Գամասկոսի ուլասիսը, և կը յառաջանայ դէպի Ու-
թէյպատի լիճը: Լայն կերպով կ'ոռոգէ Դամասկոս
քաղաքը և իր ամբողջ շրջապատը, և այսպէս ալ
կ'սպասի առանց որեւէ աւազանի մէջ թափուլու: Իր
ամբողջ երկայնքին բարեբար գեր մը կը կատարէ Դա-

մասկոսի շրջանին համար, անոր տալով հարստութիւն, գեղեցկութիւն, փարթամ բուսականութիւն մը և անապատի կողքին հոսուն ջրերու վայելքը: Պարտապետի շնորհիւ Դամասկոսի ամբողջ շրջանը պարտէզներով ծածկուած է, որոնք կ'արտադրեն առատ բանջարեղէններ և պտուղներու բազմաթիւ տեսակներ: Բաղաքէն քիչ հեռու Թէքիյէի մօտ Ֆրանքօ-Պիլժ քնկերութիւն մը կ'օգտագործէ ջրվէժի մը ուժը, քաղաքին տալով լուսաւորութիւն և մեքենական ուժ:

Գետակներ եւ հեղեղակներ.— Սուրիա և Լիբանանի մէջ հիւսիսէն հարաւ կը հանդիպին քիչատակութեան արժանի հետեւեալ հոսուն ջրերուն, որպէս գետակ կամ հեղեղատներ.

Ա. Քուէյֆ.— Հալէպէն անցնող փոքր գետակ մըն է: Կը բխի Այնթապի քովերէն և Հալէպէն անցնելով կը թափի էլ Մաքթ լիճին մէջ: Այս գետակը մօտաւոր անցեալին մէջ շատ մեծ դեր կը կատարէր Հալէպի անջրգի շրջանին համար, բայց վերջերը թուրք կառավարութիւնը այս գետի ընթացքը դարձուց իր սահմաններուն մէջ, Հալէպը զրկելով այս գետակի բարիքներէն: Այս իրողութենէն յետոյ, այժմ Քուէյքը պարզ հեղեղատ մըն է, որ ձմեռը անձրևի ջուրով հոսուն է, իսկ ամառը ցամաք:

Բ. Հիւսիսային Նահր ել Քէպիր.— Կը բխի Կասիոս լեռներու արեւելեան կողմերէն և Միջերկրական ծովը կը թափի Լաթաքիայէն քիչ մը հարաւ:

Հարաւային Նահր-Քէպիր.— Կը բխի Ա.քարի բարձունքներէն և Ա.քարի դաշտը ոռոգելով Թրիփօլիին հիւսիսային կողմը կը թափի Միջերկրական ծով: Ներկայիս, այս գետի ընթացքը սահմանն է Ալեուիթ շրջանի և Լիբանանի հանրապետութեան միջև:

Ալեուիթ շրջանի մէջ կան նաեւ Պանիասի և Ճէպլէի գետակները, որոնք կը բխին Անտարիներու լեռներէն և կը թափին Միջերկրական ծովը, Համանուն աւաններու մօտերը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՋՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Պէյրուքի գետակը.— Կազմուած է Համմանայի և Սալիմէի հեղեղատներէն, որոնք կ'իջնեն Քնիսէի լեռներէն և իրարու միանալով կ'ուղղուին դէպի Պէյրութ, և ծով կը թափին Պէյրութի գետ անունով:

Այս գետակն ալ ամրան պարզ առուի մը կը վերածուի:

Նահր ել Քէպիր.— Ծնունդ կ'առնէ Սանինի ստորոտներէն յորդահոս ակէ մը: Իր մէջ կ'ընդունի Նահր Սալիպը, որը իր կարգին կը կազմուի Նապահ էլ Ասալ և Նապահ էլ Լապանի հեղեղատներէն, միացած Փարայի մօտ: Միջերկրական կը թափի Ճիւնիի և Պէյրութի միջև: Այս գետը Պէյրութին խմելու ջուր կը մատակարարէ: Բաղադրութեամբ շատ թեթեւ և առողջարար ջուր ունի, դառնալով ճշմարիտ բարիք մը Պէյրութի և արուարձաններուն համար: Այս գետի գետաբերանի մօտերը կը գտնուին պատմական արձանագրութիւններ և քիչատակարաններ հին և միջին դարերու աշխարհակայներէն:

Նահր Իպրահիմ.— Կը բխի Ա.քարայէն և Միջերկրական ծովը կը թափի Ճիպէյլէն 8 քիլոմէթր հարաւ: Գետի ընթացքը արագ է և օգտագործելի ելեկտրականութեան համար:

Նահր Բասիլա.— Կը բխի Մայրիններու շրջանէն (Թրիփօլիի լեռներէն), կ'ոռոգէ Թրիփօլիի ընդարձակ պարտէզները և Միջերկրական ծովը կը թափի քաղաքի հարաւային կողմէն:

Նահր ել Պարկս.— Ծնունդ կ'առնէ Ա.քարի լեռներէն և Միջերկրական կը թափի Թրիփօլիէն 13 քիլոմէթր հիւսիս:

Նահր Տամուր.— Կը գտնուի Պէյրութի հարաւային կողմը և կ'ոռոգէ Տամուրի շրջանի մշակելի հողերը:

Նահր էլ Օալի.— Կը բխի ձէպէլ Պարուքէն, և ծով կը թափի Սայտայի հիւսիսային կողմէն, կ'ոռոգէ Սայտայի ընդարձակ պարաէզները:

Նահր Զահրանի.— Կը գտնուի Սայտայի հարաւային կողմը:

Նահր էլ Պարսոնի.— Կը բխի Սանինի կողերէն, կ'անցնի Զահլէ քաղաքի մէջտեղէն, դայն երկու մասի բաժնելով: Արագանոս գետակ մըն է և մեծ առաւելութիւն մըն է գիւղագիտացութեան համար: Զահլէի շրջանէն դուրս գալէ յետոյ կը խառնուի Լեւոնդէս գետին:

Լ Ի Ճ Ե Ր

Սուրիան և Լիբանանը աշխարհագրական չափանիշով լիճեր չունին, այլ ունին փոքր լճակներ, որոնք կը յիշենք տեղական կարեւորութեան պատճառով: Կարեւորներն են.

Ճեպուլի Աղի լճակը.— Կը գտնուի Հալէպի հարաւարեւելեան կողմը, իր մէջը կը թափի Տահապ գետակը:

Անիսի լճակը.— «Ա.ք Տէնիզ» անունով կը գրանուի Անտիոքի հիւսիսային կողմը, իր մէջ կ'ընդունի Աֆրին և Գարա-Սու գետակները:

Ուսէլպա.— Կը գտնուի Գամասկոսի արեւելեան կողմը:

Հօմսի լիճը.— Ունի 12 քիլօմէթր երկարութիւն և 2—2½ քիլօմէթր լայնութիւն: Մեծ կարեւորութիւն ունի այդ շրջանի ոռոգման համար: Ներկայիս 60 հազար հէքթար դաշտեր կրնայ ոռոգել: Այս լճի ոռոգումէն կ'օգտուի նաև Համայի շրջանը:

Խաբունի լճակը.— Կը գտնուի ձէզիրէի շրջանին մէջ, Իրազի սահմանին մօտերը, Սինճարի լեռներուն արեւմտեան կողմը, սիրուն լճակ մըն է և շատ օգտակար իր շրջապատին համար:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԲՆԱԿԶՈՒԹԻՒՆԸ

Սուրիա և Լիբանան պատմական հին շրջաններէն սկսած ունեցած են հոծ բնակչութիւն մը: Բնիկները սերած են առաւելապէս սեմական ցեղէն, բայց խառնուելով նաև եկեւոր բազմաթիւ ժողովուրդներու հետ կրած են անոնց ազդեցութիւնները և դարձած ներկայիս ուրոյն դիմագծով ազգային միաւորներ:

Երկրի ծովեզերեայ բնակչութիւնը, սկսած Լիբանանի քրիստոնեաներէն մինչև Ալեքսանտրէթի ծոցը երկաքող տարածութեան վրայ ապրող ժողովուրդները, առաջին և վճռական ազդեցութիւնը կրած են փիւնիկեցիներէն. անոնք այդ շրջանները գրաւելէ յետոյ ձուլուած են տեղացի ժողովուրդներու մէջ, անոնց ապրով իրենց քաղաքակրթութիւնը և մշակոյթը: Այս շրջաններու ժողովուրդները ազգուած են նաև հռոմայեցիներէն, յոյներէն և իսլաւիկներէն:

Սուրիոյ ներսերը ապրող ժողովուրդներու վրայ վճռական ազդեցութիւն ունեցած է Արաբական գրաւումը և Արաբ ժողովուրդը, որը իր քաղաքակրթութեամբ և մշակոյթով տիրապետած, և բնակչութիւնը դարձուցած է արաբական աշխարհի մէկ հատուածը:

Յեղազրական այս ազդեցութիւններու հետ, Սուրիոյ և Լիբանանի ժողովուրդներուն վրայ բախտորոշ ազդեցութիւն ունեցած է նաև կրօնը՝ յանձին Իսլամութեան եւ Քրիստոնէութեան: Այժմ ցեղագրական պայմաններէն դուրս, երկիրը բաժնուած է երկու գլխաւոր միաւորներու. իսլամ Արաբներ և քրիստոնեայ Արաբներ: Իսլամ Արաբներու ազգային կեդրոնը եւ պետականութեան հիմքը Սուրիան է, իսկ քրիստոնեայ

Տայ Արարներու աղագային եւ պետական հիմքը Մեծն
Լիբանանը :

Այս երկու գլխաւոր միաւորներէն զուրս կան նաև
այլ ժողովուրդներ, որոնք Ս. Գրքի մէջ յիշատակուած
հին ժողովուրդներու շարունակութիւններն են : Պա-
հաճ են իրենց ցեղային տիպարը և հաւաքական գո-
յութիւնը : օրինակ «Ալէուի»ները և «Տրուզ»ները, ինչ-
պէս նաև վաչկատուն կարգ մը ցեղեր :

Ներկայիս Սուրիոյ նստակեաց բնակչութեան թիւն
է մօտ 2.477.910 անձ. իսկ Մեծն Լիբանանի բնակչ-
ութեան թիւը 842.530 անձ. համագումար 3.320.440 :
Այս բնակչութիւնը բաժնուած է հետեւեալ հատուած-
ներուն .

Իսլամ Աւաբներ. — Թուով երկու միլիոնէ աւելի,
կը կազմեն Սուրիոյ բնակչութեան ճնշող մեծամաս-
նութիւնը, իսկ Լիբանանի մէջ հարիւրին 40 մասը :
Բաժնուած են երկու համայնքներու, 1. — «Սիւն-
նի»ներ, 2. — «Շիի»ներ :

«Սիւննի»ները կը կազմեն իսլամ Արարներու ճըն-
շող մեծամասնութիւնը. 1.688.040 Սուրիոյ մէջ եւ
181.280 Լիբանանի մէջ. համագումար 1.869.320
անձ. կը բնակին մեծ մասամբ քաղաքներու մէջ. ու-
նին գիւղացիութիւն, որոնք կ'ապրին Սուրիոյ ներքին
մասերուն մէջ. ինչպէս նաև թափառական ցեղեր,
որոնք հեռագհետէ նստակեաց կը գտնան :

«Շիի»ներ, ծանօթ են Մէթուէլի անունով : Ասոնց
ճնշող մեծամասնութիւնը կը բնակի Լիբանանի հարա-
ւային և հիւսիսային մասերուն մէջ : Փոքր մաս մը
միայն ունին Սուրիոյ մէջ : Լիբանանի Մէթուէլիներու
թիւն է 160.510, իսկ Սուրիոյ Մէթուէլիներու
թիւը 11.650. համագումար 172.160 անձ :

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

1. Մարօններ. — Քրիստոնեաներու ամենամեծ հա-
մայնքը կը ներկայացնեն : Իրենց թիւն է Լիբանանի
մէջ 245.000, իսկ Սուրիոյ մէջ 11.500 անձ. համա-
գումար 256.000. հաստատուած են զրեթէ ամբողջու-
թեամբ Թրիփօլիի և Սայտայի միջև. զանգուածային
բնակչութիւն ունին Լիբանանի լեռնային մասին մէջ :
Ժ. Գարէն սկսած կը ներկայացնեն ամուր և միա-
տարր համայնք մը : Ամբողջութեամբ կաթոլիկ են .
քրիստոնեայ Արարներու պետականութեան առանցքը
կը կազմեն : Ժ. Գարէն ի վեր ունին կրօնական կուռ
կազմակերպութիւն մը, Պատրիարքի մը գլխաւորու-
թեամբ : Պատրիարքը կը նստի Քէսրուանի շրջանին
մէջ՝ Պքէրքէ : Կ'անուանուի «Պատրիարք Անտիօքի և
ամբողջ Արեւելքի» : Մարօնի Պատրիարքութիւնը իր
կրօնական հմայքին հետ ունի նաև քաղաքական մեծ
հեղինակութիւն մը, թէ երկրի ներսը և թէ արտա-
քին աշխարհին մէջ :

2. Յոյն Կաթոլիկներ. — Սուրիոյ և Լիբանանի բոլոր
մասերուն մէջ ցրուած են, իրենց թիւն է Սուրիոյ
մէջ 39.710, իսկ Լիբանանի մէջ 50.800. համագու-
մար 90.510 անձ : 1729էն ի վեր ունին համայնքա-
յին կազմակերպութիւն : Կազմակերպութեան գլուխը
կը գտնուի Պատրիարք մը, որը կը կրէ Պատրիարք
Անտիօքի, Աղեքսանդրիոյ և Երուսաղէմի անունը :

Կաթոլիկ համայնքներու բաժնին մէջ կը մտնեն
նաև հետեւեալները. «Լաթին»ներ՝ թուով 5000. «Կա-
թոլիկ Սուրիանի»ներ թուով 16.900 անձ. և «Քիլտա-
նի»ներ՝ թուով 5500 անձ : Ասոնք կը բնակին Սուրիոյ
շրջանին մէջ և ունին համայնքային կազմակերպու-
թիւն : Լաթինները կը զեկավարուին Պապական Նուի-
րակի կողմէ. իսկ միւսները ունին առանձին Պատրի-
արքներ :

3. Յոյն Օրօսոսֆսներ.— Թուով եւ ազգեցութեամբ քրիստոնեայ երկրորդ համայնքն է: Իրենց թիւն է Սուրբոյ մէջ 117.700 անձ, իսկ Լիբանանի մէջ 84.290 անձ. համագումար 201.990. առ հասարակ ցրուած կ'ապրին թէ Սուրբոյ և թէ Լիբանանի մէջ: Միայն հիւսիսային Լիբանանի մէջ ունին նկատառնելի զանգուած մը: Համայնքը կը կառավարուի Պատրիարքով մը, որը «Պատրիարք Անտիոքի և ամբողջ Արեւելքի» անունը կը կրէ: Պատրիարքական կեդրոնն է Դամասկոսը: Ունի ներկայացուցիչներ բոլոր կեդրոններուն մէջ:

Օրթոտոքս համայնքներու շարքին կարելի է յիշել Օրթոտոքս Սուրբանիները, թուով 17.000 անձ, որոնք ունին Պատրիարքութիւն մը Զ. դարէն ի վեր: Այժմ ու իրենց կեդրոնը Հալէպն է:

Սուրբոյ և Լիբանանի մէջ կան նաեւ Բողոքական փոքր համայնքներ: Իրենց թիւն է Լիբանանի շրջանին մէջ 8.900 անձ, իսկ Սուրբոյ մէջ 8000: Այս համայնքները կապուած են առաւելագոյն ամերիկեան առաքելութիւններուն:

Հայեր.— Ներկայիս Սուրբոյ եւ Լիբանանի մէջ Հայերը ունին նկատառնելի զաղուժ մը, որը կազմուած է հինէն այս երկիրներուն մէջ գոյութիւն ունեցող Հայերէ, եւ 1921ին Կիլիկիայէն գաղթած Կիլիկեան հայութիւնով: Այժմ հայութեան ընդհանուր թիւն է Սուրբոյ և Լիբանանի մէջ 161.150, հետեւեալ կերպով բաժնուած. Սուրբոյ մէջ Լուսաւորչական Հայեր 86.500, Կաթողիկ Հայեր 13.600 և Բողոքական Հայեր 6,200 անձ. ընդհանուր գումար 106.300 անձ:

Լիբանանի մէջ Լուսաւորչական Հայեր 40.650, Կաթողիկ Հայեր 9.700, Բողոքական Հայեր 4.500. ընդհանուր գումար 54.850 անձ:

Հայ երեք յարանուանութիւններն ալ ունին համայնքային առանձին կազմակերպութիւն:

Լուսաւորչական համայնքը կը ղեկավարուի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կողմէ, որու Աթոռը հաստատուած է այժմ, Պէյրութէն 5 քիլօմէթր հեռու՝ Անթիլիաս աւանին մէջ, սեփական մեծ հաստատութիւնով մը: Հաստատութեան մաս կը կազմեն հոյակապ և հայկական ճարտարապետութեամբ հիմնուած նորաշէն եկեղեցին, վեհարանը, Ժառանգաւորաց վարժարանը,

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի վ. Կարաանը, Վարժարանը և Նահատակաց շիրիք և Եկեղեցին

Մատենադարանը, Տպարանը, և մեծ պատերազմի զոհերուն համար շինուած շիրիմ մը, որը ուխտատեղի կը ծառայէ ամբողջ հայութեան: Կաթողիկոսարանը ունի եկեղեցական հնութիւններ և թանկագին անօթ-

6
1093

ներ: Ունի նաեւ մշակութային կարեւոր գործունէութիւն մը. կը ձգտի կրթական, գրական, և բանասիրական կեդրոնի մը վերածել հաստատութիւնը, բաւարարելու համար հարիւր վաթսուն հազարի համեզ Սուրիա — Լիբանանայ գաղութը: Կաթողիկոսարանի հովանաւորութեան տակ եւ բոլոր շրջաններուն մէջ կան Ազգ. Սահմանադրութեան համաձայն կազմակերպուած մարմիններ: Կեդրոնական վայրերու մէջ կան առաջնորդներ, որոնք կաթողիկոսական փոխանորդներ են միանգամայն:

Հայ Կաթողիկ համայնքն ալ կը ղեկավարուի կրօնական պետով մը, որ Կիլիկիոյ պատրիարք անունը կը կրէ այժմ. հաստատուած է Պէյրութ քաղաքի կողքին, սեփական և հոյակապ հաստատութեան մը մէջ: Իրեն ստորադաս, Սուրիոյ և Լիբանանի կեդրոններուն մէջ ունի առաջնորդներ, որոնք պատրիարքարանի հըրանգներով կը կառավարեն կաթողիկ հայ համայնքները:

Հայ Բողոքական համայնքները կը ղեկավարուին պատուելիներով և զանոնք ընտրող աշխարհական մարմիններով: Կեդրոնական իշխանութեան ղեկը կը կատարէ Ամերիկեան միսիոնարական ներկայացուցիչը:

Հակառակ յարանուանական այս բաժանման և ուրոյն կազմակերպութեան, Սուրիոյ և Լիբանանի համապայկական գաղութը ազգային իսէյներով և ոգիով միացած է և այդպէս ալ կը ներկայանայ աշխարհական գործերու մէջ: Ան կը ներկայացնէ 161 հազար թիւ ունեցող միւսոր մը, նկատառելի տարր մը՝ թուով և մանաւանդ որակով: Հայերու մեծագոյն մասը կ'ապրին գլխաւոր քաղաքներու մէջ և կ'զբաղուին վաճառականութեամբ, առեւտուրով, արհեստներով և գուրծաւորութեամբ: Հայ զիւղացիութիւն մը կայ միայն Սուրիոյ Ալէուիթ շրջանին մէջ: Իսկ Լիբանանի մէջ

արագ կերպով կ'աւելնայ հողագործութիւնով զբաղող Հայերու թիւը, Պէքայի դաշտը կեդրոն ունենալով:

Տրուգներ.— Ազգային գիմագծով տարբեր, և առանձին աղանդով ժողովուրդ մըն են: Իրենց թիւը Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ կը հասնի 130 հազարի: Կեդրոնացած են մեծ մասամբ ձէպէլ Տրուզի և Հաւրանի շրջանին մէջ: Մաս մըն ալ կը գտնուին հարաւային Լիբանանի մէջ: Ընկէլ Տրուզի և Հաւրանի մէջ իրենց թիւը կը հասնի մօտ 75 հազարի: Կը կազմեն Սուրիոյ պետութեան մէջ առանձին, միատարր շրջան մը: Լիբանանի մէջ ունին 55 հազար անձ: Իրենց կըրօնը իսլամութեան մօտ է. ունին գաղտնի պաշտամունքներ և ծէսեր: Կը հաւատան նաեւ Քրիստոսին՝ որպէս Մարգարէ: Կրօնական պետերը անվիճելի հեղինակութիւն ունին ժողովրդական զանգուածներու վրայ: Որպէս ժողովուրդ, քաջ, առողջ, պատուախընդիր և ժուժկալ են:

Ալեուիներ կամ Անսարիներ.— Թուով 320 հազարի կը հասնին. ճնշող մեծամասնութեամբ կը բնակին Անսարիներու լեռներուն վրայ, իսկ փոքր մաս մը նաեւ Ալէքսանտրէթի շրջանին մէջ, Սուէտիոյ դաշտային մասերուն վրայ, մինչեւ Անտիօք: Սուրիոյ պետութեան մէջ կը կազմեն նկատառելի եւ միատարր շրջան մը:

Ալէուիներու կրօնն ալ գուղտնի է, մօտ է Իսլամութեան: Իրենց Մարգարէն Ալին է: Ամբողջութեամբ զիւղացի ժողովուրդ են, աշխատասէր եւ ժուժկալ: Վերջին քսան տարուայ ընթացքին նոր սերունդը Փլորանսական մշակոյթով մեծցած է. ազատատենչ են և աւանդապահ: Ունին ցեղային առանձին տիպար մը:

Հրեաներ.— Սուրիոյ և Լիբանանի մէջ կ'ապրին 30 հազարի չափ Հրեաներ, որոնք կեդրոնացած են Հալէպի, Դամասկոսի, Պէյրութի և Սայտայի մէջ: Կ'ապրին առուտուրով և սեղանաւորութեամբ:

Իսմայիլիեցիներ. — Իսլամ են, կը բնակին Ալէուի շրջանին մէջ: Կեդրոնացած են Լաթաքիա և Թարթուս քաղաքներու մէջ: Թուով 22 հազար են, և առանձին համայնք մը կը կազմեն:

Քիւրճեր. — Թուով մօտ 50 հազար. կը բնակին մասամբ Դամասկոս իսկ զանգուածային կերպով ձէզիբէի շրջանին մէջ: Այս կարեւոր տարրերէն զատ Սուրիոյ մէջ կան նաև Չէրքէշներ, Եէզիտիներ, Թուրքեր, Ասորիներ, Քաղզէացիներ:

Թափառակաւ ցեղեր. — Սուրիոյ յատուկ այս ցեղերը կը գտնուին զլիսաւորաբար անապատի եզերքներուն, Եփրատ գետի ընթացքին տարածուող ընդարձակ և ամայի տարածութիւններուն վրայ:

Կը սերին սեմական ցեղերէն. մնացած են անխառն ու նախնական վիճակի մը մէջ, պահելով նախնական ժողովուրդներու բոլոր յատկութիւնները: Բաժնուած են մէկ քանի զլիսաւոր մասերու:

Ա. Վրանարնակ ցեղեր, որոնք կը բնակին վրանաներու տակ. կ'զբաղուին խաշնարածութիւնով. ամբողջութեամբ կապուած են անապատին հետ: Ունին ցեղային օրէնքներ, որոնցմով կը կառավարուին: Կտրուած են քաղաքներու կեանքէն և կառավարական ազդեցութենէ:

Բ. Կէս թափառական ցեղեր. ասոնք եւս վրանարնակ են, բայց իրենց բնակութեան համար կ'ընտրեն քաղաքներու և գիւղերու մօտ վայրեր, որոնց հետ կ'ունենան առեւտրական յարաբերութիւններ: Կ'ըզբաղուին անասնապահութեան հետ նաև կաթնատընտեսութիւնով և կ'իրազործութեամբ:

Գ. Պէտէվիներ. Թուով աւելի քիչ են: Այս ցեղը գրեթէ նստակեաց դարձած է, կ'զբաղուի երկրագործութիւնով, խաշնարածութեամբ և առեւտրով:

Վրանարնակ այս բոլոր ցեղերն ալ ունին միեւնոյն նկարագիրը եւ յատկութիւնները: Ժուժկալ եւ քաջ

են. շուտ կը ծերանան ու կը մեռնին. վրէժխնդիր են և ռիսակալ մասնաւորաբար իրարու հանդէպ: Այս իւրողութենէն առաջ կուզան իրենց տեւական բախումները, որոնք պատերազմի ձեւը կ'առնեն:

Ներկայիս սակայն, Սուրիոյ անապատէն անցնելով դէպի Հայֆա և Թրիփօլի երկարող Մուսուլի քարիւղի խողովակները, և անոնց ապահովութիւնը, կ'ստիպեն սուրիական և եւրոպական պետութիւնները զբաղուիլ այս ցեղերու ճակատադրով, եւ զանոնք նստակեաց դարձնել:

Օսարներ. — Սուրիոյ և մասնաւորաբար Լիբանանի մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն եւրոպացիները, թուով մօտ 60 հազար: Այս թուի կարեւոր մասը կը կազմեն Ֆրանսացիները. կան նաև Իտալացիներ, Ամերիկացիներ, Անգլիացիներ, Ռուսեր:

Քաղաքակրթական ընդհ. վիճակը. — Սուրիոյ և Լիբանանի բնակչութիւնը քաղաքակրթական տեսակէտէն բաժնուած է երկու հակադիր մասերու. բարձրագոյն և միջնակարգ կրթութիւն ստացած քաղաքացիներու շատ մեծ թիւ մը, և անոր կողքին անգրագէտ ու քաղաքակրթութեան բարիքներէն զրկուած ժողովուրդ մը: Նախնական կրթութիւնը իւրացուցած և զիտակից՝ ժողովրդական միջին տիպարը շատ չընչին թիւ մը կը կազմէ, պատճառ դառնալով զանգուածաներու յեռամնացութեան և աղքատութեան: Այս երեւոյթի պատճառը բարձրագոյն վարժարաններու առատութիւնն է, իսկ նախակրթարաններու չեչտուած պակասը:

Այս ընդհանուր երեւոյթէն բացառութիւն կը կազմեն Հայերը, որոնք Սուրիոյ և Լիբանանի մէջ ունին նախնական կրթութեան ծաւալուն կազմակերպութիւն մը, ինչպէս նաև բարձրագոյն և միջնակարգ ուսումի

հետեւող երիտասարդներու մեծ թիւ մը: Սուրբոյ եւ
Լիբանանի հայ նախակրթարաններու մէջ կ'ուսանին
22 հազարի մօտ հայ մանուկներ, իսկ միջնակարգ
վարժարաններու և համալսարաններու մէջ մօտ 1000
երիտասարդներ:

Սուրիան և մասնաւորաբար Լիբանանը ունին նաև
միջնակարգ հայ վարժարաններ, ինչպիսիք են Համազ-
գային ընկերութեան ճեմարանը և Մխիթարեան վար-
ժարանները, որոնք կոչում ունին պատրաստելու առհ-
մային դաստիարակութեամբ տոգորուած մտաւորակա-
նութիւն և մասնաւորաբար ուսուցիչներ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՍՈՒՐԻԱՆ

ԵՒ

Վ.Ա.ՐԶՍ.ԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Սուրիական պետութիւնը կազմուած է աշխարհա-
գրական Սուրբոյ հիւսիսային և կեդրոնական մասե-
րէն, հետեւեալ սահմաններով. Հիւսիսէն Թուրքիան,
արեւելքի երկայնքին՝ Սուրբոյ անապատը և ապա Ի-
րազը. հարաւ — արեւելեան կողմէն Անգր — Յորդա-
նանը. հարաւէն Պաղեստինը. արեւմուտքի երկայն-
քին Միջերկրական ծովը. իսկ հարաւ — արեւմտեան
կողմէն Լիբանանի պետութիւնը:

Այս սահմաններուն մէջ երկիրը կը գտնուի հիւսի-
սային լայնութեան 34—37, իսկ երկարութեան 33 —
37 աստիճաններու միջեւ:

Ունի 190 հազար քառակուսի քիլօմէթր տարածու-
թիւն մը, որուն կէսը կը զբաւէ Սուրբոյ անապատը:
Մնացեալ կէսի կարեւորագոյն մասը դաշտային է, եւ
չափ յարմար մշակութեան համար: Բուսական հարս-
տութիւններով և երկրագործական յարմարութիւննե-
րով երկիրը ինքնաբաւ է և բարգաւաճման ընդունակ:

Տնտեսական կեանքը ընդհանուր առմամբ լաւ է.
երկիրը հարուստ է արտադրութիւններով. ունի ար-
տածման կարեւոր նիւթեր, հում թէ արհեստագործ-
եալ վիճակի մէջ: Վաճառականութեան համար շատ
յարմար գիրք մը ունի, նկատի ունենալով իր ընդար-
ձակ ծովեզերքը և Մերձաւոր Արեւելքի հանդէպ իր
ուսեցած առաջաւոր գիրքը: Իր արտադրութիւններու

գլխաւոր շուկաներն են. Լիբանանը, Պաղեստինը, Իւրաքը, Արաբիան և հարաւ — արեւելեան Թուրքիան:

Բնակչութիւն. — Վերջին մարդահամարով Սուրիոյ բնակչութեան թիւը կը հաշուեն 2 միլիոն 477.910, որոնց վրայ պէտք է աւելցնել 11 հազար օտարականներ, կեդրոնացած գլխաւորաբար մեծ քաղաքներու մէջ:

Սուրիոյ բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնը և տիրող տարրը իսլամ Աբաբներն են, սուրիացի — արաբ փոքարով: Կեդրոնացած են Իամասկոսի. Հալէպի, Համաի և Հօմսի նահանգներուն մէջ: Պետութեան մաս կը կազմեն նաև թուով նկատառելի այլ տարրեր, որոնք են.

Ա. Քրիստոնեայ տարրը. կազմուած է զանազան համայնքներէ՝ Յոյն օրթօտոքաներ, Յոյն կաթողիկոսներ, Հայեր և Սուրիանիներ, որոնց ընդհանուր թիւն է մօտ 335 հազար, մէկ երրորդը Հայեր: Կ'ապրին զըլխաւոր քաղաքներու մէջ. գիւղացիութիւն ունին միայն Հայերը, Ալէուի ինքնավար շրջանին մէջ:

Ալէուիներ. — Կեդրոնացած են Անարիներու լեռներուն մէջ, մաս մըն ալ այս լեռներուն կից Անտիօքի շրջանին մէջ. իրենց նուազագոյն թիւը 320 հազար է. գրեթէ ամբողջութեամբ գիւղացի են:

Տրուզներ. — Սուրիոյ մէջ ունին 75 հազարի զանգուած մը, որ կ'ապրի ձէյպէլ Տրուզի ինքնավար շրջանի և Հաւրանի մէջ, մեծագոյն մասով գիւղացի են:

Քիւրտեր. — Թուով 50 հազար կ'ապրին մասամբ Իամասկոսի մէջ, իսկ զանգուածօրէն ձէյլիլէի մէջ, ուր ոչ — արաբ անգացի տարրերու հետ միասին կը ներկայացնեն նկատառելի թիւ մը:

Սուրիոյ ընդհանուր բնակչութեան մեծագոյն աղոկոսը գիւղացիութիւնն է:

Մշակոյթի տեսակէտէն Սուրիան հինէն ի վեր եղած է արաբական կարեւոր կեդրոններէն մէկը: Ունի արաբական մշակոյթը հիմնաւորող պատմական յիշատակարաններ, աւանդութիւններ, ինչպէս նաև յարստուն ու ծրագրուած աշխատութիւն մը, 'սերունդները տոգորելու համար այդ մշակոյթով: Հանրային կրթութիւն թէ պետական աշխատութիւններ կ'ընթանան այդ ուղղութեամբ:

Հանրային ուսում և կրթութիւն. — Սուրիոյ պետութեան մէջ նախնական ուսումը պարտադիր չէ: Գրել — կարդալ գիտցողներու թիւը չնչին տոկոս մը կը կազմէ: Այս պակասը լրացնելու համար բոլոր շրջաններուն մէջ օրը օրին կը բացուին պետական նախակրթարաններ: Բազմաթիւ ուսուցչանոցներ կ'աշխատին ուսուցիչներ պատրաստել այդ նախակրթարաններուն:

Ունի միջնակարգ վարժարաններ համարեայ բոլոր նահանգային կեդրոններուն մէջ:

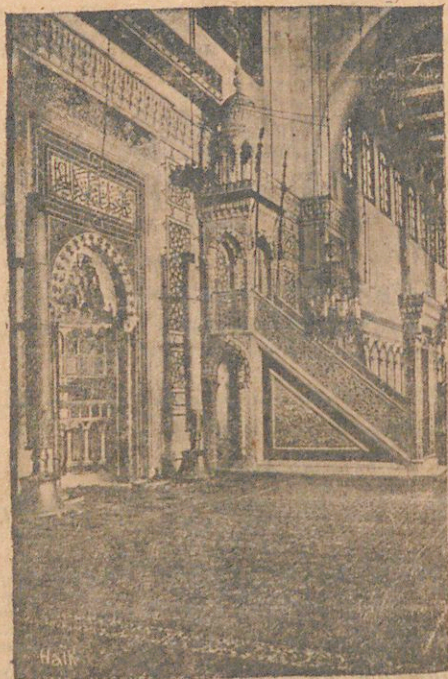
Բարձրագոյն ուսման համար ունի Իամասկոսի համալսարանը, որ ունի բժշկական և իրաւաբանական ճիւղեր:

Ունի երկու կարեւոր բազմարուեստից վարժարաններ՝ Իամասկոսի և Հալէպի մէջ, որոնք կը պատրաստեն մեքենագործներ և մասնագէտ աշխատաւորներ:

Գիւղատնտեսական ճիւղի համար ունի Սէլիմիէի կարեւոր վարժարանը: Անկէ դուրս, երկրագործական գլխաւոր շրջաններուն մէջ ունի տիպար ագարակներ և գիւղատնտեսական պաշտօնատուներ, որոնք պետութեան հաշոյն և առանձին քննիչ պաշտօնեաներով, կ'աշխատին երկրագործական ճիւղերու յառաջդիմութեան և արտադրութիւններու ազնուացման:

Հօմսի մէջ կը գտնուի պետութեան միակ զինուորական վարժարանը:

Պատմական հնուքիւններ.— Սուրիոյ պետութեան ընդ որ շրջաններն ալ հարուստ են պատմական հնուքիւններով, առաւելագէս հոռոմէական շրջանէն: Այս յիշատակարանները և աւերակները երկրի անտեսական

Դամասկոսի Օմայասի Մզկիթը, իր հնագիտական շէնք կառույցով

պեանքին համար կարեւոր օժանդակութիւն մը կը բերեն: Ամէն տարի հազարաւոր օտար զբօսաշրջիկներ կ'այցելեն սուրիական երկիրը տեսնելու համար պատմական այդ վայրերը: Սուրիոյ յայտնի հնուքիւններն են. Դամասկոսի Օմայասի Մզկիթը և իր յաղթական

կամարը: Փալմիրի աւերակները և Հերմոնի սրբավայրերը: Պատմական վայրերով և յիշատակարաններով, ինչպէս նաեւ շարժուն հնուքիւններով հարուստ են Ալէուիներու շրջանը, ձէպէլ Տրուզը և Հօմսի շրջանը:

Իսլամական սրբավայրեր.— Սուրիան իր Դամասկոսով, պարտադիր անցք մըն է նաեւ իսլամ հազարաւոր ուխտաւորներու համար. ասոնք ամէն տարի մեծ բազմութեամբ կուգան իսլամական սրբավայրերը, իրենց ուխտը կատարելու և «հաճի» տիպաւոր առնելու: Այս ուխտաւորները, իրենց Մարգարէի ծննդավայրը՝ Մէքքէի մէջ, և գերեզմանը՝ Մէտինէի մէջ, այցելելէ առաջ, պարտաւոր են այցելել նախ Դամասկոսի իսլամական սրբավայրերը, իրենց պարտքը լրիւ կատարած ըլլալու համար:

Վարչական բաժանումներ.— Սուրիական պետութիւնը բաժնուած է 6 նահանգային շրջաններու, որոնք կը կառավարուին նահանգապետներով, (Մուհաֆըզ) և կապուած են ուղղակի կեդրոնական իշխանութեան: Իւրաքանչիւր նահանգ իր կարգին բաժնուած է գաւառներու, որոնք կը կառավարուին Գաւառապետներով (Գայմագամ): Գաւառները բաժնուած են գիւղախումբերու, որոնք կը կառավարուին անօրէններով (Նահիէ Միւտիրի). իսկ գիւղերու մէջ կառավարութիւնը կը ներկայացնեն Մուխթարները և ծերոց խորհուրդները:

Սուրիան ունի նաեւ 3 ինքնավար շրջաններ, Լաթաքիա (Ալէուի), ձէպէլ Տրուզ և ձէպէլ, որոնք կը կառավարուին առանձին վարչութիւնով:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Դամասկոսի նահանգը Սուրիոյ պետութեան կեդրոնական նահանգն է. ունի մօտ 6700 քառ. քիլօմէթր տարածութիւն մը. մեծ մասով մշակելի, բարեբեր հողերէ և պարտէզներէ կազմուած: Պարտա գետի բազմաթիւ ձիւղաւորումներու շնորհիւ ունի ոռոգման ամէն յարմարութիւն, ինչպէս նաեւ ելեկտրական ուժի անսպառ աղբիւր մը:

Նահանգի բնական մասնայատուկ արտադրութիւնն է թարմ պտուղներու մեծ հարստութիւն մը և անոր հետ կապուած անուշեղէնի յառաջացած ճարտարարուեստ մը:

ԴԱՄԱՍԿՈՍ

Սուրիական պետութեան մայրաքաղաքն է և մշակութային կեդրոնը:

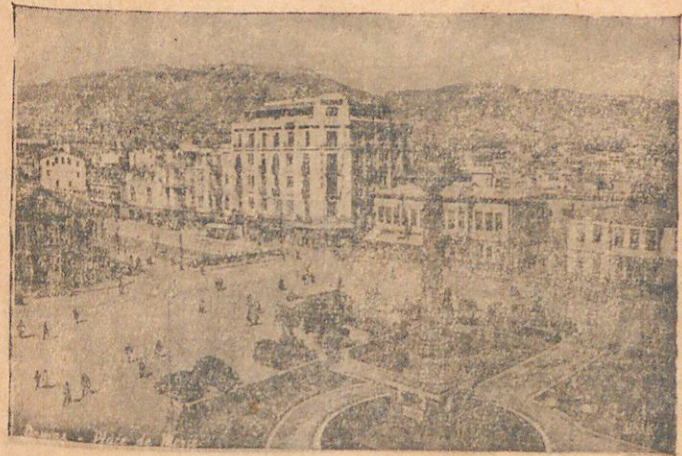
Վերջին մարզահամարով Դամասկոս քաղաքը ունի 231 հազար բնակչութիւն: Հաստատուած է Պարտա գետի եզերքներուն վրայ: Անապատի սեմին՝ գեղեցիկ յայտնութիւն մըն է, շրջապատուած ընդարձակ եւ փարթամ պարտէզներով, որոնք աստիճան մը եւս կը նպաստեն առողջ և Սուրիոյ համար բացառիկ իր կըլիմային:

Պատմական ամենահին քաղաքն է, և միակը, որ իր անուէնով և վայրով անփոփոխ հասած է ներկայ շրջանին, որպէս արեւելեան կեդրոնական քաղաք մը, հետաքրքիր իր յիշատակարաններով և ձեւով:

Քաղաքի կեդրոնական մասերը արդիական են եւ չքեղ. եզերային մասերը դեռ կը պահեն Գարեւելեան պատկերը: Պարտա գետի շնորհիւ ունի ելեքտրական սուստ լոյս և մեքենական ուժ. ինչպէս նաեւ սուստ

հոսուն ջուրեր, օրոնք քաղաքի մաքրութեան և բարեղարգութեան համար թանկագին դեր կը կատարեն:

Որպէս պատմական յիշատակարան, Դամասկոսը ունի հռոմէական շրջանէն Օմայաւի մեծ մզկիթը, իր հոյակապ շէնքով և յաղթական կամարով: Մզկիթի պատերը մարմարէ են և խճանկարներով զարդարուն:

Դամասկոսի կեդրոնական հրապարակը՝ «Մեհնի»

Պատմական այս հրաշակերտը եղած է հեթանոսական, քրիստոնէական և իսլամական սրբավայր, ենթարկւած է մասնակի աւերներու, բայց նորոգուած, ցուցադրելով արուեստի այլադան ճոխութիւն մը:

Իր հնագիտական համբաւին հետ այժմ իսլամական մեծ ուխտատեղի մըն է:

Ունի նաեւ Ազմի պալատը, որը դարերու ընթացքին իր շինուածքով և կազմով անվթար մնացած է:

այժմ կը ծառայէ որպէս հնագիտական թանգարան և արարական արուեստի ու մշակոյթի ցոլցողութեան կեդրոն մը: Քաղաքը ունի շատ հարուստ մատենադարան և թանգարան մը:

Դամասկոսի մէջ է խաչակիրներու մեծագոյն հակառակորդը և յաղթականը եղող «Սալաէտին»ի եւ

140. Damas - Palais Asem

Դամասկոսի «Ազրմ»ի պաղատք

«Ապաէլ Գատէր»ի գիրեզմանները:

Մայրաքաղաքը Սուրիոյ ճարտարարուեստի ալ կեդրոնն ըլլալով, հոն կը դանուին կարեւոր գործարանները՝ հիւսուածեղէնի, կարասիներու, պղինձէ անօթներու, օճառի, կաշիի և մասնաւորաբար անուշեղէնի:

Դամասկոս քաղաքի մէջ կը բնակին 8000ի չափ Հայեր, որոնք կը բնակին քրիստոնէական թաղերու կից շրջաններու, և մասամբ ալ Սալհիէ կոչուած կեդրոնական թաղամասին մէջ. կ'ըրաղուն զորձաւորութեամբ, արհեստներով և առեւտուրով: Ունին հա-

մայնքային կազմակերպութիւն և ազգային կրթական հաստատութիւններ:

Քաղաքը իր անմիջական և մօտաւոր շրջաններով մեծ յարմարութիւն ունի նաեւ գիւղազնացութեան: Այս ուղղութեամբ այժմ կազմակերպուած ձեւ ունին միայն Պլուտանի բարձունքները, ուր կան չքեղ հիւրանոցներ և արդիական կարգ ու սարք:

Դամասկոսի նահանգը բաժնուած է հինգ գաւառական շրջանակներու որոնք են. Տուժա, Վատի էլ Ա. ճէմ, Ճօլան, Չպտանի և Քալամուն Գազանները:

«Տուժա»ի գաղա. կեդրոնն է Տուժա աւանը, բաժնուած է չորս նահիէներու, որոնք են Մէզզէ, Առպին, Մնին և Նէշապիէ:

«Վատի էլ Անէմի» գաղա. կեդրոնն է Քաթանա, ունի երկու նահիէներ, Պէյթ ժան և Քիսուէ:

«Ճօլան»ի գաղա. կեդրոնն է Բուսէթրա, բնակուած մեծ մասամբ Չէրքէզներէ:

«Չպտանի» գաղա. կեդրոնն է Չպտանի աւանը, նըշանաւոր է իր բնական տեսարաններով և հաճելի կըլիմայով. ունի լաւագոյն տեսակի պտուղներ, նշանաւոր է իր խնձորը: Բնական մեծ յարմարութիւններ ունի գիւղազնացութեան:

«Քալամունի» գաղա. կեդրոնն է Նէպէք աւանը, ունի երկու նահիէներ, Նապրութ և Բութէյֆա:

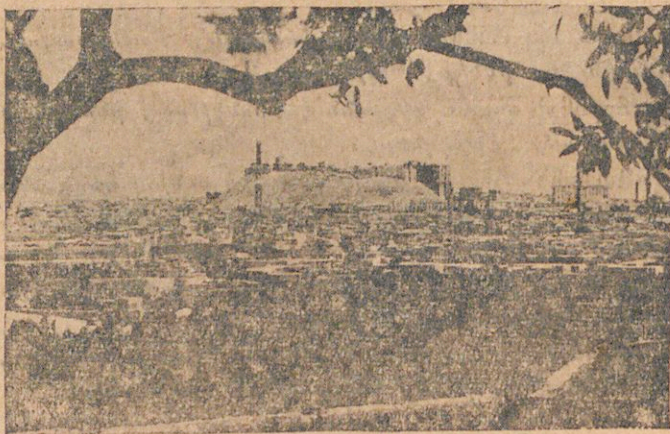
ՀԱԼԷՊԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը գտնուի Սուրիոյ հիւսիսային մասին մէջ: Սուրիոյ պետութեան ամենամեծ շրջանն է. ունի մօտ 16.600 քառ. քիլօմէթր տարածութիւն մը, կազմուած գրեթէ ամբողջութեամբ տափաստաններէ: Նահանգի շէրքը ծովէն 4—500 մէթր բարձր է, որը հետզհետէ կ'իջնէ մէկ կողմէն դէպի Միջերկրականի ուղղու-

թեամբ, իսկ միւս կողմէն դէպի անապատային մասերը: Նահանգը գերազանցապէս երկրագործական շրջան մըն է: Հողը բարեբեր է, քայց զուքի ոռոգման յարմարութիւններէ: Իր մասնայատուկ արտադրութիւններն են մեծ քանակութեամբ արծաթի քար, պիստակ, մատուցակի արմատ (ներկի համար) ձիթապտուղ, բրինձ և բամպակ:

ՀԱԼԷՊ

Նահանգի կեդրոնն է Հալէպ քաղաքը, որը շինուած է ծովէն 400 մէթր բարձրութեան մը և Քուէյք գետակի երկու եզերքներուն վրայ: Հալէպը իր մե-

Հալէպի ընդհանուր տեսարանը եւ միջնաբերդը

ծութեամբ և շքեղութեամբ, ինչպէս նաեւ մտաւոր կեանքով Սուրիոյ երկրորդ մայրաքաղաքը կարելի է հաշուել: Ունի 271 հազար բնակիչ, որոնց 125 հազարը իսլամ Սրաքներ են իսկ 116 հազարը քրիստոնեայ տարրեր:

երկրագործական, առեւտրական և ճարտարարուեստի կարեւոր կեդրոն մըն է Սուրիոյ մէջ: Կ'արտածէ արծաթի, կարագ, բուրդ, բամպակ, պիստակ:

Միջերկրական ծովու հետ կը հաղորդակցի Ալեքսանարէթի, Լաթաքիյէի և Պէյրութի նաւահանգիստներով: Հիւսիսային Իրազի արտադրութիւնները՝ բուրդ

Հալէպի կեդրոնական հրապարակը Պապօղ — Ֆարան

և կենդանի, անխուսափելի կերպով Հալէպէն կ'անցնին արտածուելու համար եգիպտոս և Եւրոպա:

Իր արտադրութիւնները կ'սպառէ Սուրիոյ ներքին շուկային վրայ, ինչպէս նաեւ Իրազի և Թուրքիոյ մէկ մասին մէջ: Մտաւոր անցեալին Հալէպը առեւտրական մեծ կեդրոն մըն էր, որ կը կապէր Թուրքիան, Իրազը և Սրաքական երկիրները իրարու հետ: Ներկայիս Թուրքիոյ կողմէ գործ դրուած առեւտրական սեղմո մները պակսեցուցած են Հալէպի առեւտրական թափը:

Քաղաքի կեդրոնական մասերը արդիական առաւել-

լութիւններով և հաղորդակցութեան միջոցներով օժտուած են. քաղաքը մեծագոյն մասով քարաշէն է եւ քարեզարդ: Ջուրի պակասը միայն զգալի է:

Որպէս հնութիւն ունի Հալէպի միջնաբերդը:

Ճարտարարուեստի և վաճառականութեան կողմէ եւս Հալէպը երկրորդ մայրաքաղաքը կարելի է հաշուել Սուրիոյ: Ունի բազմաթիւ օճառի, հիւսուածեղէնի, ալիւրի, ձիթաիւղի և զարդանօթներու գործարաններ, երկրի արտադրութիւնները արտածող մեծ վաճառականական տուներ:

Հալէպի բնակչութեան մէջ, Հայերը ունին 65 հազարի հասնող նկատառնելի թիւ մը. ինչպէս նաեւ տնտեսական կարեւոր դիրք մը, բոլոր ճիւղերուն մէջ: Հաստատուած են քրիստոնէական թաղերու մէջ: Ինչպէս նաեւ Նոր Գիւղ անունով արուարձանի մը մէջ, որը ամբողջութեամբ չինուած է Հայերու կողմէ եւ բնակուած Հայերէ: Հայութիւնը մասնակից է երկրի արդիւնաբերութեան և առեւտրական կեանքին, ինչպէս նաև արհեստներուն և մասնադիտական ասպարէզներուն:

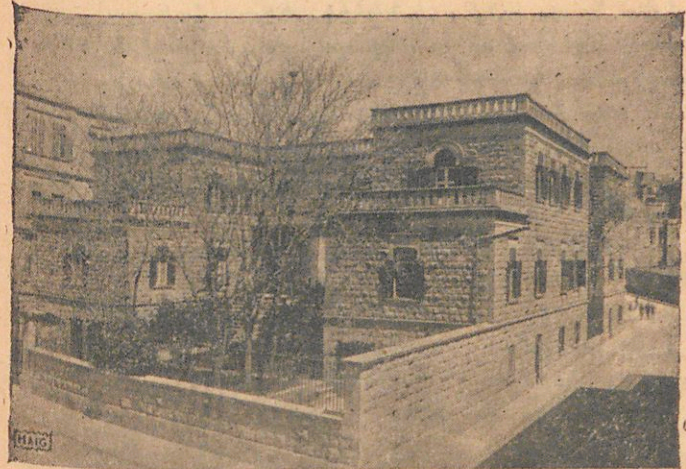
Փայլուն արհեստներու մէջ Հայերը կը զբաւեն Հալէպի մէջ սուջնակարգ դիրք մը, օրինակ. դերձակութիւն, կօշկակարութիւն, կահագործութիւն, զարդանօթներու շինութիւն, ոսկերչութիւն:

Արտածման չուկայի մէջ ևս Հայերը կարեւոր դիրք մը ունին. յայտնի է Նորեան առեւտրական տունը, որը պիտակի մեծագոյն արտահանողն է դէպի հիւսիսային Ամերիկա: Հայերու ձեռքն է նաև ասեղնագործ ձեռագործի արտածման չուկան:

Հալէպի հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստի մէջ, հայ ձեռնարկներէն նշանաւոր են «Ոստայն» անանու ընկերութեան և «Նշարթուա»յի գործարանները, որոնց արտադրութիւնները գնահատուած են ոչ միայն Սուրիոյ, այլ Եգիպտոսի և ուրիշ չուկաներու մէջ:

Հալէպի հայկական հաստատութիւններէն նշանաւոր է Ալթունեան հիւանդանոցը, որ սեփական հոյսակապ չէնքով, կազմածներով և դարմանումի արդիական մեթոտներով կրնայ մրցիլ եւրոպական կեդրոններու յայտնի հիւանդանոցներուն հետ:

Հալէպի հայութիւնը ունի կրթական տարածուն

Հալէպի Ալթունեան հայկական հիւանդանոցը

կազմակերպութիւն մը, ղեկավարուած համայնքներու կեդրոններէն: Ունի բազմաթիւ նախակրթարաններու հետ միասին, նաև երկրորդական հայ վարժարաններ:

Յիշատակելի է իր Քառասուն—Մանկանց կկեղեցին, որ զարբերու հնութիւն ունի: Հարուստ է արժէքաւոր անօթներով և ձեռագրերով: Այս կկեղեցիի մէջ է նաև կրիկեան կաթողիկոսներու գամբարանը:

Հալէպի նահանգը բաժնուած է իննը «Գաղա»ներու, որոնք են.

Handwritten signature or note in Armenian script.

1. — Ճէպէլ—Սաման. Հալէպի անմիջական շրջանն է և ունի երեք նահիէներ՝ Ձէրպէ, Անտան, Սֆիրէ:

2. — Իտլիպ. ունի չորս նահիէներ՝ Էրիհա, Սալսաքէպ, Մաարաթ—Միսրին, Ճիսըր — Շուզուր: Այս շրջանին մէջ կը մշակուին բամպակ և բրինձ:

3. — Մաարաթ—էլ—Նաման. ունի երկու նահիէներ. Խան—Շէյխուն, Շուէլի:

4. — Պապ. ունի մէկ նահիէ. Տէյր—Հաֆար:

5. — Ազէզ. կարեւոր գիւղաքաղաք մըն է և երկրագործական կեդրոն մը: Հոս կայ հայ համայնք մը, թուով մօտ հազար հոգի, որոնք ունին կրօնական եւ կրթական կազմակերպութիւն. կ'ապրին երկրագործութիւնով և արհեստներով: Ունի երկու նահիէներ. Թէլ—Բէֆաթ, Աքթէրին:

6. — Աֆրին. ունի երեք նահիէներ. Համամ, Բաճօ, Պօլպօլ:

Աֆրինի մէջ եւս կ'ապրին 3—4 հարիւր Հայեր:

7. — Հարէմ. ունի չորս նահիէներ. Տէր Բուշ, Սալքին, Սարմատա, Բաֆէրտաքարիմ:

8. — Մուսպուճ. ունի մէկ նահիէ, Մեսքէնէ:

9. — Ճարապուս. ունի երեք նահիէներ. Չօպան—պէյ, Արաբ—Փունար, Սիրին: Այս շրջանի մէջ կան բաւական թուով Հայեր:

ՀՈՍՍ-Ի ՆԱՀԱՆԳԸ

Հոմսի նահանգային շրջանը դաշտագետիններէ կազմուած է, որոնք կ'ոռոգուին Որոնդէս գետով: Շրջանի տարածութիւնն է 8500 քառ. քիլօմէթր: Հողը բարեւաբեր է և յարմար ամէն կարգի ծանր մշակութիւններու համար: Նահանգը իր երկրագործական յարմարութիւններով և բուսական հարստութեամբ, ինչպէս նաև աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքով այժմ Սուրիոյ հարուստ շրջաններէն մէկն է, ընդունակ աւելի բար-

գաւածելու: Երկրագործութեան հետ նահանգի մէջ օրը օրին կը յառջանան նաև անասնաբուծութիւնը եւ կաթնատնտեսութիւնը: Ունի արօտատեղիներ եւ մէկ քանի տիպար ագարակներ: Երկաթուղագծով միացած է Սուրիոյ և Լրբանանի գլխաւոր կեդրոններուն հետ, Պէյրութ, Թրիփօլի, Իսմասկուս և Հալէպ:

Շրջանը գաւառներու բաժնուած չէ. նահանգի կեդրոնը Հոմս քաղաքն է:

Համա.— Ունի 70 հազար բնակիչ, որուն 9—10 հազարը քրիստոնեաներ են, իսկ մնացածը իսլամ Արաբներ: Շինուած է Որոնդէս գետին վրայ, գեղեցիկ դիրքով մը: Իր աշխարհագրական վայրն ալ շատ նպաստաւոր է: Կը գտնուի Պարսկաստան—Մուսուլ—Փալմիր—Հոմս—Թրիփօլի առանցքին, ինչպէս նաև Իրազէն—Սուրիա երկարող քարիւղի ճանապարհին վրայ, որը միջազգային կշիռ կ'ստանայ: Ասկէ դատ Հոմսի մօտ են Փալմիրի հոռմէական նշանաւոր աւերակները, ուր կը յաճախեն ամէն տարի հազարաւոր զբօսաշրջիկներ:

Առեւտրական և բնական այս յարմարութիւններով, Հոմսը արագ կերպով կը վերաշինուի և կը յառաջդիմէ: Այժմ արդէն Սուրիոյ երրորդ բարեզարդ քաղաքն է: Ունի նորաշէն և շքեղ քաղաքամաս մը լայն պողոտաներով, զբօսավայրերով և արդիական շինութիւններով:

Հոմս քաղաքը նահանգի երկրագործական կեդրոնը ըլլալով հանդերձ, ունի նաև հիւսուածեղէնի նկատառելի ճարտարարուեստ մը, որու արտադրութիւնները կ'արտածուին մասամբ:

Աշխարհագրական իր դիրքով, Հոմսը պատմական հին շրջաններուն ալ կարեւոր և ծաղկած կեդրոն մը եղած է և դարձած աշխարհակալներու ժամապարավայր մը: Նահանգի բոլոր մասերուն մէջ ալ կան շարժուն

հնութիւններու և պատմական յիշատակարաններու կարեւոր հարստութիւններ, Հիթիթներու, Ասորհաստանցիներու, Հռոմէացիներու և Յոյներու շրջաններէն մնացած:

Հոմսի մէջ կայ հայ համայնք մը, թուով մօտ 800 հոգի, որոնք կ'զբաղուին գործաւորութիւնով, արհեստներով և մանր առևտուրով: Ունին կրօնական և կրթական տարրական միջոցներ:

Հոմսի նահանգը ունի ութ ճնահիէ՝ներ որոնք են՝ Հասիա, Ռասթան, Գոսէյր, Այն—Չաթ, Ժօպ—էլ — Ժարրահ, Թարին, Քարիաթէյն, Փալմիր:

Փալմիր կամ Թասմուր, 5500 բնակիչով փոքր քաղաք մըն է շինուած անապատի մէջ: Ունի կարեւոր

Փալմիրի յաղթական կամարը

աւերակներ, որոնք իսապնուրդ են հռոմէական և արեւելեան ճաշակներուն: Անապատի մէջ և Իրագ—Սուրիա երկարող քարեղբի ճանապարհի վրայ, կարեւոր կեդրոն մըն է:

ՀԱՄԱ-Ի ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը գտնուի Հոմսի նահանգի հիւսիսային կողմը Պէյրութ Հալէպ երկաթուղագծի շուրջ: Ունի 5500 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն մը, մեծ մասամբ դաշտերէ կազմուած: Նահանգը դերազանցապէս երկրագործական շրջան մըն է, ունի մշակութեան յարմար ընդարձակ հողեր, ուսոգուած Որոնդէսով:

Կ'արտադրէ մեծ քանակութեամբ արմաթը և երկրագործական այլ արտադրութիւններ: Ունի նաեւ անասնաբուծութիւն և կաթնատնտեսութիւն, ինչպէս նաեւ հիւսուածեղէնի տեսակներ, որոնք իր ներքին պէտքերը կը բաւարարեն:

Նահանգի կեդրոնն է Համա քաղաքը:

Համա. — Հաստատուած է Որոնդէս գետի եզերքին և Պէյրութ Հալէպ երկաթուղագծի վրայ: Ունի 50 հազար բնակիչ, համարեայ ամբողջութեամբ իսլամ Արաբներէ կազմուած: Արեւելեան քաղաք մըն է, արդիական յարմարութիւններէ զուրկ:

Նահանգը ունի մէկ զաղա միայն, Սէլիմիէ, որ զուտ երկրագործական կեդրոն մըն է:

Նահանգի մաս կը կազմեն հետեւեալ նահիէները. Թար—էլ—Ուլա, Հումէյրէ, Աղէրպաթ, Սան—էս—Սան:

ՀԱԻՐԱՆ-Ի ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը գտնուի Դամասկոսի նահանգի հարաւային կողմը. Պաղեստինի և Անդր—Յորդանանի սահմանակից է: Նահանգի տարածութիւնն է 2370 քառ. քիլոմէթր, կազմուած ամբողջութեամբ տափաստաններէ և լեռներէ: Տափաստանները մշակելի են: Նահանգը ամբողջութեամբ երկրագործական շրջան մըն է և ար-

մտիքի կարեւոր շտեմարան մը Դամասկոսի համար :
Կ'արտածէ մեծ քանակութեամբ արմտիք :

Նահանգի կեդրոնն է Տերա փոքր քաղաքը, որ շինուած է Դամասկոս—Հիճազ երկաթուղիի կողքին, որպէս այդպիսին ունի առանձին կարեւորութիւն մը :

Նահանգը ունի մէկ գազա միայն, Էգրաա. շինուած է նոյնպէս Հիճազի երկաթուղագծի կողքին. Էգրաաէն դէպի ձէպէլ—Տրուզ կ'երկարի փոքր երկաթուղագիծ մը, որ Հաւրանի շրջանը կը միացնէ ձէպէլ Տրուզին :

Նահանգի նահիէներն են Պօսրա—Էսկի—Շամ, Չաւուրիէ Նաուա, Սանամէյն, հիւսիսային Լէճէ և հարաւային Լէճէ :

ԵՓՐԱՏԵԱՆ ԿԱՍ ՏԵՐ ԶՕՐ-Ի ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը գտնուի Սուրիոյ հիւսիս արեւելեան կողմը, առնագատին սահմանակից, Եփրատի հարաւ արեւմտեան կողմի տարածութիւններուն վրայ :

Շատ ընդարձակ տարածութիւն մը ունի, որու մըշակելի մասը կը հասնի մօտ 6—7 հազար քառ. քիլօմէթրի : Ամբողջ շրջանն ալ լայն կերպով ոռոգելի է Եփրատ գետով : Ունի բարեբեր ու լաւ հողեր :

Նահանգի կեդրոնն է Տէր Զօր քաղաքը :

Տէր Զօր.— 34 հազար բնակիչով բոլորովին նոր շինուած քաղաք մըն է : Շնորհիւ իր աշխարհագրական դիրքին այժմ առեւտրական նկատառնելի կեդրոն մըն է : Կը գտնուի Հալէպ—Մուսուլ և Դամաս—Պաղատատ քառուղիին վրայ : Տէր Զօր քաղաքը անխուսափելի և կարեւոր կայան մըն է արեւելքէն—արեւմուտք և արեւմուտքէն—արեւելք կատարուող հազորակցութիւններուն համար : Այս առաւելութիւնով քաղաքը անտեսապէս և առեւտրական տեսակէտէն օրը օրին կը քարգաւաճի ու կ'արդիականանայ : Այս առաւելութե-

նէն զատ անապատի վրանաբնակ ցեղերն ալ իրենց պիտոյքները կը դնեն Տէր Զօրէն և հոն կը ծախեն իրենց երկրագործական արտադրութիւնները, աստիճան մը եւս աւելցնելով առեւտուրը : Այժմ Տէր Զօրը արդիական սիրուն քաղաք մըն է :

Նահանգը ունի Տէր Զօրէն զատ նաեւ երեք գաղաներ .

Ա. Մէյատին. ունի երեք նահիէներ էլ Քասրա, Աշարա, Պասիրա :

Բ. Բազգա. ունի երեք նահիէներ Թէլ—Ապիատ, Մաէյպատ, Սապքա :

Գ. Ապու Քէմալ. Սուրիոյ և Իրազի սահմանին վերայ կը գտնուի :

Կեդրոնն է Ապու—Քէմալ աւանը, որը կարեւոր է որպէս սահմանային կայան : Հոս է որ տեղի կ'ունենան Իրազ—Սուրիա ճամբորդութեան մաքսային զործողութիւնները և փոխանցումը :

ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

ձեպիկ Տրուգի ինքնավար նահանգը.— Այս նահանգը բարձրաւանդակի մը ձեւը ունի, 950 — 1000 մէթր բարձրութիւնով: Տարածութիւնն է մօտ 7 հազար քառակուսի քիլօմէթր, որուն մէկ քառորդը միայն մշակելի է. մնացած մասերը լեռնային են կամ լեռնադաշտեր. ունին հրաբխային կազմութիւն մը եւ զուրկ են բուսականութիւնէ: Նահանգի բոլոր մասերուն մէջ ալ ջուրի պակասը զգալի է: Մեծ մասը կը բաւարարուի միայն անձրեւի ջուրերով. ոռոգումի ոչ մէկ հնարաւորութիւն կայ: Նահանգի մէջ կան հնութիւններով հարուստ շրջաններ:

Ձեպէլ Տրուգի բնակչութեան թիւը կը հասնի մօտ 90 հազարի, որուն մեծագոյն մասը տրուգներ են. կ'ապրին գիւղերու մէջ և կ'զբաղուին երկրագործութիւնով: Կան նաեւ քրիստոնեայ գիւղեր, որոնք շատ հին ծագում մը ունին և կը պահեն իրենց տիպարը:

Նահանգի կեդրոնն է Սուէյտա քաղաքը:

Սուէյտա. Շինուած է 960 մէթր բարձրութեան մը վրայ. ունի մօտ 16 հազար բնակչութիւն. Հիճազի երկաթուղագծին կապուած է խճուղիով և փոքր երկաթուղագծով մը, որ կ'սկսի Քէրպէթ—էլէ—Գազա կայարանէն և կը հասնի մինչեւ Սուէյտա: Քաղաքը հետզհետէ կը վերաշինուի և կ'արդիականանայ: Այժմ արդէն բաւական բարեզարդ է ու յարմարութիւններով օժտուած: Ունի բաւարար չափով խմելու ջուր:

Նահանգի ժողովուրդը անգրագէտ է և շատ նախնական վիճակի մէջ: Որպէս ժողովուրդ քաջ, ազամասէր, ժուժկալ ու պատուախնդիր են:

Հեազհետէ տարածուող վարժարաններու ցանց մը, նոր սերունդ ժը կը հասցնէ տրուգ ժողովուրդէն, որոնք ցոյց կուտան քաղաքակրթական և ազգական մեծ ընդունակութիւն: Թուով քիչ, բայց քաջ այս ժողովուրդը, Սուրիոյ քաղաքական կեանքին մէջ նշանակելի դեր մը ունեցած է մէկէ աւելի յեղափոխութիւններով և պատերազմներով:

Նահանգը բաժնուած է 3 դազաներու. 1. Սուէյտա, Սալէ նահիէով. 2. Սալքատի գազա, Մէլահ եւ Քրայէ նահիէներով. 3. Շահպա գազա, Աշիրէ և Ուատի լիվա նահիէներով:

ՃԷՋԻՐԷ-Ի ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՆԱՀԱՆԳԸ

Ճեզիրէի ինքնավար նահանգը.— Սուրիոյ ամենահիւսիսային նահանգն է, եփրատ գետի հիւսիսային և արեւելեան կողմը տարածուած:

Նահանգի մակերեւոյթը կը հասնի մօտ 37 հազար քառ. քիլօմէթրի, կազմուած արզաւանդ հողերով ընտիր գաշտագետիններէ, լեռնային և գաշտային արօտավայրերէ և գետահովիտներէ: Նահանգի մակերեւոյթը ամբողջութեամբ և լայն կերպով կ'ոռոգուի եփրատ գետով և անոր հարկատուններով, որոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնեն իյապուր և Ճագճագ գետերը: Նահանգը իր բնական հարստութիւններու և առաւելութիւններու հետ, կը գտնուի նաեւ քառուղիի մը վրայ, որ հաղորդակցութեան անխուսափելի միջոցն է Թուրքիոյ, Իրազի, Սուրիոյ, արեւմտեան և արեւելեան երկիրներու քաղաքական և առեւտրական յարաբերութիւններուն:

Իր ընդարձակ գաշտագետինները երկրագործական անասման կարելիութիւններ կը ներկայացնեն, ի վիճակի ըլլալով կերակրել բազմամիլիոն ժողովուրդներ.

իր անսահման դաշտերը կ'արտադրեն արմատիքի հետ ամէն կարգի բուսական նիւթեր :

Իր ընդարձակ արօտավայրերն ու մարգագետինները կարելիութիւն կ'ստեղծեն պահելու միլիոնաւոր կենդանիներ :

Այս բոլոր առաւելութիւններուն վրայ այժմ աւելցած է նաեւ երկրի հանքային հարստութիւնը և մասնաւորաբար քարիւղի գոյութիւնը այդ նահանգի սահմաններուն մէջ, դարձնելով այս շրջանը միջազգային ուշադրութեան առարկայ երկրամաս մը :

Շնորհիւ այս բոլորին նահանգը հեռզհեռէ բազմամարդ կը դառնայ, և կը յառաջդիմէ անտեսապէս ևւ առեւտրական հողի վրայ, դառնալով Սուրիոյ ամենակարեւոր մէկ մասը :

Բնակչութեան թիւը մօտ 200 հազար է, բաղկացած Արաբներէ, Քիւրտերէ, Հայերէ, Ասորիներէ, Եէզիտիներէ :

Նահանգի կեդրոնն է Հասիչէ քաղաքը :

Հասիչէ.— Ունի մօտ 20 հազար բնակիչ. բոլորովին նոր շինուած քաղաք մըն է, հիմնուած և յառաջացած 1925էն ի վեր: Նահանգի անտեսական և առեւտրական կեդրոնն է: Քաղաքը շինուած է Խապուր գետի կողքին և օրը օրին կը մեծնայ ու կը բարգաւաճի :

Շրջանին մաս կը կազմէ Գամըշի քաղաքը որ նահանգի առեւտրական կեդրոնն է. նուրի 25 հազար բնակիչ :

Հայերու թիւը այս նահանգի մէջ կը հասնի մօտ 8 հազարի, կեդրոնացած կարեւոր մասով Հասիչէի և Գամըշիի մէջ: Ունին համայնքային, կրօնական և կրթական կազմակերպութիւն :

ԼԱՅԱՔԻԷԻ ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՆԱՀԱՆԳ

Լայթաքիոյ նահանգը կը գտնուի Սուրիոյ արեւմտեան մասին մէջ, Միջերկրականի եզերքին երկարած և Մեծն Լիբանանի հիւսիսային կողմը: Տարածութիւնն է շուրջ 6500 քառակուսի քիլօմէթր :

Սահմաններն են հիւսիսէն Ալեքսանտրէթի նահանգին հարաւ — արեւելեան շրջանը, արեւելքի երկայնքին Որոնդէսի ընթացքը և Համայի նահանգը, հարաւէն Լիբանանի Թրիփօլի նահանգը, արեւմուտքէն Միջերկրական ծովը մօտ հարիւր քիլօմէթրի վրայ :

Մակերեւոյթը ունի թէ լեռնային և թէ դաշտային մասեր: Գլխաւոր լեռներն են Անսարիներու լեռները և «Կասիոս»ի շարունակութիւնը: Լեռնային այս մասերը շատ բարձր չեն, ունին անտառներ: Լեռնային մասի որոշ շրջանները կազմուած են բլուրներու երկար շարաններէ, որոնք ծածկուած են ձիթենիներով :

Հորիզոնական մակերեւոյթի վրայ, որպէս միասպաղաղ դաշտ, ունի Ա.քքարի դաշտը, որը ունի պարարտ հող և ոռոգման բաւարար միջոցներ. ունի նաև ծովեզերեայ մշակելի ընդարձակ հողեր: Արմատիքի և սննդական բոյսերու արտադրութեան հետ, ունի նաև բամպակի մշակութեան յարմար դաշտագետիններ :

Նահանգը մեծ դետեր չունի, բայց ունի փոքր գետակներ և հեղեղատաններ, որոնք զանազան ուղղութիւնով կը հոսին և մեծ չափով կը դիւրացնեն դաշտերու և մշակելի հողերու ոռոգման գործը :

Բնակչութիւնը.— Նահանգի բնակչութեան թիւը կը հասնի մօտ 330 հազարի, որոնց 250 հազարը Ալեքսիներ են, մնացեալի կէս մասը իսլամ, իսկ միւս

մասը քրիստոնեաներ են, գլխաւորաբար Յոյն Օրթօս ատքաներ և Հայեր:

Նահանգի մէջ կան 8800ի չափ Հայեր, կեդրոնացած Լաթաքիա քաղաքի մէջ և Կասիոս լեռան շուրջ: Ունին կրօնական և կրթական համայնքային կազմակերպութիւն: Կ'զբաղուին արհեստներով և փոքր առեւտուրով, իսկ Քէսապի շրջանին մէջ հողագործութիւնով:

Ալէուի ժողովուրդի ութսուն առ հարիւրը գիւղացի է, չարքաչ ու աշխատող:

Նահանգը գերազանցապէս երկրագործական շրջան մըն է, ընդունակ յառաջգիմութեան և բարդաւաճման: Կ'արտադրէ նկատառնելի չափով ձիթապտուղ, ծխախոտ, արմախք, բամպակ, և երկրագործական ամէն կարգի նիւթեր:

Ունի ձիթախլղի կարեւոր ճարտարարուեստ, ինչպէս նաեւ հաւկիթի, շինութեան քարի, ծխախոտի և թէմպէքի արտածութիւն:

Տնտեսական այս առաւելութիւններով եւ իր հոծ գիւղացիութեամբ, ինչպէս նաեւ Հալէպի նահանգին նաւահանգիստ ծառայելու յարմարութիւններով, Լաթաքիա նահանգը կարելի է նկատել Սուրիոյ հարուստ և ամենակարեւոր շրջաններէն մէկը:

Հաղորդակցութեան միջոցները բաւարար են ծովային ճանապարհներու հետ, ունի նաեւ նահանգը Սուրիոյ և Լիբանանի կապող գլխաւոր խճուղի մը, հարաւէն Պէյրութ—Թրիփօլի—Թարթուս—Պանիաս—Լաթաքիա երկարող, իսկ հիւսիսէն Լաթաքիա—Օրտու—Անտիոք, և Լաթաքիա—Հալէպ երկարող: Ներքին շրջանի ճանապարհները եւս կանոնաւոր են:

Նահանգի կեդրոնն է Լաթաքիա քաղաքը:

Լաքաիա. ունի 28 հազար բնակիչ, որուն կէսը իսլամներ են, իսկ մնացեալ կէսը քրիստոնեաներ: Մի՞

ջերկրականի վրայ գեղեցիկ փոքր նաւահանգիստ մըն է: Արդիական սիրուն քաղաք մըն է, օժտուած նոյն չափ գեղեցիկ ծովեզերքով մը:

Լաթաքիոյ նահանգի առեւտրական կեդրոնն է, և նաւահանգիստը Հալէպի շրջանի մէկ մասին: Ունի պետական երկրորդական վարժարաններ և նախակրթարաններ, ուր կ'ուսանին մեծ թուով Ալէուի մանուկներ և պատանիներ:

Լաթաքիայի կապուած են 5 նահիէներ, որոնք են Սահէլ, Պահլուլիէ, Պասիթ, Էլ—Պար, Քէսապ:

Քեսապ Կասիոսի կողերուն շինուած կարեւոր և զուտ հայկական գիւղաքաղաք մըն է: Իր շուրջ ունի մէկ քանի հայ գիւղեր ալ, որոնցմէ կարեւորներն են Գաբատուրան, Չինարճըզ, Էքիզ Օլուզ եւայլն: Այս շրջանի հայութեան թիւը կը հասնի 6—7 հազարի, որոնք կ'զբաղուին երկրագործութիւնով, արհեստներով և առեւտուրով: Ունին կրթական կազմակերպութիւն, մասնաւորաբար Քէսապի մէջ, որու հայութիւնը գիտակից է ու յառաջադէմ: Ժողովուրդը աւանդապահ է ու քաջ:

Նահանգի մնացեալ մասը բաժնուած է 7 գազանեւրու որոնք են.

1. Էլ Հաֆֆէ. Կեդրոնն է Հաֆֆէ գիւղաքաղաքը. ունի հինգ նահիէներ. Սահիուն, Պէյթ—Շալաֆ, Մահլապէ, Աքրատ, Տարիուս:
2. Ծէպլէ. Կեդրոնն է Ծէպլէ գիւղաքաղաքը. ունի երեք նահիէներ Պինի—Ալի, Բէչաատիէ, Սէմթ—Ղըպլէ:
3. Պանիասի գազա. Կեդրոնն է Պանիաս քաղաքը, որ շինուած է Լաթաքիա Պէյրութ գլխաւոր խճուղիի վրայ և Միջերկրականի եզերքին, շրտոտ և բուսականութիւնով հարուստ աւան մըն է: Ունի երկու նահիէներ՝ Էնէզէ և Գաթմուս:
4. Մասիաֆի գազա. ընդարձակ և երկրագործա-

կան չըջան մըն է: Հարուստ է հնու թիւններով: Ունի երեք նահիէներ. Այն—Հալաքիմ, Այն—Քրում, Վատի—էյում:

5. Թարթուսի գազա. բաժնուածն է չորս նահիէներու որոնք են. Համիաիէ, Քաալի, Տահր—էլ—Ղարպի և Ռուսա կղզին:

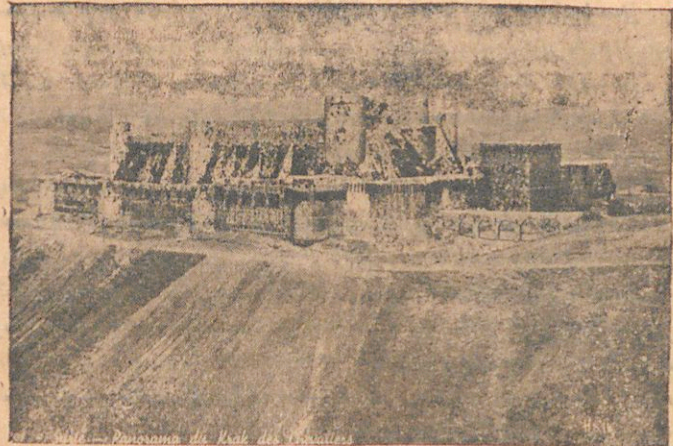
Թարթուս առաւելապէս երկրագործական շրջան մըն է: Իրեն մաս կը կազմէ Ա.քքայի գաշտի կարեւոր մէկ մասը: Ունի երկրագործական նշանակելի արտադրութիւններ: Փազայի կեղրոնն է Թարթուս քաղաքը. շինուած է Միջերկրական ծովու եղերքին և Հաթաքիա—Պէյրութ խճուղիին վրայ: Ունի նորաշէն գեղեցիկ քաղաքամաս մը արդիական յարմարութիւններով և բարեգարդ: Ալէուի շրջանի երկրորդ կեղրոնը կարելի է նկատել: Ունի 10 հազար բնակիչ, մեծ մասամբ իսլամներէ կազմուած: Իր հարուստ շրջանին որպէս արդիւնք, Թարթուսը հեռոյհեռէ կը մեծնայ և կը բարեկարգուի:

6. Սաֆիթս գազա. կեղրոնն է Սաֆիթս գիւղաքաղաքը. ունի երեք նահիէներ Տրէյքէշ, Ճազուր, Սաֆսաֆս:

7. Թէլ—Քալախ գազա. կեղրոնն է Թէլ — Քալախ գիւղաքաղաքը. ունի չորս նահիէներ. Շարա, Ռէր, Ճէպէլ—Հըլու, Ռատի էնասարա:

Հաթաքիայի նահանգը իր լեռնային շրջաններու լաւագոյն կլիմայով մեծ յարմարութիւններ ունի ամառանոցի: Այս ուղղութեամբ նշանակելի կեղրոններ են Նէպի — Եունէս և Ալէնֆէ վայրերը: Ասոնցմէ Ալէնֆէն, որը կը գտնուի Հաթաքիայի մօտ, ունի ներկայիս ամառանոցային բոլոր յարմարութիւնները. շքեղ բնակարաններ և հիւրանոցներ, ինչպէս նաև կեղրոններու հետ կապող արդիական ճանապարհներ:

Հնութիւններ. Հաթաքիոյ նահանգը հարուստ է նաև հնութիւններով, որոնք կը գտնուին ամէն կողմերը: Յիշատակութեան արժանի է Թարթուսի մէջ գտնուած հոռմէական կրկէսի աւերակները. քաղաքի

Խաչակիրներու տաճակն բերդ մը

դէմ, լեռներու վրայ բարձրացող խաչակիրներու բերդերը: Այս բերդերու հոյակապ աւերակները կը գտնուին նաև Մասեաֆի շրջանին մէջ:

ԵՐԲԵՄՆԻ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԸ ԱՅՅՄ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆՏԻՈՔ ՆԱՀԱՆԳԸ

Աշխարհագրական Սուրիոյ բնական մասը կազմող այս նահանգը, մինչև 1938 եղած է Սուրիոյ պետութեան մաս կազմող ինքնավար շրջան մը. 1939ին քաղաքական բացառիկ պայմաններու պարտադրութիւնով, այս շրջանը միացաւ Թուրքիոյ, Անտիոքի կուսակալութիւն անունով:

Ալեքսանտրէթ կը գանուի Լաթաքիոյ նահանգի հիւսիսային կողմը, Միջերկրական ծովու երկայնքին իրենմաս կը կազմէ Ալեքսանտրէթի գեղեցիկ ու մեծ ծովածոցը, որ արեւելեան Միջերկրականի ամենամեծ և և յարմար նաւային կայանն է :

Նահանգը ունի մօտ 4800 քառ. քիլօմէթր տարածութիւն մը, դաշտային և լեռնային մասերով : Որպէս դաշտային մաս ունի Ամուզի նշանաւոր դաշտը և Որոնդէսի հովիտները, որոնք ունին բերրի հողեր և ոռոգման ամէն տեսակի գիւրութիւններ :

Որոնդէսի վերին ընթացքը կը կտրէ այս նահանգը և Միջերկրական կը թափի Սուէաիոյ առջև : գետաբերանով մը :

Լեռնային մասերն են . Ամանոսի լեռները և անոնց շարունակութեան վրայ ձէպէլ Մուսայի լեռները, ինչպէս նաեւ Կասիոս լեռան մեծագոյն մասը : Լեռներու մեծ մասը ծածկուած են անտառներով, որոնք բնական հարստութիւն մը կը կազմեն :

Ունի նաեւ ընդարձակ մարգագետիններ և արօտաւժայրեր :

Լեռնային մասերու մէջ առաւելապէս կը մշակուին պաղատու ծառեր : Կ'արտադրէ մեծ քանակութիւնով ընտիր պտուղներ :

Դաշտային մասերու մէջ կը մշակուին արմաթիբը ուր տեսակները :

Ճարտարարուեստի բոյսերէն ունի մեծ քանակութիւնով թիթենիներ չերամարուծութեան համար . բամպակի մշակութեան յարմարութիւն, ինչպէս նաեւ առատ ծխախոտ :

Այս բոլոր բնական յարմարութիւններով նահանգը երկրագործական կարեւոր շրջան մըն է :

Առեւտուրի տեսակէտէն եւս կարեւոր է նահանգի դիրքը, նկատի ունենալով որ Ալեքսանտրէթի նաւա-

հանգիստը ամենամօտաւոր ծովային ելքն է Մուսուլի և Հալէպի ներածման և արտածման շուկաներուն :

Նահանգը ամբողջութեամբ, հին Սելեւկեան պետութեան կեդրոնական մասը եղած է, և ունեցած է ծաղկեալ վիճակ մը :

Ունի շարժուն և անշարժ հնութիւններու կարեւոր հարստութիւն մը, որոնք զբօսաշրջիկներ կրնան հրաւիրել :

Լեռնային շրջանները ունին ամառանոցի մեծ յարմարութիւններ, օրինակ Սօուզ—Օլուզը, Պիթիասը և Աթրզը :

Բնակչութիւնը.— Ալեքսանտրէթի ինքնավար Սանճաքի բնակչութիւնը 1938ի վիճակագրութեամբ կը հասնէր 220 հազարի, հետեւեալ կերպով բաժնուած .

Թուրքեր 85 հազար, Ալէուիներ 62 հազար, Արաբներ 22 հազար, Հայեր 28 հազար, Յոյներ 13 հազար, Գիւրաբեր 5 հազար, որոնց հետ փոքր թուով Չէրքէզներ, Հրեաներ, Լաթիներ :

1939ին այս շրջանը Թուրքիոյ միանալով, բնակչութեան ոչ թուրք տարրերը զանգուածօրէն դուրս եկան Սուրիա և Լիբանան : Ներկայիս Ալեքսանտրէթի Սանճաքը կը հաշուէ միայն 140 հազար բնակչութիւն մը, կազմուած Թուրքերէ և Ալէուիներէ :

Այս շրջանի գլխաւոր քաղաքներն են .

Անտիոք.— Ունի 25.000 թուրք բնակիչ : Ծինուած է Որոնդէս գետի վրայ, 35 քիլօմէթր հեռու Միջերկրականէն : Երջանի երկրագործական և առեւտրական կեդրոնն է, ուր կը գանուին տիպար ազարակներ : Քաղաքը կը մնայ արեւելեան տիպարով և անխնամ քայքայ մեծ յարմարութիւններ ունի արդիական քաղաք մը դառնալու, շնորհիւ իր հարուստ շրջանին և Որոնդէս գետի ընթացքին :

Անտիոք պատմութեան մէջ եղած է հոչակաւոր

կեղրոն մը, թէ մտաւորական, թէ քաղաքական տեսակէտէն: Հոռմէական կայսրութեան երրորդ քաղաքն էր: Եղած է սելեւկեան իշխանութեան ծաղկեալ մէկ ոստանը և արեւելքի մեծ կեղրոններէն մէկը:

Քաղաքի շուրջ կան արժէքաւոր աւերակներ և հնութիւններ: Քաղաքէն 3 քիլոմէթրի վրայ կը գտնուի Հարպիէ կոչուած վայրը, ուր բլուրներէ վար կը թափին տասնեակներով ջրվէժներ: Այս վայրը չքեղ գրօսավայր մը դառնալու բոլոր յարմարութիւնները ունի:

Ալեքսանտրք.— Միջերկրականի և Ալեքսանտրէթի ծովածոցի խորութեան վրայ շինուած գեղեցիկ նաւահանգիստ մըն է. ունի 8 հազար թուրք բնակիչ: Արաքիական քաղաք մըն է և բնական նաւահանգիստը հիւսիսային Սուրիոյ:

Լեվոթի.— Անտիոքէն դէպի հարաւ Միջերկրականի գերքին փոքր գիւղաքաղաք մըն է: Ամենամօտ նաւահանգիստն է Անտիոքի համար: Այս գիւղաքաղաքը կեղրոնն է այդ շրջանի Ալէուի գիւղացիութեան, որոնք կարեւոր թիւ մը կը կազմեն և ամբողջութեամբ երկրագործ են: Ունին հարուստ և շէն գիւղեր: Այս շրջանի մէջ յառաջացած է մեծաքսի մշակութիւնը:

Ճեպի Մուսա.— Ամբողջութեամբ հայկական և վեց գիւղերէ կազմուած լեռնային ու շէն այս շրջանը, 1939էն սկսած աւերակ վիճակ մը ունի: Իր բնիկ հայութիւնը թուրք տիրապետութեան չենթարկուելու համար գաղթած է Սուրիա և Լիբանան:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍՈՒՐԻԱ

ԿԼԻՄԱՅ

Սուրիան կը գտնուի տաք բարեխառն կլիմայի տակ, Սուրիոյ անապատի շարունակութեան վրայ: Այս պայմաններուն մէջ ան պիտի ունենար շատ տաք և ծայրայեղ կլիմայ մը, եթէ իր մակերեւոյթը և աշխարհագրական դիրքը նպաստաւոր չըլլային: Այդ նպաստաւոր պայմաններէն առաջինը ծովու գրացնութիւնն է, մօտ 800 քիլոմէթրի վրայ, և ապա բարձր լեռները, որոնք երկրի մէկ կարեւոր մասը կը պաշտպանեն անապատային տաք հովերուն դէմ: Որպէս ընդհանուր երեւոյթ և անապատի ազդեցութիւն, Սուրիոյ մակերեւոյթը տարուայ մեծ մասը անձրեւներէ զրկուած է:

Ահա այս նպաստաւոր և աննպաստ կլիմայական պայմաններուն որպէս արդիւնք, Սուրիոյ մակերեւոյթը կարելի է բաժնել կլիմայական 3 գլխաւոր մասերու:

Ա. Ծովեզերեայ տափարակութիւններ և լեռնալանջեր, որոնց օդը մեղմ է և հաճելի: Ունին երեք ամիս տեւող անձրեւային շրջան մը, վեց ամիս տեւող ամառնային շրջան և հաճելի տաք մը: Այս կլիման շատ մեծ յարմարութիւններ ունի բուսական աշխարհի համար, ուր փարթամ կերպով կ'աճին ամէն կարգի բոյսեր և ծառեր:

Բ. Լեռնային շրջաններ և լեռնահովիտներ, որոնք ունին չոր և առողջ կլիմայ մը. խիստ, բայց ոչ երկարատեւ ձմեռ, հրապուրիչ գարուն, և զով ու հաճելի ամառ մը, յարմար գիւղաղնացութեան համար:

Գ. Անապատի մօտ շրջաններ, որոնք ունին հակա-

սական ու ծայրայեղ կլիմայ մը: Չգալի կերպով խիստ ձմեռ և շատ տաք ու չոր ամառ մը. միջին եղանակները գոյութիւն չունին:

Ջերմաչափը տարուայ մէջ 1—36 զէրոյէն վեր կը գործէ: Հակասական են նաեւ օդի օրական փոփոխութիւնները, որոնք գիշերուայ և ցերեկուայ մէջ 14—16 աստիճան կը տարբերին յաճախ: Այս շրջանները յարմար են արմատիքի մշակութեան համար:

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Ա. Անասներ.— Սուրիոյ հիւսիսային լեռները անտառուտ են, իսկ Անսարիններու լեռները Ալէուիթ շրջանի մէջ, մասամբ միայն ծածկուած են անտառներով: Մնացեալ լեռները անջրդի են և զուրկ թէ անասաներէ և թէ առհասարակ բուսականութենէ:

Երկրի վառելանիւթը կը հայթայթուի մասամբ ներսէն, բայց ատաղձի պահանջը կը ներածուի Թուրքիայէն և Իուլմանիայէն:

Բ. Արօտավայրեր. Սուրիոյ հարաւային և կեդրոնական մասերը առհասարակ զուրկ են արօտավայրերէ: Միայն Դամասկոսն է, որ բացառաբար ունի փոքր արօտատեղիներ: Ասոր հակառակ Սուրիոյ հիւսիսային մասը հարուստ է արօտավայրերով: Նշանաւոր են ձէզիրէի լեռնային և դաշտային ընդարձակ արօտավայրերը, որոնք կրնան սնուցանել միլիոնաւոր կենդանիներ: Այս առաւելութիւնով ձէզիրէն Սուրիոյ կենդանական հարստութեան կեդրոնն է:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մշակելի հողեր.— Սուրիոյ մակերեւոյթը՝ առանց անապատային ամուլ մասին, կարելի է բաժնել չորս գլխաւոր շրջաններու:

Ա. Ծովեզերեայ տափարակութիւններ և լեռնալանջեր, որոնք ունին բեզուէն հողեր և շատ նպաստաւոր կլիմայ մը, յարմար ամէն կարգի մշակութեան համար:

Այս հողերը գլխաւորաբար յատկացուած են բանջարեղէնի մշակութեան, գոհացնելու համար երկրի պահանջը:

Այս շրջաններուն մէջ մեծ յաջողութեամբ կը մշակուին նաեւ, նարինջ, կիտրոն, ձիթենի, ծխախոտ և ծաղիկներ:

Բ. Լեռնային շրջաններ.— Երկրի այս մասերը հակառակ իրենց ընդարձակ տարածութեան, շատ քիչ չափով միայն մշակելի են, զուրկ են նաեւ անտառներէ և արօտավայրերէ: Այս շրջաններու մշակելի հողերը յատկացուած են պտուղներու, բանջարեղէնի և ծխախոտի մշակութեան:

Գ. Դաշտեր և գետահովիտներ.— Երկրի այս մասերը օժտուած են երկրագործական ամէն տեսակ առաւելութիւններով: Օրինակ, Որոնդէսի եզերքները, Աքքարի, Հոմսի և Համայի դաշտերը, Հալէպի հողերը, և ձէզիրէի անսահման դաշտագետինները:

Դ. Սարահարթեր և տափաստաններ.— Հաւրանի սարահարթը և Հալէպի ընդարձակ տափաստանները, որոնք մեծ դաշտագետիններու դերը կը կատարեն: Նշանաւոր են իրենց ցորենի լաւ տեսակով և առատութեամբ:

Նկատի ունենալով Սուրիոյ մակերեւոյթի կազմութիւնը և կլիմայական յարմարութիւնները, երկրագործութիւնը պէտք է դառնայ ժողովուրդի համար առաջնակարգ զբաղում մը և երկրի հարստութեան մեծագոյն աղբիւրը:

Հակառակ ասոր, այժմ երկրի մշակելի հողամասերու հազիւ մէկ երրորդը կ'օգտագործուի, ոռոգման

պակասի պատճառով : Իսկ մշակուած վայրերու մէջ ալ կը պակասին տակաւին մեքենական լայն միջոցներ, գիտական ծանօթութիւններ, և երկրագործական արտադրութիւններուն ծառայող առանձին ճանապարհներ :

Այժմ արդէն պետական թէ անհատական մեծ ձեռքեր գործ կը դրուին երկրին մէջ, երկրագործութիւնը առաջ տանելու համար : Իր ներկայ վիճակով իսկ, Սուրիան երկրագործական կեդրոն մըն է, որուն արտադրութիւնները երկիրը բաւարարելէ յետոյ կ'արտածուին նաեւ զբացի երկիրները :

Ոտոգումի գործը կազմակերպելէ և ճահիճները չորնայլէ յետոյ, Սուրիան կ'ունենայ աւելի քան 3 միլիոն հեքտար վարելահող, դառնալով երկրագործական մեծ կեդրոն մը :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արմտիք.—Սուրիոյ ընտիր ու բերրի հողերը արմտիքի համար արտակարգ յարմարութիւններ ունին : Կ'արտադրեն առատ և լաւ տեսակի բերք :

Հողերու մեծագոյն մասը կարելի է ամէն տարի օգտագործել :

Արմտիքի մշակութեան յատկացուած են զլլաւորաբար Հալէպի տափաստանները, Հաւրանի սարահարթերը, Աքքարի, Համայի, Հոմսի, և Ճէզիրէի գաղտերը :

Արմտիքի հետեւեալ տեսակները կը մշակուին զլլաւորաբար Սուրիոյ մէջ .

Ա. Յորեն. ունի ընտիր տեսակներ, որոնց մէջ նշանակելի է Հալէպի և Հաւրանի կարմրահատ ցորենը, որ կ'սպառի ներքին շուկային մէջ :

Բ. Գարի. սեւ ու ճերմակ տեսակներով, որոնք կ'սպառին նոյնպէս ներքին շուկայի մէջ : Գարիի պա-

հանջը հետզհետէ կը շատնայ գարեջուրի ճարտարարուեստի զարգացումով :

Գ. Եգիպտացորենի և կորեկի տեսակներ. կը մշակուին համեմատաբար վատուժ հողերու վրայ : Ընդարձակ տարածութիւններու վրայ մշակուած այս բոյսերը կ'օգտագործուին կենդանիներու սնունդին համար, ինչպէս նաեւ ալքօլի ճարտարարուեստին մէջ :

Պտուղներ.— Սուրիան իր այլազան կլիմայով եւ մակերեւոյթի կազմութեամբ, յարմարազոյն վայր մըն է պտղատու ծառերու մշակութեան համար : Երկրի թէ գաշտային և թէ լեռնային շրջաններէն կարեւոր մասեր, յարմարութիւն ունին այս ճիւղին համար. արտադրելով. առատ և ընտիր տեսակի պտուղներ :

Այս յարմարութիւններով, պտղամշակութիւնը հարստութեան կարեւոր աղբիւր մըն է Սուրիոյ համար :

Սուրիոյ պտղամշակութեան կեդրոններն են. Գամասկոսի նահանգը իր ընդարձակ պարտէզներով, Սուրիական ծովեզերեայ տափարակութիւնները և լեռնային շերտը, Ալէուիթ շրջանը :

Սուրիոյ մէջ մշակուած գլխաւոր պտուղները .

Ձիթապտուղ. մեծ քանակութեամբ կը մշակուի Լաթաքիոյ եւ Հալէպի շրջաններուն մէջ : Կուտայ առատ բերք. ունի ընտիր տեսակի պտուղ, մասնաւորաբար Լաթաքիոյ շրջանին մէջ : Այս ճիւղի մշակութեան առանձին խնամք կը տարուի. օրը օրին նոր տարածութիւններ կը յատկացուին ձիթենիի մշակութեան :

Խաղողը. կը մշակուի Սուրիոյ բոլոր շրջաններուն մէջ. ամենակարեւոր կեդրոնն է Գամասկոսը, ուր կը գտնուին բազմաթիւ և աղնիւ տեսակի խաղողներ :

Փխրան. կը գտնուի բոլոր շրջաններուն մէջ : Նշառնաւոր է Գամասկոսի ծիրանը, որը շատ ընտիր տեսա-

կէն է և կ'արտադրուի մեծ առատութիւնով: Կ'արտածուի մեծ չափով, թէ որպէս չոր ծիրան և թէ որպէս պաստեղ (քամերսիկ), որ շատ մեծ սպառում ունի դրացի երկիրներու մէջ:

Պիսակ. կը մշակուի մեծ քանակութեամբ Հալէպի շրջանին մէջ: Կ'արտածուի կարեւոր քանակութիւնով: Իր սպառման չուկան հիւսիսային Ամերիկան է: Օրը օրին թափ կ'ստանայ այս գործը Հալէպի շրջանին մէջ:

Խնձոր, տանձ, դեղձ, կեռաս և նոր աշխարհ պլատուղներու մշակութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ և կ'ազնուանայ: Պտղամշակութեան յատկացուած հողերու տարածութիւնը Սուրիոյ մէջ կը հասնի մօտ 2 հարիւր հազար հէքտարի:

ՀԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ՀՈՒՄ ՆԻՒԹԵՐ

Օխախոս եւ քեմպիք.— Կը մշակուին առաւելաբար Լաթաքիոյ նահանգին մէջ, և կ'արտածուին կարեւոր քանակութիւնով մը. սպառման չուկան Անգլիան է:

Բամպակ.— Բամպակի մշակութեան համար Սուրիան ունի ընդարձակ դաշտագետիններ, ինչպիսիք են Հոմսի, Իտլիպի, Ա.ք.քարի և Լաթաքիայի դաշտերը: Այս շրջաններուն կլիման և հողը մեծ յարմարութիւններ ունին: Ներկայիս արդէն իսկ կը մշակուի այս բոյսը և կուտայ շատ լաւ արդիւնք մը, թէ քանակով և թէ որակով:

Կանեփ.— Կը մշակուի գլխաւորաբար Հալէպի Դամասկոսի նահանգներուն մէջ, շատ արդիւնաւոր կերպով:

Մեսսաֆ.— Սուրիոյ մէջ մետաքսի զբաղումը կարեւոր տեղ մը գրաւած է. մշակութեան գլխաւոր կեդրոններն են ծովեզերեայ մասերուն մէջ Լաթաքիոյ ինքնավար նահանգը, իսկ ներքին մասերուն մէջ

Դամասկոսը, Հոմսը և Համան: Սուրիոյ մետաքսը իր ընտիր տեսակով արտածման կարեւոր նիւթ մըն է: Կ'սպառի առաւելաբար Փրանսական հրապարակի վերայ: Արհեստական մետաքսի գործածութիւնը ծանր կերպով ազգած է երկրի այս արտադրութեան վրայ:

Բուրդ.— Սուրիան իր հիւսիսային մասի և ձէզիրէի ոչխարի հարստութեան շնորհիւ, ունի նաև բուրդի կարեւոր արտադրութիւն մը, որուն փոքր մասը տեղական ճարտարարուեստի մէջ կը գործածուի իսկ մեծագոյն մասը կ'արտածուի հեռաւոր երկիրներ:

ԿԵՆԻԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ձի.— Սուրիան ըլլալով Արաբական աշխարհի մէկ մասը, ունի ազնիւ տեսակի նժոյգներ, որոնք համաշխարհային համբաւ ունին: Բարեձեւ են, ծարաւի և քաղցի կը տոկան, երկար կրնան ճամբորդել և վազել. ունին արտակարգ կերպով ուժեղ բնազդ:

Ուղտ.— Սուրիան արեւելքէն եղերող, անապատային շրջանի փրկարար կենդանին է ուզուը: Վրանաբնակ ցեղեր, և զիւղացի բնակչութիւնը շատ մեծ քանակութիւնով կը պահեն այս կենդանին, կը գործածեն, թէ որպէս բեռնատար, թէ կաթնատու և թէ միս մատակարարող կենդանի: Սուրիոյ բոլոր ուղտերը միասապատ են:

Ոչխար եւ արջառ.— Ծնորհիւ ձէզիրէի ընդարձակ արօտավայրերուն, Սուրիան այդ շրջաններուն մէջ ունի շատ մեծ քանակութեամբ ոչխարներ և արջառներ: Կենդանական այս հարստութիւնը ոչ միայն երկիրը ինքնաբաւ կը դարձնէ, բաւարարելով անոր պէտքերը, այլ կ'արտածուի նաև դրացի երկիրները:

Անասնաբուծութիւնը ձէզիրէի և հիւսիսային Սուրիոյ մէջ հետզհետէ աւելի կը յառաջանայ կազմելով

երկրի հարստութեան մէկ կարեւոր աղբիւրը: Հիւսիսային Սուրիոյ և Ճէզիրէի փարթամ բուսականութեան, և կլիմայի յարմարութեան շնորհիւ, թէ ոչխարի եւ թէ արջառի լաւագոյն տեսակները կը գտնուին:

Նշանաւոր են մասնաւորաբար Հալէպի կովերը, որպէս առատ կաթ տուող:

Լեռնային շրջաններուն մէջ մեծ քանակութեամբ այժ կը պահեն:

Սուրիան ունի մօտ 4 միլիոն ընտանի կենդանիներ:

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

Սուրիան մետաղի հանքեր չունի. որոշ տեղեր միայն ծծումբի և սաթի հետքեր կը տեսնուին, որոնք կ'սպասեն ուսումնասիրութեան:

Ներկայիս օգտագործուած հանքային նիւթերն են.

Ազնիւ տեսակի շինութեան քարի հանքերը, որոնցմէ նշանաւոր է մանաւանդ Լաթաքիոյ նահանգի գեղին քարը. գիմացկուն է և ճաշակաւոր, ճարտարապետութեան ու քանդակներու համար:

Ասֆալտ կը գտնուի առաւելապէս Անսարի լեռներու հիւսիսային մասերուն մէջ: Լաթաքիոյ նահանգին մէջ, ներկայիս կը շահագործուի Սուրիոյ ներքին պէտքերուն համար: Ասֆալտի շրջաններուն մէջ քննութիւններ կը կատարուին նաեւ քարիւղի համար:

Քարիւղի որոշ հետքեր կան Ճէզիրէի շրջանին մէջ, որոնք Սուրիոյ այդ մասը կը դարձնեն միջազգային հետաքրքրութեան առարկայ:

ձերմակ ամուխ.— Այս բացատրութիւնը կը տրուի ջուրերու հոսանքներէն ստացուած ուժի համար, որ աւելի մաքուր և աւելի աժան կերպով կ'ընայ փոխարինել հանքածուխը:

Սուրիան իր արագավազ ու ջրառատ երկու գետե-

րով, Պարատա և Որոնդէս, կրնայ նկատառելի ուժ ստանալ, լուսաւորութեան և ճարտարարուեստի համար: Այս երկու գետերու հոսանքէն կրնան օգտուիլ երեք գլխաւոր քաղաքներ, Դամասկոս, Հոմս, Համա, իրենց անմիջական շրջանակով:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԶԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԸ

Սուրիան գերազանցապէս երկրագործական երկիր մը ըլլալով հանդերձ, ունի նաեւ ճարտարարուեստի մեծ յարմարութիւններ, որոշ ճիւղերու մէջ:

Նկատի ունենալով իր սննդական և ճարտարարուեստական հում նիւթերու արտադրութիւնը, ոչխարահազրական դիրքը, անտեսական այս ճիւղն ալ օրը օրին պիտի յառաջանայ երկրին մէջ, գտնալով հարստութեան աղբիւր մը:

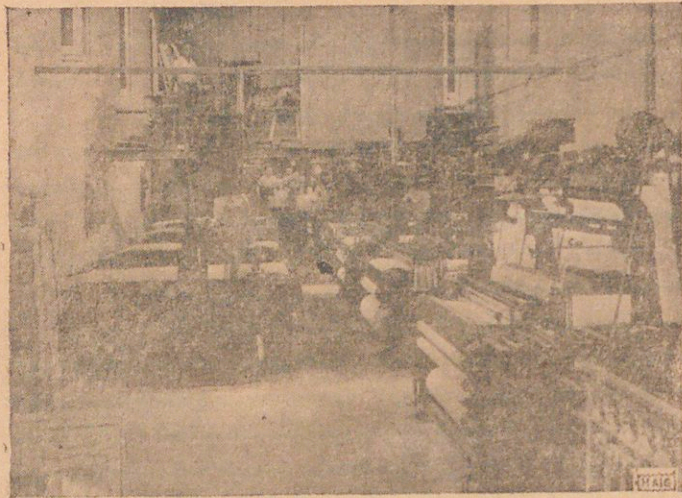
Ճարտարարուեստի գլխաւոր ճիւղերն են.

Ալլուր.— Սուրիան իր արմաթի և մասնաւորաբար առատ և ընտիր ցորենի արտադրութեան հետ, ունի նաեւ ալիւրի առաջացած ճարտարարուեստ: Իր գլխաւոր կեդրոններուն մէջ Դամասկոս, Հալէպ, Հոմս, կը գործեն բազմաթիւ արդիական ու կատարելագործուած գործարաններ, որոնք ներքին շուկային համար կը հասցնեն ամէն տեսակի ալիւրներ:

Շաֆարեք եւ անուշեղեմ.— Այս ճիւղին մէջ Սուրիան ունի յառաջացած ճարտարարուեստ մը, որու նշանաւոր կեդրոնն է Սուրիոյ մայրաքաղաքը Դամասկոս: Ունի շաքարի և անուշեղէնի պահածոներու բազմաթիւ գործարաններ: Կ'արտածէ մեծ քանակութեամբ շաքարեղէն, ծիրանի և դեղձի անուշեղէն:

Հիւսուածեղեմ.— Ճարտարարուեստի այս ճիւղը եր-

կար ժամանակէ ի վեր գոյութիւն ունի Սուրիոյ մէջ, կեդրոն ունենալով Հալէպ, Դամասկոս, Հոմս և Համաքաղաքները: Բուրդի առատութիւնը, մետաքսի տարածուն մշակութիւնը և լաւ տեսակի ըլլալը, բամբակի օրը օրին աճող արտադրութիւնը գարկ կուտան հիւսուածեղէնի ձեռնարկներուն: Ներկայիս Հալէպի և Դա-

Հիւսուածեղէնի հայկական գործարան մը.
«Նշարդուս» — Հալէպ

մասկոսի մէջ կան մետաքսէ և բուրդէ հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստական կարեւոր գործարաններ, որոնց արտադրութիւնները կը մրցին եւրոպական ապրանքներու հետ: Կ'սպասին ոչ միայն ներքին չուկայի մէջ, այլ կարեւոր քանակութիւնով մը կ'արտածուին նաև դրացի երկիրները և Սելիպտոս:

Հալէպի հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին մէջ Հայերը ունին նկատառնելի բաժին մը, թէ որպէս ձեւ-

նարկողի և թէ որպէս մասնագէտ աշխատանքներու:

Հալէպի, Համայի և Հոմսի մէջ կան կտաւի կարեւոր գործարաններ, որոնք երկրի ներքին պէտքերուն մէկ կարեւոր մասը կը լրացնեն և օրը օրին ալ կ'ընդարձակեն իրենց գործերը:

Կաթի եւ կօշիկ. — Սուրիոյ կաշիի արտադրութեան կեդրոններն են Դամասկոսը և Հալէպը, ուր բազմաթիւ գործարաններ կ'աշխատին մրցիլ օտար ապրանքներու հետ, ու կը յաջողին:

Կաշիի գործին հետ կարեւոր տեղ մը ունի Սուրիոյ մէջ կօշիկի ճարտարարուեստը, որուն արտադրութիւնները կը բաւարարեն երկրի պէտքերուն կարեւորագոյն մասը:

Կահագործութիւն. — Սուրիոյ մէջ կարեւոր տեղ մը ունի և շատ յառաջացած է այս ճարտարարուեստը: Կ'արտադրէ շքեղ ու նուրբ գործեր: Դամասկոս և Հալէպ գտնուող բազմաթիւ գործարաններ իրենց արտադրութիւններով կը մրցին եւրոպական ամենանուրբ գործերուն հետ: Այս ճիւղին մէջ երկիրը համարեայ թէ դադրեցուցած է ներածումը:

Դամասկոսի մէջ կը պատրաստուին նաև սատափով զարդարուն կարասիներ, որոնք որպէս ինքնատիպ արտադրութիւններ, կ'արտածուին դրացի երկիրներ և աւելի հեռուները:

Պղինձէ զարդանօքներ. — Դամասկոսի և Հալէպի մէջ առաջացած է նաև այս ճարտարարուեստը, որուն արեւելեան ճաշակով արտադրութիւնները Սուրիան այցելող զբօսաշրջիկներու նախասիրած ապրանքներն են:

Օճառ. — Սուրիան որպէս ձիթաիւղի արտադրութեան կեդրոն, ունի նաև օճառի կարեւոր ճարտարարուեստ: Հալէպ և Լաթաքիա կ'արտադրեն մեծ քանակութիւնով լաւ տեսակի օճառներ, որոնք կ'արտածուին դրացի երկիրները — մասնաւորաբար Թուրքիա:

Սրման.— Դամասկոսի մէջ կը գործէ սիմանի մեծ գործարան մը, որ կ'արտադրէ ընտիր տեսակի ապրանք: Տեղական այս արտադրութիւնը ամբողջութեամբ կ'սպառուի երկրին մէջ, բաւարարելով պէտքի մէկ մասը միայն:

Աղիւսի և զարդաղիւսի բազմաթիւ գործարաններ կ'արտադրեն մեծ քանակութեամբ լաւ աղիւսներ, որոնք կը գործածուին շինութիւններու մէջ, զգալի կերպով՝ սահմանափակելով եւրոպական աղիւսներու ներածումը:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒՅԻՒՆԸ

Երկրի մը վաճառականութիւնը կախում ունի իր աշխարհագրական պայմաններէն, որոնք են, զիւրքը, կլիման, մակերեսոյթի կազմութիւնը, հողի արտադրական կարողութիւնը, բնական հարստութիւնները և հաղորդակցութեան միջոցներ:

Սուրիան բնական պայմաններու նպաստաւոր դասաւորումով ունի վաճառականական հետեւեալ ճիւղերը.

Ա. Փոխանցումի ճիւղ, Transit. Աշխարհագրական զիւրքով, Սուրիան և Լիբանանը միասնաբար, ապրանքներու փոխանցման կարեւոր կեդրոններ են, աբեւմտեան և արեւելեան երկիրներու միջև: Լիբանանէն և Սուրիայէն կ'անցնին եւրոպական երկիրներէն և Ամերիկայէն Իրազ, Պարսկաստան և Աֆղանիստան զրկուած արհեստագործեալ ապրանքները: Եոյն ճանապարհով ալ կը փոխադրուին արեւելեան երկիրներէն արտադրուած հում նիւթերը և ապրանքները զէպի եւրոպական հրապարակները: Այժմ Լիբանանէն և Սուրիայէն փոխանցուող ապրանքներն են, Իրազի, Պարսկաստանի եւ Աֆղանիստանի սպառած

եւրոպական և ամերիկեան արհեստագործեալ ապրանքները, իսկ արեւելքէն արեւմուտք Իրազի քարիւղը, կենդանիները, բուրգը: Պարսկաստանի չոր պտուղները, գորգերը և հում նիւթերը:

Սուրիոյ և Լիբանանի կեդրոնացման և փոխանցումի զլխաւոր և միացեալ վայրն է Պէյրութի արզիական նաւահանգիստը իր բոլոր յարմարութիւններով:

Բ. Արտածումի չուկայ.— Կ'զբաղուի երկրի հում և արհեստագործեալ նիւթերու կեդրոնացումի և արտածման գործով: Այս չուկայի բարգաւաճումը կախում ունի երկրի արտադրական կարողութենէն և բնական հարստութիւններէն, որոնք կը կազմեն այդ երկրի իրական հարստութիւնը: Այս ուզողութեամբ Սուրիան բաւարար վիճակ մը ունի. հետզհետէ կը կազմակերպուի և կ'աւելցնէ իր արտածելի նիւթերը, որոնք են.— բանջարեղէն, ցորեն, դարի, հաւկիթ, կենդանիներ, բուրգ, պիստակ, մատուտակ, հում մետաքս, ծխախոտ: Արհեստագործեալ նիւթերէն մետաքսէ եւ բուրգէ հիւսուածեղէն, ճիւթաիւղ, օճառ (լուացքի համար), չաքարեղէն և անուշեղէնի պահածոներ:

Մասնաւոր թափով մը կը յառաջանայ Սուրիոյ երկրագործական արտադրութիւններու արտածումը: Ներկայիս Սուրիան ունի 11 միլիոն սուրիական ոսկիի արտածում, զէպի դրացի երկիրները: Սուրիոյ արտածման չուկաներն են. Պաղեստին, Իրազ, Թուրքիա, Եգիպտոս, Ֆրանսա, Իտալիա, Անգլիա, Ամերիկա:

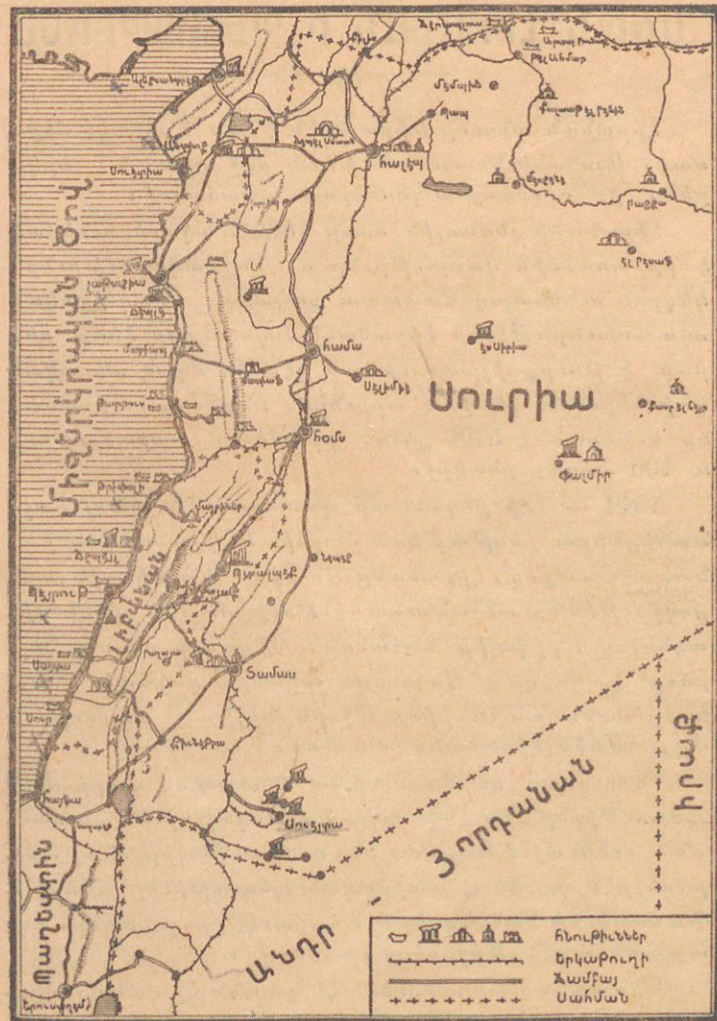
Ներածումի չուկայ.— Կ'զբաղուի երկրի պէտքերուն յատկացուելիք նիւթերու մեծաքանակ ներածումով: Սուրիոյ այս չուկան եւս կարեւոր է, նկատի ունենալով իր սպառման կարողութիւնը, որ արդիւնքն է իր արզիական ազրելակերպի և բազմապիսի պէտքերուն: Սուրիա իր բնակչութեան թիւին հետ համեմա-

տած մեծ չափով արհեստագործեալ սպրանքներ կը ներածէ: Ներածումի գլխաւոր նիւթերն են, հիւսուածեղէն, մետաղներ, քարիւղ և պէնդին, սննդական նիւթեր և խմիչքներ, կաշի, մուշտակ, քիմիական նիւթեր, պերճանքի առարկաներ, մեքենաներ, փոխադրական գործիքներ, ելեքարական կազմածներ: Իր ներածումները կը կատարէ հետեւեալ երկիրներէն. Յրանսա, Ամերիկա, Իտալիա, Անգլիա, Գերմանիա, Ճափոն: Իրացի երկիրներէն՝ Թուրքիա, Եգիպտոս:

Ներածումի այս թափը պատճառ կը գտնայ երկրի մէջ անասական պարբերական տաղնապներու: Այս իրողութեան հակազդելու համար է, որ երկիրը կ'աշխատի արտածումը աւելցնել և ներածումը նուազագոյնին իջեցնել:

Ներքին ճուղայ եւ առեւտուր.— Սուրիոյ ներքին առեւտուրը լաւ կազմակերպուած է: Երկրի գլխաւոր կեդրոնները իրարու միացնող երկաթուղագիծը, գըլխաւոր ու երկրորդական բազմաթիւ խճուղիները, ամէն զիւրութիւն կուտան ներածուած սպրանքներու բաշխումին, և արտածելի սպրանքներու կեդրոնացման գործին: Սուրիոյ բոլոր գլխաւոր և երկրորդական քաղաքները ունին հոուն շուկաներ: Նշանակելի են մասնաւորաբար Իսմասկուսի, Հալէպի և Հոմսի մեծ շուկաները և սննդական նիւթերու «պազար»ները, ուր կը կեդրոնանան երկրի երկրագործական արտադրութիւնները: Կը պակսին միայն երկրագործական արտադրութիւններուն համար մասնաւոր ճանապարհներ, որոնք աւելի բարգաւաճ պիտի դարձնեն Սուրիոյ չըջանները:

Սուրիոյ ներքին առեւտուրի յիշատակելի մասն է, իր փայլուն արհեստաւորութիւնը՝ բոլոր ճիւղերուն մէջ: Ասոնց արտադրութիւնները երկրի պէտքերը բաւարարելէ յետոյ, կը ծախուին երկիրը այցելող օտարներուն, ինչպիսիք են զբօսաչըլիկները և իսլամ ուխտաւորները:

“ՄԵԾՆ ԼԻՔԱՆԱՆ”Ի ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Լիբանան անունը եփրայերէն է, կը նշանակէ ճերմակ: Այս անունը պատմութեան մէջ տրուած է երկօրին, իր ձիւնապատ լեռներուն պատճառով:

Լիբանանի լեռնային մասը 1860էն սկսած ունեցած է իր առանձին վարչութիւնը և ինքնավարութիւնը, կեդրոն ունենալով Պապատա քաղաքը: Քաղաքական այս առաւելութիւնը Լիբանանի ժողովուրդը ձեռք բերած է թուրք իշխանութեան դէմ իր մղած տեւական կռիւններով և թափած արիւնով: Ինքնավար Լիբանանը ունեցած է 5700 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն և 400 հազար բնակիչ:

1914 — 18ի ընդհանուր պատերազմէն յետոյ, դաշնակիցներու յաղթութեան շնորհիւ և ֆրանսական բանակի մուտքով, Լիբանանը Սուրիոյ հետ միասին, ամբողջութեամբ անջատուած է Թուրքիայէն. իրեն միացնելով Թրիփօլիի նահանգը, Պէքասայի դաշտը, Պէյրութ քաղաքը և Սայտայի շրջանը, դարձած է աշխարհագրական Սուրիոյ մէջ ինքնիշխան պետութիւն մը, «Մեծն Լիբանան» անունով:

Պետութեան սահմանները. — Հիւսիսէն սուրիական պետութիւնը՝ իր Լաթաքիա նահանգով, բնական սահման ունենալով հարաւային Նահր—Քէպիր գետը. արեւելքէն դարձեալ սուրիական պետութիւնը՝ Հոմսի և Դամասկոսի նահանգներով. հարաւէն Պաղեստինը. իսկ արեւմուտքէն Միջերկրական ծովը:

Այս սահմաններով Մեծն Լիբանանը կը պտնուի հիւսիսային լայնութեան 33—34 աստիճաններուն վրայ և երկարութեան 33—34 աստիճաններու միջեւ՝ Փաքիզի և Իջօրէականը առնելով:

Տարածութիւն. — Մեծն Լիբանանի պետութիւնը, հիւսիսէն հարաւ՝ «Նահր—Քէպիր»էն մինչև Պաղեստինի սահմանը՝ Նաքուրա, ունի 230 քիլոմէթր երկարութիւն մը, և 40 քիլոմէթր միջին լայնութիւն: Պետութեան ընդհանուր տարածութիւնը 9355 քա. քիլոմէթր է:

Այս տարածութեան երկու երրորդը լեռնային է, իսկ մէկ երրորդը դաշտային:

Մակերեսային. — Լեռներ. Լիբանանը ունի իրարու դուգահեռական երկու մեծ լեռնաշղթաներ, որոնք են. 1. Լիբանանի լեռնաշղթայ, 2. Անդի — Լիբանանի լեռնաշղթայ: Լիբանանի լեռնաշղթան կ'երկարի Միջերկրականի եզերքով՝ հիւսիսէն — հարաւ. իսկ Անդի — Լիբանանի արեւմտեան կողերը կը նային դէպի Պէքասայի դաշտը:

Այս երկու մեծ լեռնաշղթաներու մէջտեղ կը գտնուի շատ ընդարձակ հովիտ մը, որ ծանօթ է հինէն ի վեր «Պէքաս»ի դաշտ անունով: Արտաքին երեւոյթով լայն խոռոչ մըն է, առաջացած հրաբխային արեւոյթով. մշակութեան համար անփոխարինելի հարստութիւն մը եղած է, թէ պատմութեան ընթացքին և թէ այժմ Լիբանանի պետութեան համար:

Երկրի մեծագոյն մասը բռնող այս լեռները այժմ զրկուած են պատմութեան մէջ մեծ անուն ունեցող մայրիկ անտառներէն: Լեռնային բոլոր շրջանները արդիական ճանապարհներով, իսկ մէկ մասն ալ երկաթուղային գծով միացած են իրարու:

Մշակելի հողեր. — Լիբանանի մշակելի հողերն են. «Պէքաս»ի ընդարձակ դաշտը և ծովեզերեայ դաշտային մասերը, որոնք կ'երկարին Թրիփօլիէն մինչև Նաքուրա:

Մեծն Լիբանանի պետութեան լեռնային մասերու տարածութիւնը 6650 քառ. քիլոմէթր է, իսկ դաշտային

տային մասերու և մշակելի հողերու տարածութիւնը 2705 քառակուսի քիլոմէթր:

Ձաւգուքիւն.— Մեծն Լիբանանը մեծ գետեր չունի, բայց ունի երկրի պէտքերը բաւարարելու համար անհրաժեշտ գետակներ և հեղեղատներ: Կարեւոր է միայն, ոռոգման միջոցներ ստեղծել, երկիրը օժտելու համար ջուրերու բարեփոխելն:

Բնակչութիւնը.— Մեծն Լիբանանը ունի 842,530 լիբանանցի բնակչութիւն. 52 հազարի մօտ ալ օտարականներ, որոնք մեծ մասով հաստատուած են երկրին մէջ: Բնակչութիւնը շատ խիտ է մասնաւորաբար քաղաքներու մէջ և շուրջը: Միջին հաշուով 1 քառ. քիլոմէթրի վրայ կը բնակին 96 անձեր:

Որպէս արտակարգ երեւոյթ Լիբանանի բնակչութեան մեծագոյն մասը քաղաքացիներ են:

Երկրի բնակչութեան զլխաւոր տարրերն են. Մարօններ 244.740, կաթոլիկ Յոյներ 50800, օրթոտօքս Յոյներ 84290, Հայեր 54850: Հայերու թիւը երերուն է. օրը օրին և մեծ չափով կ'աւելնայ, Սուրիայէն և ուրիշ երկիրներէ եկողներով: Իսլամ Սիւննիներ 181280, իսլամ Շիիներ կամ Մէթուիլիներ 160610: Տրուզներ 55 հազար:

Մշակոյթ.— Մեծն Լիբանանի մէջ տիրապետողը ֆրանսական մշակոյթն է, իր տարածուն և հիմնաւորուած կրթական հաստատութիւններով, գրականութեամբ, դարերու ընթացքին երկրին մէջ ըրած շինարարական աշխատանքով և պատրաստած սերունդներով:

Հանրային ուսման և կրթութեան համար ունի տարրական և միջնակարգ պետական վարժարաններ, երկրի բոլոր կեդրոններուն մէջ: Ունի մասնաւոր վարժարաններու տարածուն ցանց մը, սկսած նախակրթարաններէն մինչեւ միջնակարգ վարժարաններ:

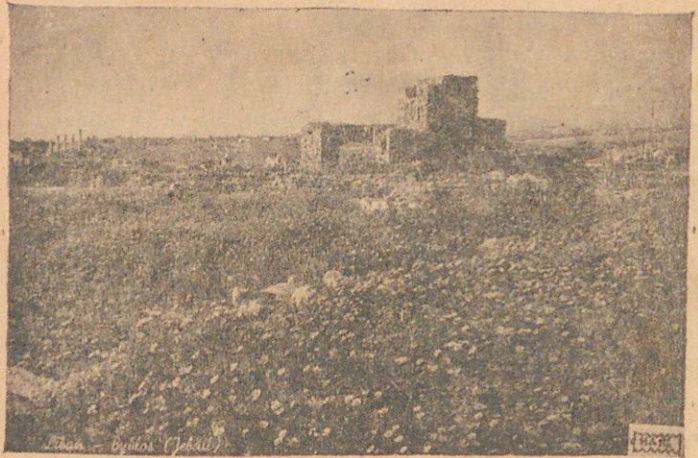
Քարձրագոյն կրթութեան համար ունի երկու համալսարան:

Ուսումը Լիբանանի պետութեան մէջ պարտադիր չէ, բայց պետական վարժարանները ձրի են:

Ունի պետական բազմարուեստի վարժարան մը, որը արդիական բոլոր յարմարութիւններով օժտուած է:

Լիբանանի հայութեան նոր սերունդը կրթական բաւարար միջոցներ ունի. թէ նախնական և միջնակարգ հայեցի կրթութեան, և թէ բարձրագոյն ուսման հետեւելու համար:

Հնութիւններ.— Մեծն Լիբանանը իր բոլոր շրջաններով հարուստ է շարժուն հնութիւններով և պատմական հուշարձաններով:

Է Յձիպիլի (Պիպլու) աւերակները, Պէյրութ—Թրիփօլի հանապարհի վրայ

մական աւերակներով: Իր հնութիւնները առաւելապէս փիւնիկեան և հոմէական շրջաններէն մնացած են: Ունի նաև եգիպտական և ասորական յիշատակարան:

ներ: Պեղումներ կը կատարուին մասնաւորաբար Ճիպէյլի (Պիպլոս) շրջանին մէջ, երեւան բերելով հընազգիտական մեծ արժէքներ և հարստութիւններ:

Պեղումները սկսած են 1860ին, Ռընանի կողմէ և կը շարունակուին մինչև այսօր, նոր քաղաք մը երեւան հանելով: Ճիպէյլը, փիւնիկեան անունով ձէպալ, եղած է փիւնիկեան քաղաքակրթութեան ամենահին և ծաղկեալ կեդրոններէն: 2700 թ. ն. քաղաքաբար յարաբերութեան մէջ եղած է Եգիպտոսի հետ: Պեղումները երեւան հանած են հոյակապ երկու մեհեաններ և բազմաթիւ դամբարաններ, ինչպէս նաև բազմաթիւ շարժուն հնութիւններ:

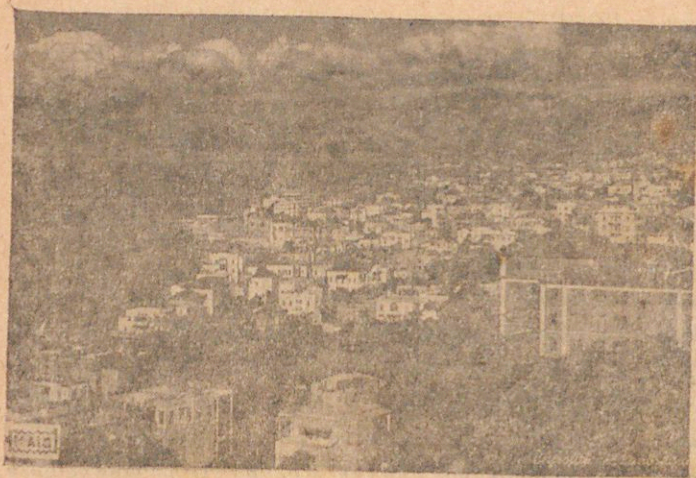
Հռոմէական շրջանէն նշանաւոր են Պաալպէքի աւերակները:

Վարչական բաժանումներ. — Լիբանանի պետութիւնը վարչականօրէն բաժնուած է հինգ նահանգային շրջաններու, որոնք կը կառավարուին նահանգապետներով (Մոհաֆըզ): Իւրաքանչիւր նահանգ իր կարգին բաժնուած է գաւառներու (Գազա), որոնք կը կառավարուին գաւառապետներով (Գայմազա): Գաւառները բաժնուած են գիւղախումբերու, որոնք ունին անօրէններ (Նահիէ միւաիւրի): Գիւղերու մէջ կառավարութիւնը կը ներկայացնեն մուխթարները և ծերերու խորհուրդները:

Մեծն Լիբանանի հինգ նահանգներն են. Ա. Պէյրութ քաղաքը առանձին. Բ. հիւսիսային Լիբանանի նահանգը, որուն կեդրոնն է Թրիփօլի քաղաքը. Գ. հարաւային Լիբանանի նահանգը, որուն կեդրոնն է Սայտա քաղաքը. Դ. «Պէքաա»յի նահանգը, որուն կեդրոնն է Չահլէ քաղաքը. Ե. Լեռնային Լիբանանի նահանգը, որուն կեդրոնն է «Պաապտա» քաղաքը:

ՊԷՅՐՈՒԹ

Մեծն Լիբանանի մայրաքաղաքն է, անոր քաղաքական, տնտեսական և մտաւորական կեդրոնը: Ունի 18 քառ. փրօմէթրաարածութիւն մը և մօտ 200 հազար բնակիչ: Քաղաքի մէկ կարեւոր մասը նորայէն է, արդիական ճոխութիւններով ու յարմարութիւններով օժտուած: Ունի շքեղ հրապարակներ, ծառազարդ լայն պողոտաներ, ծովեզերեայ զբօսավայրեր: Ունի փոխազրութեան կատարելագործուած միջոցներ: Քա-

Պէյրութի բնիկաւոր տեսարանը

ղաքի ջուրը առատ է և չսա առողջարար: արդիական ջրաբաշխումով մը կը մատակարարուի «Նահր Քէլի» գետի աղէն: Ունի ելեքարաքարչ հանրակառքի ցանց մը և լուսաւորութեան ու մեքենական ուժի ամէն միջոցներ:

Այս առաւելութիւններով Պէյրութը եւրոպական

չափանիշով մեծ քաղաք մըն է: Քաղաքի մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն եւրոպացիները, կան նաև 45 հազարի չափ հայեր, որոնք կ'ըզազուին արհեստներով, առեւտուրով և վաճառականութեամբ:

Պէյրուսը Միջերկրականի վրայ, Մերձ. Արեւելքի մեծագոյն կայանն է. ունի նորաշէն մեծ նաւահանագիստ մը, ամէն յարմարութիւններով օժտուած: Թըրանդիթի կարեւոր կեդրոն մըն է Պէյրուսի նաւահանագիստը, որ Եւրոպան և այլ երկիրներ կը կապէ Սուրիոյ, Իրագի, Պարսկաստանի և Աֆղանիստանի: Ապրանքներու թրանդիթին հետ, Պէյրուսը անխուսափելի անցք մըն է հազարաւոր ճամբորդներու, Մեծն Լիբանանն եկող գիւղապետներու, Լիբանանի և Սուրիոյ պատմական հնութիւնները այցելող հազարաւոր զբոսաչրջիկներու, և արեւելեան երկաթուղիի ճամբորդներուն համար:

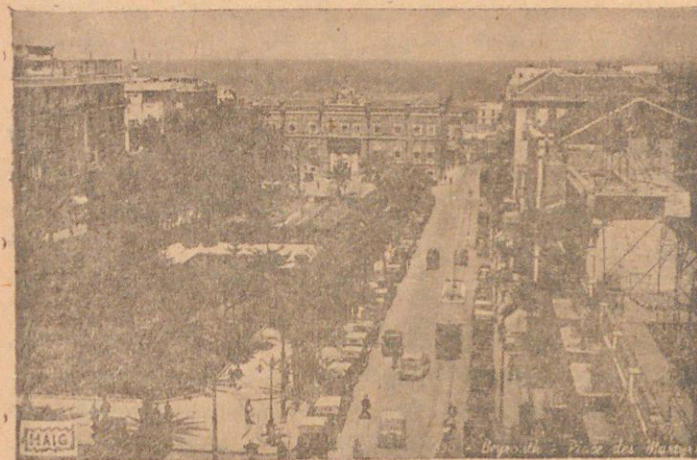
Պէյրուսը կրթական մեծագոյն կեդրոնն է Արեւելքի մէջ: Ունի երկու համալսարաններ, «Ս. Ժողէֆ» (Ֆրանսական) և «Յիւլիէ» (ամերիկեան), որոնք ունին բժշկական, ատամնարութեան, զեղազորութեան և հիւանդապահութեան, իրաւաբանական, երկրաչափական, առեւտրական բաժիններ, և երաժշտանոց մը:

Այս զոյգ համալսարաններէն զտա, Պէյրուսի մէջ միջնակարգ վարժարաններ ունին, բազմաթիւ կրօնական և աշխարհական ընկերութիւններ: Իր բարձրագոյն և միջնակարգ վարժարաններուն մէջ կ'ուսանին շուրջ 20 հազար ուսանողներ, որոնց մէկ մասը կուգայ զբօսաչի երկիրներէն:

Հայերը, որպէս միջնակարգ վարժարան, ունին Հայ Ճեմարանը և Միսիթարեան Հայրերու հաստատութիւնը: Ճեմարանը հիմնուած է Համազգային ընկերութեան կողմէ, ունի միջնակարգ վարժարանի ընթացք և ուսուցչանոցի բաժին մը:

Պէյրուսը կեդրոն մըն է նաև տպագրական գործերու, ուր կը գտնուին բազմաթիւ արդիական և կատարելագործուած տպարաններ. նշանաւոր են Յիսուսեան ընկերութեան պատկանող հաստատութիւնները, որոնք արեւելեան և արեւմտեան բոլոր լեզուներով ուսումնասիրութիւններ կրնան հրատարակել, անթերի արուեստով մը:

Պէյրուսը նշանաւոր է նաև բժշկական ճիւղի մէջ. իր զոյգ բժշկական համալսարաններու կողքին ունի երկու մեծ հիւանդանոցներ, ֆրանսական և ամերիկեան:

Պէյրուսի կեդրոնական հրապարակը «Պուրն»

եան, ինչպէս նաև տասնեակ մը մասնաւոր հիւանդանոցներ, ուր վերջին կատարելութեամբ կը զտրմանուին Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներէն եկած հազարաւոր հիւանդներ: Ունի հիւժախտի բուժարաններ, հաստատուած մօտակայ լեռնային շրջաններուն մէջ. Համամանա 31 քիլոմէթր, Պհաննէս 21 քիլոմէթր, Տասր—

էլ—Պաշէկ 16 քիլոմէթր և Ազուրիէի հայկական բուժարանը՝ 30 քիլոմէթր հեռու Պէյրուսէն, իրենց արագիւական շէնքերով, խնամքներով և լրիւ կազմածներով։

Ճարտարարուեստի ճիւղին մէջ ալ Պէյրուսէր կեդրոն մըն է։

Այժմ Պէյրուսէի մէջ կ'աշխատին բազմաթիւ գործարաններ, ճարտարարուեստի բազմաթիւ ճիւղերով, որոնց մէջ Հայերը մեծ դեր ունին, որպէս ձեռնարկողի և մասնագէտ աշխատողներու։

Քաղաքի կլիման մեղմ է և շատ հաճելի տարուայ մեծագոյն մասին մէջ։ Ամառուայ տաքէն պաշտպանուելու համար ժողովուրդի մէկ մասը կը բարձրանայ մօտակայ ամառանոցները, 16—30 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ, իսկ միւս մասը կ'օգտուի ծովու քաղնիքներէն։

Պէյրուսէր պատմական հին շրջաններուն ծանօթ եղած է «Պէսուսիս» անունով։ Համբաւ ստացած է մասնաւորաբար նախքան Քրիստոս Ա. դարու վերջերէ, որպէս առեւտրական և մտաւորական կեդրոնի մը։ Մրցակից դարձած է Պօլսոյ, Աթէնքի և Ազեքսանդրիոյ։

Ունի շարժուն հնութիւններու մեծ թանգարան մը, ուր կը հաւաքուին երկրի մէջ կատարուած պեղումներէն ստացուած թանկարժէք հնութիւնները՝ ձիպէյլի (Պիպրօս) վերջին պեղումներէն ստացուած հարիւրաւոր թանկագին հնութիւնները՝ փիւնիկեան և այլ շրջաններէ, այժմ կը կազմեն Պէյրուսէի հնագիտական թանգարանի լաւագոյն հարստութիւնը։ Ունի նաև հասարուստ մատենադարաններ։

Այս բոլոր առաւելութիւններուն հետ, քաղաքը օրը օրին կը բարեկարգուի։ Պէյրուսէի քաղաքապետութիւնը ինքնավար ու կարեւոր պետական հաստատութիւն մըն է. ունի մեծ հարստութիւն մը և գործելու ամէն միջոց։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԼԻՒԱՆԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

2 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւնով հարուստ շրջան մըն է։

Ունի մշակելի հողերու կարեւոր մաս մը, յատկացուած գլխաւորաբար պարտէզներու։ Հողը բերրի է և յաքմար ամէն կարգի բուսականութեան։ Կ'ոռոգուի Քատիշա գետով։ Շրջանի կեդրոնն է Թրիփօլի քաղաքը, ուր կը նստի նահանգապետը։ Նահանգի մնացեալ մասը բաժնուած է 4 գազաներու, որոնք են, Ա. Զգօրթա—Պչարէ, Բ. Աքքար, կեդրոնը Հալպա, Գ. Պաթրուն, Դ. Քուրա, կեդրոնը Ամիուն։

ԹՐԻՓՕԼԻ

Միջերկրական ծովու վրայ գեղեցիկ նաւահանգիստ մըն է, Պէյրուսէն 85 քիլոմէթր դէպի հիւսիս։ Ունի 50 հազար բնակիչ, քրիստոնեայե իսլամ Արաբներ։ Բուսականութիւնով և պարտէզներով շատ հարուստ շրջապատ մը ունի. Լիբանանի լեռներու և ծովու միջեւ նկարչական տեսարան մը կը պարզէ։ Քաղաքը բաժնուած է երկու մասի, Թրիփօլի և Մինա։

Մեծն Լիբանանի երկրորդ կարեւոր կեդրոնն է, իբ հարստութիւնով և առեւտրական տեսակէտէն։ Քաղաքի կեդրոնը՝ Թրիփօլին, գեղեցիկ է և ունի շքեղ մասեր։ Սուրիոյ հետ միացած է Թրիփօլի—Հոմս երկաթուղիով։ Թրիփօլի կը վերջանայ Պօլիս—Հալէպ — Հոմս — Թրիփօլի արեւելեան ճեպընթացը, որ կառուած է եւրոպական բոլոր կեդրոններուն հետ։

Թրիփօլիի նաւահանգիստէն ծով կը հասնի նաև Մուսուլի քարեղի խողովակի մէկ ճիւղը, որու կող-

քին շինուած են քարիւղի ընդարձակ ընդունարաններ :
Բնակչութեան մեծամասնութիւնը իսլամներ են :
Իր տնտեսական կեանքին մէջ կարեւոր տեղ մը կը
ընեն նարինջի արտածութիւնը : Թրիփօլիի մօտերը կը
գտնուի Լիբանանի սիմանի գործարանը :

Ունի պատմական հնութիւններ և ամբողջութիւններ :
Թրիփօլիի մէջ կայ հայ գաղութ մը, թուով 1500
հոգի, որոնք ունին կրթական և կրօնական կազմա-
կերպութիւն :

Զորքա—Պարս. — Հիւսիսային Լիբանանի լեռնա-
յին շրջանն է, ուր կը գտնուին Լիբանանի պատմական
մայրիկները : Ունի զիւղագնացութեան շքեղ վայրեր,
1400 մէթր բարձրութեան վրայ :

Գլխաւոր կեդրոններն են. Հաւրուն, 1459 մէթր
բարձրութիւնով և Թրիփօլիէն 35 քիլօմէթր հեռաւո-
րութեան վրայ : Էհսին, 1450 մէթր բարձր և 55 քիլօ-
մէթր հեռու Թրիփօլիէն : Պարս, 1500 մէթր բարձր և
40 քիլօմէթր հեռու Թրիփօլիէն :

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳ

Այս շրջանը ունի 2050 քառ. քիլօմէթր տարա-
ծութիւն մը, մշակելի ընդարձակ հողերով : Շրջանի
գլխաւոր արտադրութիւններն են նարինջ, բանջարե-
ղէն և ծխախոտ :

Նահանգի կեդրոնն է Սայտա քաղաքը, ուր կը
նստի նահանգապետը : Գաղաներն են. Սուր, Մէրճա-
ուն, և Ճէզզին :

ՍԱՅՏԱ

Ունի 15 հազար բնակիչ, մեծ մասամբ իսլամ Ա-
րաբներ : Միջերկրական ծովու եզերքին շինուած քա-

47

ղաք մըն է (հին Սիտոնը), Պէյրութէն 50 քիլօմէթր
հեռու :

Շրջապատուած է հարուստ պարտէզներով և մշա-
կելի հողերով : Ունի նարինջի և պտուղներու կարեւոր
արտադրութիւն մը : Իր հարստութիւններով և երկ-
րագործական յարմարութիւններով Սայտան կարելի է
հաշուել Մեծն Լիբանանի երրորդ քաղաքը : Բնակչու-
թեան մէջ կան քրիստոնեաներ և Հրեաներ :

Պատմութեան մէջ՝ փիւնիկեան շրջանին, Սայտան
եղած է ծագկած և հարուստ քաղաք մը : Ունի հնա-
գիտական կարեւոր աւերակներ և հնութիւններով հա-
րուստ շրջաններ :

ՍՈՒՐ

Լիբանանի ամենահարաւային քաղաքն է. ունի 5
հազար բնակիչ, փոքր և սիրուն նաւահանգիստ մըն
է, պատմական Տիւրօսը : Ունի ընդարձակ պարտէզներ
և հնագիտական հարստութիւն : Կը գտնուի Պէյրութէն
90 քիլօմէթր հեռաւորութեան վրայ :

ՃԷԶԶԻՆ

Հարաւային Լիբանանի լեռնային մասն է : Ունի
880 մէթր միջին բարձրութիւն : Գիւղագնացութեան
համար կարեւոր կեդրոն մըն է :

Ունի սքանչելի օդ և հոսուն ջուրեր : Կը գտնուի
Պէյրութէն 75 քիլօմէթր հեռաւորութեան վրայ : Պա-
ղեսաինին շատ մօտ ըլլալուն զարձած է այդ շրջանի
ամառանոցը : Ունի շքեղ հիւրանոցներ և արդիական
յարմարութիւններով բնակարաններ. հարուստ է բնա-
կան տեսարաններով և պտոյտի վայրերով :

«ՊԷՔԱԱ»ՅԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Սուրիոյ սահմանակից և 3500 քառ. քիլոմէթր տարածութիւնով չըջան մըն է: Նահանգը գերազանցապէս երկրագործական չըջան մըն է, որուն մաս կը կազմէ «էլ Պէքաա»յի ընդարձակ ու բարեբեր հովիտը, իր ընտիր հողերով:

Նահանգի լեռնային մասերը մեծ մասամբ ծածկուած են այգիներով, որոնք կ'արտադրեն լաւագոյն տեսակի խաղող, ինչպէս Քասարայի և Չահլէի խաղողները:

Իրաջային մասի մէջ կը մշակուին մեծ քանակութեամբ արմաթը և անդական նիւթեր, որոնց մէկ մասը կ'ապառի ներքին շուկայի մէջ, իսկ կարեւոր մաս մըն ալ կ'արտածուի Պաղեստին: Այս արտածութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ, չըջանը դարձնելով Լիբանանի կարեւոր և հարուստ վայրերէն մէկը: Իբրևսական արտադրութիւնները ընտիր տեսակէ են:

Այս նահանգը հին դարերուն եղած է երկրագործական շատ կարեւոր կեդրոն մը և կերակրած է շատ մեծ բազմութիւններ:

Նահանգի կեդրոնն է Չահլէ քաղաքը, ուր կը նստի նահանգապետը: Շրջանի մնացեալ մասը բաժնուած է 3 գաղաներու, որոնք են Պաալպէք, Հէքմէլ և Բաշաեա:

ՁԱՀԼԷ

15 հազար բնակիչով լեռնային քաղաք մըն է, շինուած Պէյրութ — Բայագ երկաթուղիի կողքին, Մուալլագա կայարանէն 2 քիլոմէթր հեռու, Պէյրութէն 53 քիլոմէթրի վրայ:

Քաղաքը բարեկարգ է և փռուած ձորի մը եզերքներէն վեր բարձրացող բլուրներու վրայ: Քաղաքի մէջտեղէն կը հոսի Չահլէի գետակը, որուն երկու

եզերքներուն վրայ կը գանուին բազմաթիւ գրասավայրեր: Ունի խաղողի, գինիի և օղիի առատ և ընտիր արտադրութիւն: Փնտռուած ամառանոց մըն է իր չոր օդին և հոսուն ջրերուն համար: Ունի շքեղ ու արդիական հիւրանոցներ, բնակութեան ամէն գիւրութիւններ և գրասավայրեր:

Պէյրութի հետ կապուած է ոչ միայն երկաթուղիով, այլ նաև արդիական խճուղիով մը, որը կ'անցնի քաղմաթիւ ամառանոցներէ:

Չահլէի բնակչութեան մաս կը կազմէ հայ գաղութը, թուով 1200 հոգի, որոնք կ'ապրին արհեստներով և մանր առևտուրով: Ունին իրենց կրթական և եկեղեցական կազմակերպութիւնը:

ՊԱԱԼՊԷՔ (Հեյլուպոլիս)

5000 բնակիչով փոքր քաղաք մըն է, շինուած է

Պաալպէի հռոմեական աւերակները

1165 մէթը բարձրութեան մը վրայ, Պէյրութ—Հալէպ երկաթուղիի կողքին, Պէյրութէն 85 քիլոմէթր հեռու, միացած երկաթուղագծով և արդիական խճուղիով մը:

Ունի բազմաթիւ հին աւերակներ, որոնք հոռմէական արուեստի պլուխ գործոցներ են: Հիմնումի թուականը անյայտ է: Ունի երկու մեհեաններու մը նացորդներ, մեծը՝ Արամազդի մեհեանը, իսկ փոքրը Բագոսի մեհեանը: Ունի 20 մէթր բարձրութեամբ և քանդակուած վեց սիւներ, որոնք արուեստի հրաշալիքներ են: Մեհեաններու շինութեան համար գործածուած են վիթխարի քարեր, 20 մ. երկայնքով, 5 մ. լայնքով և 5 մէթր բարձրութիւնով:

Այս հնութիւնները ամէն տարի իրենց կը քաշեն եւրոպացի և ամերիկացի զբօսաշրջիկներ և հնագէտներ: Շնորհիւ այս առաւելութեան և շրջանի երկրագործական հարստութեան, Պասալէք քաղաքը հեազհեաէ կը մեծնայ և կ'արդիականանայ: Իր չոր ու առողջարար օդին, հոսուն ջուրերուն և կանաչութեան շնորհիւ, Պասալէքը այժմ նկատառնելի ամառանոց մըն է, մասնաւորաբար Սուրիացի գիւղագնացներու համար: Ունի շքեղ հիւրանոցներ և ընակութեան յարմարութիւններ:

Ոռոգումի նոր միջոցները կոչուած են վերակենդանացնելու պատմական «Պէքաս»-ի գաշտը, եւ իր կեդրոնը:

ՇԹՈՐԱ

Պէքասի գաշտի հարաւային ծայրին, նոր կազմուած գիւղաքաղաք մըն է, շրջապատուած հարուստ ու բերրի շրջանով մը: Շինուած է Պէյրութ — Դամասկոս մեծ խճուղիին վրայ, անխուսափելի անցք մըն է Լիբանանի և Սուրիոյ մայրաքաղաքներուն միջև:

Այժմ Շթորան կեդրոնն է նաև «Պէքաս»-ի գաշտի հարաւային մասի երկրադրծական արտադրութիւններուն, առեւտրական կեանքին, և դէպի Պաղեստին կատարուած սննդեղէնի արտածումներուն:

Այս կրկնակ առաւելութիւններով, առողջարար օդով և ջուրով, Շթորան օրը օրին կը մեծնայ ու կը բարեզարդուի: Ունի արդիական շքեղ հիւրանոցներ և ընակարաններ:

Պէքասի և Շթորայի մէջ կը կազմաւորուի հոագոր ծութեամբ և արդիւնաբերութիւնով զբաղող հայ գաղութ մը, որուն թիւը օրը օրին կ'աճի:

Կը հիմնուին արդիական գիւղեր, իրենց կրթական և եկեղեցական կազմակերպութիւններով: Օրինակ, Շթորայի Սիսուան գիւղը, որ կը բաղկանայ մօտաւորապէս 100 տունէ: Գիւղը ունի նաև իր մշակութային տունը, գեղեցիկ շէնքով մը:

ՔՍՍՐԱ

Ջահլէի և Շթորայի մէջտեղը, այգիներով հարուստ փոքր վայր մըն է: Ունի գինիի և զոնեաքի առաջացած և ընտիր արտադրութիւն: Նշանաւոր է մանաւանդ իր օղերեւութաբանական—գիտական հաստատութիւնը, որ կազմակերպուած է Յիսուսեան միաբանութեան կողմէ:

Ունի եւրոպական գիտական հաստատութեան մը ամէն առաւելութիւնները և միջոցները: Ունի իր պարբերաթերթը: Տեւական յարաբերութեան մէջ է աշխարհի գիտական հաստատութիւններուն հետ: Մերձաւոր Արեւելքի միակ կայանն է, և մեծ դեր կը կատարէ:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԼԻՒԱՆԱՆ

1900 թառ. քիլոմէթր տարածութեամբ լեռնային շրջան մըն է :

Բնակչութիւնը ամբողջութեամբ քրիստոնեաներ են Պ մասնաւորաբար Մարօնիներ : Փիւնիկեան շրջանէն մնացած բնիկներ են և շատ ամուր կերպով կապուած իրենց հայրենի լեռներուն և անոր անկախութեան : Ինքնավար Լիբանանի կեդրոնը եղած են իսկ այժմ ալ առանցքն են Մեծն Լիբանանի քաղաքական կեանքին :

Այս շրջանը զուրկ է երկրագործական յարմարութիւններէ : Ունի միայն պտուղներու արտադրութիւն և մետաքսի գործ : Իր անտեսական կեանքը հիմնուած է իր ամառանոցներուն վրայ :

Շրջանի կեդրոնն է Պատպտա գիւղաքաղաքը, Պէյրուէն 8 քիլոմէթր հեռու, որը եղած է ինքնավար Լիբանանի մայրաքաղաքը :

Նահանգը բաժնուած է չորս գազաներու որոնք են

1. Մէթթըն, կեդրոնն է ձիաէյաէ .
2. Բէսըրուան, կեդրոնն է ձիւնին .
3. Շուֆ, կեդրոնն է Պէյթէատին .
4. Ալէյ, կեդրոնն է Ալէյ քաղաքը :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԵԾՆ ԼԻՒԱՆԱՆ

ԿԼԻՍԱՅ

Մեծն Լիբանանը իր գիրքով կը գտնուի տաք բարեխառն գօտիի տակ : Այխարհագրական շարք մը նըպաստաւոր պայմաններ երկրի կլիման կը դարձնեն աւելի մեղմ և հաճելի . օրինակ, ծովու ներկայութիւնը իր արեւմտեան երկայնքին, իսկ Լիբանանի և Անդի—Լիբանանի լեռները կեդրոնի և արեւելեան մասերու վրայ :

Այս պայմաններով Լիբանանի մակերեւոյթը կարելի է բաժնել կլիմայական երկու շրջաններու, որոնք են .

1. Միջերկրական ծովու եզերքին տարածուող տափարակութիւններ և լեռնալանջեր, որոնց օդը մեղմ է : Ունին 3 ամիս տեւող շատ հաճելի աշուն մը, 3 ամիս տեւող անձրեւոտ շրջան մը, և 6 ամսեայ ամառնային եղանակ մը, որուն մէկ մասը հաճելի է, բայց մնացած մասը զգալի կերպով տաք, 30—36 աստիճան ղէրօէն վեր : Տարուայ բոլոր եղանակներուն ալ թեթեւ կամ զգալի խոնաւութիւն մը գոյութիւն ունի : Այս կլիման շատ նպաստաւոր է բուսականութեան համար : Հոս փարթամ կերպով կ'աճին ամէն կարգի բոյսեր :

2. Լեռնային շրջաններ և լեռնահովիտներ . ունին չոր և առողջարար կլիմայ մը : Ունին ձիւնածածկ կամ անձրեւոտ, բայց ոչ շատ խիստ ձմեռ մը, ծաղկազարդ ու գեղեցիկ գարուն, զով և հաճելի ամառ :

Ամբողջ երկրի տարածքին վրայ նշանակելի է պայծառ ու ջինջ երկնակամարը, որը միացած ձիւնածածկ լեռներու և Միջերկրական ծովու անսահման

կապոյտին, երկիրը կը դարձնեն նկարչական ու գըրաւիչ :

Լեռնային այս շրջաններու կլիման մեծ յարմարութիւններ ունի բուսական աշխարհի համար : Մինչև 950 մէթր բարձրութեան վրայ խաղող կը հասնի :

Լիբանանի լեռնային շրջանի այս կլիմայական առաւելութիւնները և գեղեցիկ բնութիւնը, երկիրը վերածած են գիւղագնացութեան կարեւոր կեդրոնի մը : Ամառանոցներու կազմակերպութիւնը իրական հարտարաշուեստի մը ձեւը ստած է . Լիբանանի տնտեսական կեանքի կարեւորագոյն մասն է և եկամուտի կարեւոր աղբիւրը :

ԳԻՒՂԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Արհեստական միջոցներ.— Ամբողջ Լիբանանը իր հաճելի և օգտակար կլիմային, արտակարգ բնութեան հետ ունի նաև արհեստական լայն յարմարութիւններ, որոնք երկիրը կը դարձնեն գրաւիչ, դրացի երկիրնեւրու բնակչութեան համար :

Լիբանանի բոլոր կեդրոնները ինչպէս նաև լեռնային շրջանները իրարու կապուած են ասֆալտով ծածկուած, արդիական ու լայն խճուղիներու ցանցով մը : Գիւղագնացութեան կեդրոններու հեռաւորութիւնները Պէյրութի հետ նուազագոյնին հասած են : Փոխադրութեան զիւրութիւնը կատարելութեան հասած է : Ինքնաշարժի սպասարկութեան համար կը գործեն հազարաւոր ինքնաշարժներ : Ասկէ դատ ամառանոցներէն շատերը իրարու կապուած են Պէյրութ — Դամասկոս երկաթուղագծով :

Օդափոխութեան այս կեդրոնները օժտուած են շքեղ հիւրանոցներով և բնակարաններով : Առանձին աշխատանք գործ գրուած է անոնց մաքրութեան և բա-

բեղարդութեան համար : Կազմակերպուած են հաճոյքի և պտոյտի վայրեր : Գիւղագնացներուն կը տրուին պետական և անհատական ամէն կարգի զիւրութիւններ և միջոցներ՝ հանգիստի համար :

Առողջապահական կազմակերպութիւնը անթերի է : Բոլոր վայրերու մէջ ալ կ'աշխատին բազմաթիւ բժշկիչներ և գեղարաններ :

Այս առաւելութիւններուն և կազմակերպութեան որպէս արդիւնք Լիբանանը այժմ դարձած է եգիպտոսի, Պաղեստինի, Իրագի, Անդր—Յորդանանի և Սուրիոյ մէկ մասի նախընտրած օդափոխութեան վայրը :

Ամէն ամառ 18—20 հազար գիւղագնացներ կուգան գուբէն, 2—3 ամիս բնակութիւն հաստատելու :

Այս թուին վրայ պէտք է աւելցնել նաև Պէյրութի հարուստ ու բարեկեցիկ դասակարգը, և հազարաւոր եւրոպացի ընտանիքներ, որոնք իրենց ամառուայ 3 ամիսը կ'անցնեն Լիբանանի լեռնային մասերուն մէջ :

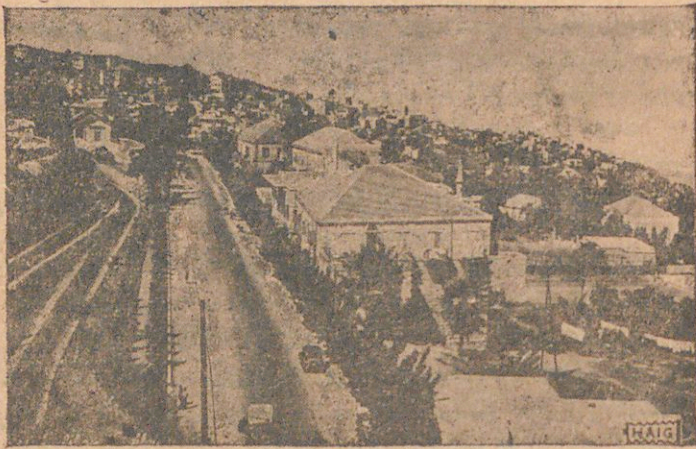
Լիբանանի ձիւնապատ լեռները մեծ յարմարութիւն ունին նաև ձմեռնային հաճոյքի : Այս մասն ալ հետզհետէ կը կազմակերպուի : Ներկայիս կան «սքի»ի երկու կարեւոր կեդրոններ, Սօֆարի և Տհուր — էլ — Շուէրի մէջ, ուր ամէն ձմեռ հարիւրաւոր մարզասէրներ կուգան հաճոյքի համար :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԳԻՒՂԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

Ա.Լ.Ե.Յ

Պէյրութ— Դամասկոս երկաթուղիի վրայ և Պէյրութէն 14 քիլոմէթր հեռու փոքր քաղաք մըն է : Ունի 800—850 մէթր բարձրութիւն, Պէյրութի հետ միացած է երկաթուղիով և արդիական լայն խճուղիով մը : Բազաքը շինուած է բլուրներու կողերուն, որոնք

կը նային Միջերկրական ծովուն և մինչև ծով տա-
րածուող կանաչադարձ ձորերու և տափարակութեան
վրայ: Քաղաքը օժտուած է բնակութեան ամէն յար-
մարութիւններով: Ունի ամէն աստիճանի հանգստա-
ւէտ հիւրանոցներ և բնակարաններ, արդիական բոլոր
յարմարութիւններով: Ունի գեղեցիկ տեսարաններու

Լիբանանի ամենամօտ եւ շքեղ ամառանոցը՝ Ալի

հետ նաեւ զբօսավայրեր և ժամանցի միջոցներ: Քա-
ղաքը օրը օրին կը մեծնայ ու կը բարեկարգուի. այս
թափով Ալէյը կոչուած է գառնալու Պէյրութի մէկ
արուարձանը և շատերու համար տեւական բնակու-
թեան վայր մը: Այժմ ունի հինգ հազարի մօտ տեղա-
ցի բնակչութիւն: Հոս հաստատուած են գիշերօթիկ
կարեւոր վարժարաններ:

ՍՈՒԳ ԷՎ ՂԱՐՊ

Ալէյի շարունակութեան վրայ և անոր հետ արդի-
ական խճուղիով մը միացած, գեղեցիկ ամառանոց մըն-
է. չըջապատուած է անտառներով. օդը մեղմ է և ա-
ռողջարար: Ունի հանքային բաղադրութեամբ ջուրեր:
Ամբողջ ամառանոցը իր առջև ունի Միջերկրական
ծովու հետ, կանաչադարձ բլուրներու և ձորերու տե-
սարաններ և բնակութեան ամէն յարմարութիւններ:
Պէյրութէն հեռաւորութիւնն է 20 քիլօմէթր:

ՊՀԱՄՏՈՒՆ

Պէյրութէն 21 քիլօմէթր հեռու, Պէյրութ—Տամաս-
երկաթուղիի և խճուղիի վրայ շինուած շքեղ ամառա-
նոց մըն է: Ունի երկու մաս. 1. Երկաթուղիի կա-
յարանը իր չըջապատով, 2. Կայարանէն երկու քիլօ-
մէթր հեռու Պհամտուն գիւղը, որ շինուած է բլուր-
ներու կողերուն: Ունի 1100 մէթր բարձրութիւն: Օդը
շատ չոր է և հաճելի: Ամէն կարգի բնական և ար-
հեստական յարմարութիւններով օժտուած է: Ունի ըն-
տիր և առատ խաղող:

ՍՕՅԱՐ

Պհամտունի շարունակութեան, նոյն երկաթուղիի
և մեծ խճուղիի անցքին վրայ, առաջնակարգ ամառա-
նոց մըն է, կազմուած գլխաւորաբար սեփական հոյա-
կապ տուներէ և շքեղ հիւրանոցներէ: Կը գտնուի Պէյ-
րութէն 25 քիլօմէթրի վրայ: Ունի 1250 մէթր բարձ-
րութիւն: Օդը շատ չոր է և քիչ մը խիստ, բայց շատ
հաճելի մասնաւորաբար պտոյտներու համար: Իր ձիւ-
նածածկ ձմեռով և յարմարութիւններով, ձմեռնային
զբօսավայր մըն է մարդասէրներու համար: Ունի բնա-
կան հրաշալի տեսարաններ և պտոյտի վայրեր:

ՀԱՄՄԱՆԱ

Սօֆարի կողքին, լերան լանջի մը վրայ շինուած, գեղեցիկ ամառանոց մըն է. Պէյրուսթէն 31 քիլօմէթր հեռու, 1150 մէթր բարձրութեան մը վրայ: Հարուստ է հոսուն ջուրերով, որոնց շնորհիւ ունի փարթամ բուսականութիւն: Շրջապատուած է մայրիներու պուշակներով, պարտէզներով, և բանջարանոցներով: Ամբողջ ամառանոցը և իր շուրջ տարածուող հովիտը կանաչազարդ է, և բնական տեսարաններով հարուստ:

Օժտուած է բնակութեան ամէն կարգի յարմարութիւններով. ունի շքեղ հիւրանոցներ: Բնական հրաշալիք մըն է իր կողքին, Շազուրի ջրվէժը:

ՖԱԼԼՈՒՂԱ

Համմանայէն 5 քիլօմէթր հեռու, լերան մը կողին շինուած գեղեցիկ ամառանոց մըն է, ջրառատ ու կանաչազարդ: Ունի հանքային երկու աղբիւրներ, որոնք կը հոսին իրարմէ 3 մէթր հեռաւորութեան մը վրայ, լերան մը կողէն, տարբեր բաղադրութեամբ: Այս աղբիւրներէն երկուքն ալ օգտակար են լեարդի եւ աւազախտի համար:

Ամառանոցը օժտուած է ամէն կարգի յարմարութիւններով և զբօսավայրերով:

ԱՅՆ ՁԱԼԹԱ

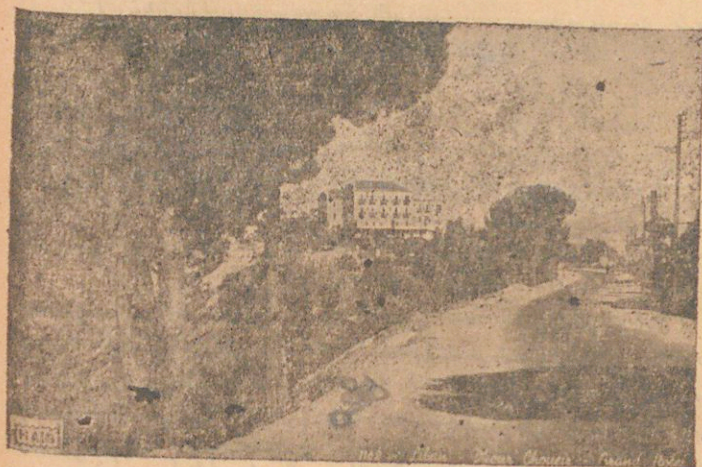
Սօֆարէն 18 քիլօմէթր հեռու, 1200 մէթր բարձրութեան մը վրայ, ջրառատ և պտուղներով հարուստ ամառանոց մըն է:

Ունի բնական գեղեցիկ տեսարաններ, պաղ ջրեր, և շատ հաճելի օդ:

Սօֆարէն զէպի Ջահլէ, երկաթուղագծի վրայ կը

գտնուին նաեւ երկրորդական գիւղեր, ուր ընտանիքներ կ'երթան, գիւղական կեանքով անցնելու իրենց ամառուայ ժամանակը: Այս գիւղերէն գլխաւորներն են Ըճաթիթա և Միւրաճաթ:

Պէյրուսթի հարաւ արեւելեան բարձունքներուն վըրայ, հաստատուած են ամառանոցներու շարք մը, որոնք շքեղութիւնով և մանաւանդ բնական տեսարաններով աւելի հարուստ են ու հետաքրքիր: Պէյրուսթէն մեկնող արդիական խճուղի մը, իրարու կը միացնէ այս լեռնային կայանները: Հազարաւոր ինքնաշարժեր ամէն ձեւի զիւրութիւններ սակզած են երթեւեկի համար:

Տնուր—Շուէր ամառանոցը եւ Լիբանանի առաջնակարգ հիւրանոցներէն մեկը՝ Օթէլ Քասուֆ

ՊԵՅԹ ՄԷՐԻ

Այս բարձունքներու ամառանոցային առաջին կա-

րեւոր կայանն է Պէյթ Մէրին, որ կը գտնուի Պէյրուսթէն 17 քիլոմէթր հեռու 730 մէթր բարձրութեան մը վրայ: Ունի բնական ճոխ տեսարաններ, շքեղ հիւրանոցներ և հաճոյքի վայրեր:

ՊՈՒՐՄԱՆԱ

Պէյթ Մէրիի շարունակութեան վրայ, Պէյրուսթէն 20 քիլոմէթր հեռու, և 780 մէթր բարձրութիւնով առաջնակարգ ամառանոց մըն է: Ունի բաւական թուով տեղացի բնակչութիւն: Գիւղաքաղաքը չըջապատուած է մայրիներու շատ գեղեցիկ պուրակներով, բնական տեսարաններով հարուստ վայրերով: Ունի առատ ջուրեր և փարթամ բուսականութիւն: Օժտուած է ապրելու ամէն յարմարութիւններով: Հոս հաստատուած են մէկ քանի օտար կրթական հաստատութիւններ:

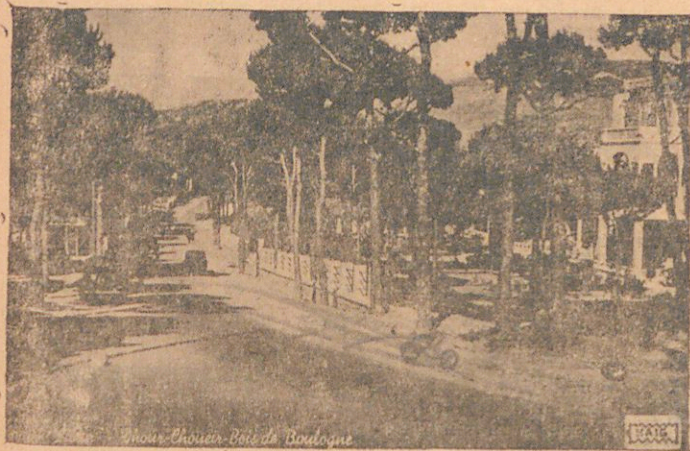
ՊԻՔՅԱՅԱ

Պէյրուսթէն 21 քիլոմէթր հեռու 950 մէթր բարձրութեան վրայ շինուած ամառնային գիւղաքաղաք մըն է: Ունի 4 հազարի մօտ մնայուն բնակչութիւն. Լիբանանի լաւագոյն ամառանոցներէն մէկն է. քաղաքի մը շքեղութեան հետ միասին, ունի նաև գիւղական կեանք մը: Օղը մեղմ է և առողջ:

Ունի բնական տեսարաններով հարուստ չըջապատ: Իր կողքին փոքր բարձրութեան մը վրայ ունի հանքային աղբիւր մը, «Այն Նահաս» անունով, որ չըջապատուած է գեղեցիկ պարտէզներով, հիւրանոցներով և զբօսավայրերով: Հանքային այս ջուրը բուժիչ յատկութիւն ունի երիկամուքի և լեարգի տկարութիւններու և աւազի համար: Այժմ հանքային այս ջուրը կ'արտածուի արտասահման, և մեծ անուն ունի: Զուրի մէկ մասը որպէս գիւղի սեփականութիւնը կը վազէ արունակ, ուրկէ կ'օգտուին ճրիարար, բոլոր գիւղաշնորհները:

ՏՀՈՒՐ — ԷԼ — ՇՈՒԷՐ

Պիքֆայայի ճանապարհի շարունակութեան վրայ, Պէյրուսթէն 26 քիլոմէթր հեռաւորութեամբ, 1150 մ. բարձրութիւնով մեծ գիւղաքաղաք մըն է: Ծառաշատ է ու բնական տեսարաններով հարուստ: Ունի չոր և

Պուա — ք — Պուլոյնի գբօսավայրերը
Շուէրի և Մուրուհի միջեւ

չատ առողջ կլիմայ մը: Ծառ արագ կերպով կը մեծնայ ու կը բարգաւաճի այս ամառանոցը, շնորհիւ իր գեղեցիկ ու նկարչական չըջապատին: Ունի շատ շքեղ հիւրանոցներ և բնակարաններ: Գիւղաքաղաքը ամբողջութեամբ պարտէզներու մէջ է: Իր կողքին ունի անառուտ ընդարձակ վայր մը, «Պուա ուր Պուլոյն» անունով, որ հետզհետէ կը վերածուի շքեղ զբօսավայրի մը, բնական թէ արհեստական ամէն յարմարութիւններով օժտուած:

ՄՈՒՐՈՒՃ

Շուէրի շարունակութեան վրայ 1100 մէթր բարձր
և Պէյրութէն 32 քիլօմէթր հեռու ամառանոց մըն է,
գիւղական խաղաղ կեանքով: Ունի շատ մեղմ եւ հա-
ճելի կլիմայ մը, միշտ չոր:

ՄԷՅՐՈՒՊԱ

Պէյրութէն 55 քիլօմէթր հեռու եւ 1150 մէթր
բարձրութեան վրայ շինուած առաջնակարգ ամառա-
նոց մըն է: Ունի նաեւ հանքային աղբիւրներ: Շրջա-
պատուած է ընդարձակ խնձորենիի պարտէզներով:
Ունի սքանչելի կլիմայ եւ բնական փարթամ տեսա-
քաններ: Ունի նաեւ սիրուն գետակ մը: Իր հեռաւո-
րութեան հակառակ փնտուած ամառանոց մըն է
մասնաւորաբար եզրպատացիներու համար:

ՊԻՍՔԷՆԹԷ

1200 մէթր բարձրութեան մը վրայ, Սանինի փե-
շերուն շինուած ամառանոց մըն է: Ունի շատ առողջ
եւ հաճելի կլիմայ մը. ջրառատ է եւ բուսականու-
թիւնով հարուստ: Ունի սքանչելի բնական տեսարան-
ներ, կանաչազարդ պարտէզներ եւ առատ պտուղ: Բը-
նակութեան ամէն յարմարութիւններով օժտուած է.
ունի շքեղ հիւրանոցներ: Սանինի բարձրութիւններու
սքանչելի տեսարանները, պաղ ու զուլալ ջուրերը,
հրապուրիչ օդափոխութեան վայր մը դարձուցած են
Պիսքէնթէն:

Պէյրութէն հեռաւորութիւնը 60 քիլօմէթր է. կապ-
ուած է Պէյրութ — Պիքֆայա — Խանջարա — Պիս-
քէնթէ խճուղիով:

Այս գլխաւոր վայրերէն զատ, որոնք լաւազոյն կեր-
պով կազմակերպուած եւ ապրիլու ամէն յարմարու-
թիւններով օժտուած են, կան նաեւ բաւական թուով
ուրիշ վայրեր, որոնք օրը օրին կը կազմակերպուին
տեղացի ժողովուրդի ջանքերով եւ Մեծն Լիբանանի
կառավարութեան օժանդակութիւնով:

Այսպիսի վայրեր են.

Արայա. Պէյրութէն 16 քիլօմէթր հեռու. 600 մէթր
բարձր: Այննապ. 29 քիլօմէթր հեռու. 650 մէթր բար-
ձր: Տէյր էլ Բամար. 45 քիլօմէթր հեռու. 850 մէթր
բարձր: Խանջարա. 30 քիլօմէթր հեռու, 900 մէթր
բարձր: Ղըրնաէլ. 38 քիլօմէթր հեռու, 1000 մէթր
բարձր: Ֆէյթրուն. 33 քիլօմէթր հեռու, 900 մէթր
բարձր:

Լիբանանի առաջնակարգ գրտավայրերէն
Օրէլ ձիպէյլ — Ալէյ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արմսիփ.— Կը մշակուին Պէքասայի գաշտին վրայ, շատ արգիւնաւոր կերպով:

Ներկայիս իր արտադրութիւնը երկրի պահանջի մէկ փոքր մասը միայն կը գոհացնէ, մնացածը Մեծն Լիբանանը կը ներածէ Սուրիայէն և տրտասահմանէն:

Բանջարեղէններ.— Կը մշակուին ծովեզերեայ տափարակութիւններու և լեռնալանջերու վրայ: Արտադրութիւնը արագ կերպով կը յառաջանայ, բաւարարելու համար երկրին պէտքը:

Պեխայի դաւար

Գեհնախնձոր.— Կը մշակուի մեծ չափով հարաւային Պէքասայի շրջանին մէջ, կեդրոն ունենալով Շթորայի շրջանը, որ ջրառատ է և ունի շատ յարմար կլիմայ:

Արտադրութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ և կ'արտածուի

ուի Պաղեստին: Պահանջի մեծութիւնը, հողի արտադրական առաւելութիւնները, հարաւային Պէքասայի գիտի դարձնեն զեանախնձորի և առհասարակ սննդական նիւթերու արտածման կեդրոն մը:

Պսուղներու մշակութիւն.— Մեծն Լիբանանի լեռնային թէ գաշտային մշակելի հողերը արտակարգ յարմարութիւններ ունին պտղամշակութեան համար:

Պտուղներէն շատերը կը մշակուին թէ լեռնային և թէ գաշտային մասերուն մէջ. որով երկիրը կ'ունենայ երկու տեսակի բերք, գաշտային և լեռնային: Դաշտային բերքը կը հասնի ամառուայ սկիզբը եւ կը տեւէ ամբողջ ամառուայ եւ աշնան մէկ մասի տեւողութեան: Իսկ լեռնային բերքը կը հասնի աշնան սկիզբը միայն և կը տեւէ մինչեւ ձմեռուայ վերջերը:

Այս ձեւով նոյն պտուղը 6 — 7 ամիս կը գտնուի Լիբանանի հրապարակին վրայ, արտածման տրամադրելի, երբ մօտակայ երկիրներու մէջ այդ պտուղները շատոնց սպառած կ'ըլլան եւ կամ զեռ հասած չեն ըլլար: Թարմ պտուղի արտածման գործը մեծ ապագայ ունի Լիբանանի համար:

Նարինջ և կիտրոն.— Կը մշակուին ծովեզերեայ շրջաններուն մէջ: Գլխաւոր կեդրոններն են, Թրիփօլի, Անթիլիաս և Սայտա: Լիբանանի նարինջի տեսակը լաւադոյնն է. արտադրութեան քանակը օրը օրին կ'աւելնայ, դառնալով արտածման նիւթ: Կ'ըսպառի ներքին շուկայի մէջ. կ'արտածուի Յրանսա:

Պանան.— Հողի եւ կլիմայի բացառիկ յարմարութիւններով, Լիբանանը կ'արտադրէ ազնիւ տեսակի պանան մը, որու մշակութեան յատկացուած են շատ ընդարձակ տարածութիւններ: Այս պտուղը որպէս պտուղ և սնունդ, երկրի ժողովուրդը բաւարարելէ յետոյ, այժմ արտածելի կարեւոր ապրանք մըն է Մեծն Լիբանանի համար: Արտադրութեան գլխաւոր վայրերն

են, Քէսըրուանի ծովեզերեայ մասերէն մինչև Սայտա
երկարող շրջանները:

Որքասուսնկ.— Կը մշակուի Մեծն Լիբանանի լեռնա-
յին թէ գաշտային բոլոր մասերուն մէջ, մէկէ աւելի
ազնիւ տեսակներով:

Նշանաւոր են Զահլէի, Քսարայի, Շթորայի և Պհամ-
տունի խաղողները: Երկրի յարմարութիւնները նկատի
ունենալով, ուժ կը տրուի այգեմշակութեան:

Մեծն Լիբանանը ունի նաև խնձորի, ծիրանի,
չեղձի և այլ պտուղներու մշակութիւն, որոնք հե-
տըզհետէ աւելի արդիւնք կուտան:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ԲՈՅՍԵՐ

Զիբենի.— Մեծն Լիբանանի ծովեզերեայ մասերը և
լեռնալանջերը շատ մեծ յարմարութիւններ ունին ճի-
թենիի մշակութեան համար: Գլխաւոր կեդրոններն են
Թրիփօլին և Սայտան, ուր ընդարձակ տարածութիւն-
ներ յատկացուած են մշակութեան: Տեսակի և քա-
նակի կողմէ արդիւնքը գոհացուցիչ է:

Միախոս.— Կը մշակուի Լիբանանի լեռնային շրջ-
աններուն մէջ, մշակութեան կարևոր կեդրոնն է Սայ-
տայի նահանգը, ուր կը հասնի լաւ տեսակի ծխախոտ:

Թրենի — մեսաֆա.— Կը մշակուի ծովեզերեայ և
լեռնային շրջաններու մէջ, բայց ոչ մեծ քանակու-
թեամբ:

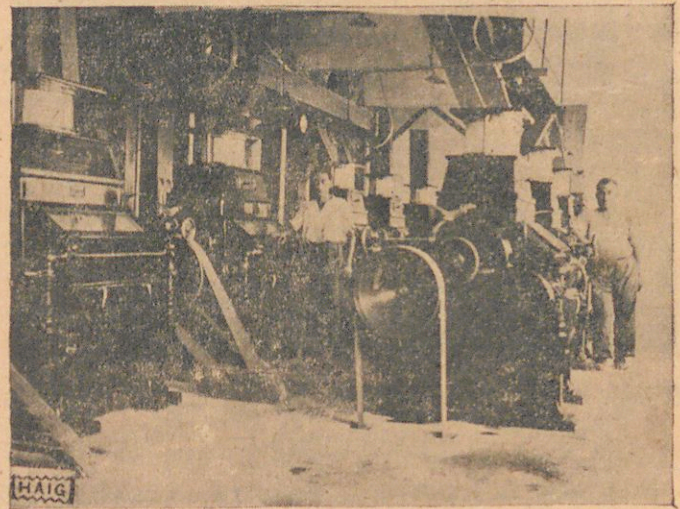
Լիբանանի հում մետաքսի սպառման շուկան Յը-
քանսան է:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍ

Մեծն Լիբանանը հում նիւթերու մեծաքանակ ար-
տադրութիւններ չունի. ասոր փոխարէն կը դանուի

աշխարհագրական և ներքին այնպիսի պայմաններու
մէջ, որոնք անհրաժեշտ և արդիւնաւոր կը դարձնեն
երկրին մէջ ճարտարարուեստի որոշ ճիւղերը: Այս
պայմաններն են.

Ա. Իր Սուրիոյ հետ ունեցած աշխարհագրական և
առեւտրական կապը և կից ըլլալը, որով կ'ոնայ օգ-
տուիլ անոր հում նիւթերէն. Բ. Իր ծովեզերեայ գիւ-
քը, և Մերձաւոր Արեւելքի մեծագոյն ծովային ելքը
ըլլալու պարագան, որով եւրոպական կէս արհեստա-
գործեալ նիւթերը կ'ընայ վերարտադրել և արտածել
չբացի և հեռաւոր այն երկիրները, որոնք զուրկ են
սեփական ճարտարարուեստէ: Գ. Ներքին շուկային
վրայ արհեստագործեալ նիւթերու մեծ պահանջը, որ
ստաջ կուգայ ժողովուրդին փայլուն ու արդիական

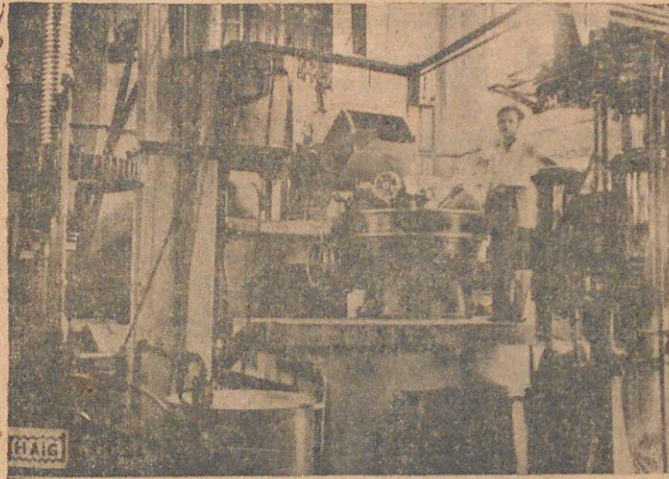

«Ս. Պագալեան» պիւրի հայկական առաջնակարգ
գործարանը — Պէյրուք

ապրելակերպէն, բաղձահազար օտարականներու եւ զքօսաշրջիկներու կատարած առեւտուրէն:

Մեծն Լիբանանի ճարտարարուեստի կարեւոր մասը կեդրոնացած է Պէյրութի մէջ եւ շուրջը: Գլխաւոր ճիւղերն են.

Ալիւրի պատրաստութիւն. — Պէյրութի մէջ կը գործեն արգիական եւ կատարելագործուած ալիւրի կարեւոր գործարաններ, որոնք օգտուելով Պէքաայի դաշտի եւ Սուրիոյ ցորենի արտադրութիւններէն, կ'աշխատին երկրի ալիւրի պէտքը գոհացնել: Այս ճիւղին մէջ Հայերը օրինակելի մասնակցութիւն մը ունին:

«Չեյկայի եղբայր» մափառնի եւ պիւսիւի հայկական առաջնակարգ գործարանը — Պէյրութ

Մափառնի — պիւսիւի. — Մեծն Լիբանանի սննդական ճարտարարուեստին մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ: Եւրոպական սպրանքներու հետ մրցող իր ար-

տադրութիւնները կ'սպասին ոչ միայն ներքին շուկայի վրայ, այլ կ'արտածուին զբացի երկիրները, նուազագոյնին իջեցնելով եւրոպական սպրանքներու ներածումը: Այս ճիւղին մէջ Հայերը ունին գնահատելի դիրք մը եւ լաւագոյն արտադրութիւնները:

Գարեջուր. — Լիբանանի մէջ օրը օրին կը յառաջանայ այս ճիւղը, շնորհիւ Պէքաայի եւ Սուրիոյ զարիւր արտադրութիւններուն: Բազմաթիւ գործարաններ կ'աշխատին ոչ միայն բաւարարելու երկրին պէտքերը, այլ կ'արտածեն նաեւ Սուրիա Լիբանանի թէ Սուրիոյ մէջ այժմ տեղական գարեջուրը կարեւոր տեղ մը ունի: Եւրոպական սպրանքներու ներածումը զգալի կերպով կը սահմանափակուի:

Գինի. — Մեծն Լիբանանը իր խաղողի լաւագոյն տեսակներով, այգեմշակութեան յարմարութիւններով, կարեւոր յառաջդիմութիւն մը ունի գինիի ճարտարուեստին մէջ: Արտադրութեան կարեւոր կեդրոններն են Շթորա եւ Գսարա, որոնց ընտիր գինիները կ'արտածուին զբացի երկիրները: Գինիի հետ կը յառաջանայ նաեւ գոնեաքի եւ օղիի ճարտարարուեստը: Յայտնի են Գսարայի գոնեաքը եւ Չահլէի օղին:

Ալփօլ. — Պէյրութի մէջ կը գործէ այժմ Սուրիոյ եւ Լիբանանի ալփօլի մեծագոյն գործարանը, արգիական բոլոր յարմարութիւններով օժտուած: Տեղական այս արտադրութիւնը մրցումի մէջ է օտար սպրանքներու հետ:

Ձիթալիւ. — Արտադրութեան կեդրոններն են Թրիփօլին եւ Սայտան, ուր կան լաւ տեսակի եւ մեծ քանակութեամբ ձիթալիւ արտադրող գործարաններ: Արտադրութիւնը ամբողջութեամբ կը յատկացուի երկրի պէտքերուն:

Օնառ. — Թրիփօլին ունի օճառի արտադրութիւն, որ կ'սպասի ներքին շուկայի վրայ:

Սիման.— Պէյրութէն Թրիփօլի երկարող լեռնային շրջաններուն մէջ մեծ քանակութիւնով կը գտնուին սիմանի յատուկ քարի խաւեր :

Թրիփօլիի մօտերը Շեքալի մէջ այժմ կը գործէ սիմանի մեծ եւ կատարելագործուած գործարան մը : Արտադրուած ապրանքը կը գործածուի երկրի պէտքերուն, եւ մասամբ կը սահմանափակէ օտար ապրանքներու ներածումը :

Մեծն Լիբանանի մէջ աղիւսի եւ զարգաղիւսի ճարտարարուեստը մեծ յառաջդիմութեան մէջ է : Տեղական ապրանքները այժմ կը մրցին եւրոպական լաւագոյն ապրանքներուն հետ : Օրը օրին աւելցող այս արտադրութիւնը նուազագոյն աստիճանի մը իջեցուցած է եւրոպական աղիւսներու ներածումը :

ՀԻՒՍՈՒԱԾԵՂԷՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍ

Լիբանանը այժմ ունի հիւսուածեղէնի արդիական բազմաթիւ գործարաններ, որոնք կ'աշխատին երկրին հում նիւթերով եւ եւրոպական թելերու գործածութիւնով : Հիւսուածեղէնի արտադրութիւններուն մէկ մասը կ'սպասի ներքին շուկայի վրայ, իսկ մէկ մասն ալ կ'արտածուի դրացի երկիրները :

Յիշատակելի են հիւսուածեղէնի հետեւեալ ճիւղերը .

Ա. Մետաքսէ, բուրդէ եւ բամպակէ կերպասներ եւ հիւսուածեղէններ, որոնք ունին եւրոպական ապրանքներու նրբութիւնը եւ առաւելութիւնները : Այս ճիւղէն բազմաթիւ գործարաններ կ'աշխատին Պէյրութի եւ շրջանի մէջ . զիւրաւ կը մրցին եւրոպական ապրանքներու հետ . օրինակ, Հատտատի մեծ գործարանը :

Գուլպայ.— Պէյրութը կեղրոն ունենալով, Մեծն Լիբանանը ունի այժմ կարեւոր քանակութեամբ գուլպայի արտադրութիւն, որուն մէկ մասը կ'արտածուի

Պաղեստին եւ Սուրիա : Ճարտարարուեստի այս ճիւղին մէջ ալ Հայերը ունին կարեւոր բաժին մը : Ծանօթ են Սերոբեան—Շոփիկեան եւ Ապրօ Ապրօեանի հայկական գործարանները :

Գորգ.— Զեռարուեստի այս ճիւղը Մեծն Լիբանանի մէջ մուտք գտած է Հայերու նախաձեռնութեամբ, եւ կատարած է կարեւոր յառաջդիմութիւններ : Ներկայիս իր արտադրութիւնները կ'սպասին ոչ միայն Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ, այլ կ'արտածուին նաև Զուլցերիա, Պելճիքա եւ Տանիմարքա :

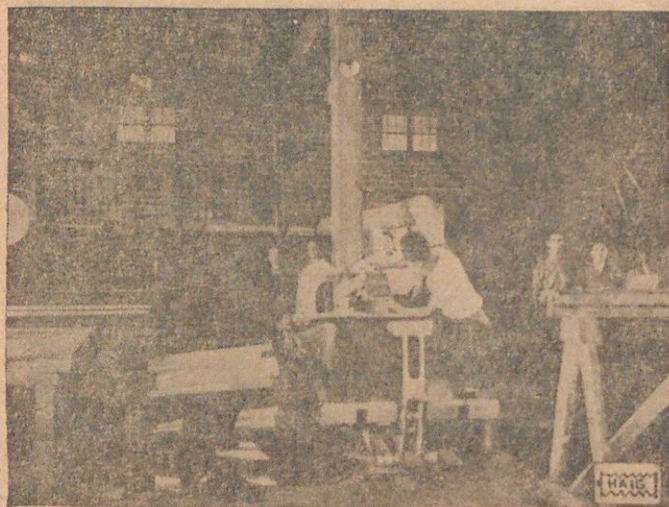
«Յովհ. Թաւեհան» գորգի հայկ. գործասուեր — Պէյրութ. մասնակցած Փարիզի ցուցահանդեսին

Կաշի.— Ճարտարարուեստի այս ճիւղը նկատաւնիլ չափով կը յառաջանայ Լիբանանի մէջ : Բազմաթիւ գործարաններ յաջողութեամբ կը մրցին եւրոպական

ապրանքներու հետ: Այս պատճառաւ ալ կաշիի ներածումը օրը օրին կը նուազի:

Կաշեգործութեան այս յառաջդիմութեան եւ յաջողութեան հետ, Մեծն Լիբանանի մէջ մեծ չափերով կը յառաջանայ կօշիկի ճարտարարուեստը: Բազմաթիւ գործարաններու խնամուած և նուրբ արտադրութիւնները, ներքին շուկաները գրաւելէ յետոյ, կարեւոր քանակութիւնով մ'ալ կ'արտաածուին դրացի երկիրները և աւելի հեռուները:

Ճարտարարուեստի այս երկու ճիւղերուն մէջ ալ Հայերը մեծագոյն բաժինը ունին: Կ'արտադրեն լաւագոյն ապրանքները:

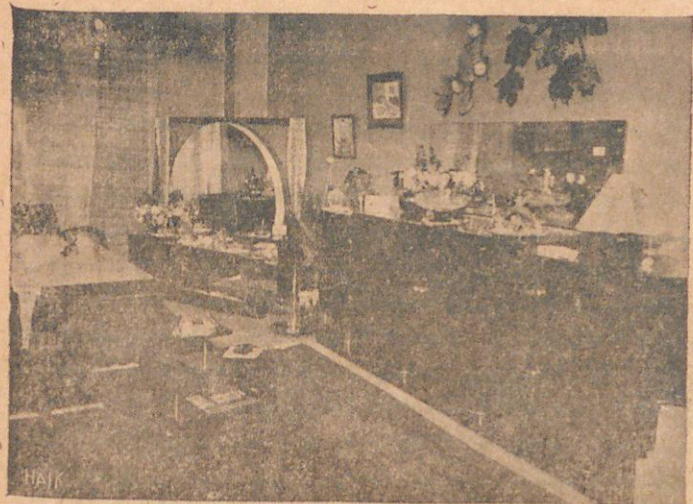

«Գ. Չարալպաեան»ի կաշիի հայկական առաջնակարգ գործարանը — Պէյրուս

Կան — կարասիներ. — Այս ճիւղը Մեծն Լիբանանի մէջ հասած է կատարելագործուած վիճակի մը: Պէյ-

թութի բազմաթիւ գործարանները կ'արտադրեն արդիական, նուրբ եւ շքեղ կարասիներ, որոնք արդէն իսկ բռնած են ամբողջ հրապարակը, և ներածումը չնչին չափի մը հասցուցած:

Այս ճիւղին մէջ Հայերը ունին կարեւոր տեղ մը:

«Գրիգորեան ելքբ.» կարասիներու հայկական գործասան 1938ի առուեսի ցուցադրութիւնը — Պէյրուս

Պէյրութի մէջ կան նաև հովանոցի, կոճակի, զարդանօթներու գործարաններ, որոնք երկրի պէտքերը կը զոհացնեն:

ԱՌԵՒՏՈՒՐ ԵՒ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեծն Լիբանանը իր աշխարհագրական շատ նպաստաւոր դիրքով և պայմաններով, առեւտրական կարեւոր կեդրոն մըն է Մերձաւոր Արեւելքի մէջ: Ունի

առեւտրական աշխուժ կեանք մը, որ արդիւնքն է իր շարք մը անտեսական առաւելութիւններուն:

Ապրանքներու փոխանցում, *transit*.— Մեծն Լիբանանն Սուրիոյ հետ միասին, արեւելեան եւ արեւմտեան բազմաթիւ երկիրներու միջեւ, ապրանքներու փոխանցումի կարեւոր կեդրոն մըն է: Իր մայրաքաղաքը՝ Պէյրութ, թէ Լիբանանի եւ թէ Սուրիոյ կարեւորագոյն նաւահանգիստն է, որ կ'ստանայ փոխանցումի յատուկ տուրքը եւ անտեսական ուրիշ առաւելութիւններ:

Փոխանցումի եւ մաքսային ճիւղերուն մէջ, Սուրիան եւ Մեծն Լիբանանը շահակից են եւ անբաժան կերպով միացած, նկատի ունենալով իրենց աշխարհադրական կապը:

Մեծն Լիբանանը եւ իր մայրաքաղաքը ունին արջատեսական մասնակի առաւելութիւններ ալ. օրինակ.— եւրոպական եւ ասիական կեդրոններու միջեւ գործող ներածումի եւ արտածումի կարեւոր գործարաններ, փոխադրական ընկերութիւններ, ինչպէս նաեւ առեւտրական հաստատութիւններ, պարտաւորուած են Պէյրութի մէջ պահել տանձին ճիւղեր եւ բազմածախս ներկայացուցչական տուներ:

Այս է պատճառը, որ Պէյրութի հրապարակին վրայ կը գանուին արտածման եւ ներածման օտար ընկերութիւններու հարիւրաւոր ներկայացուցիչներ եւ յանձնակատարներ, որոնք երկիր գրամ մտցնելու կարեւոր ազդակներ են:

Արտածումի շուկայ.— Մեծն Լիբանանը իր մակերեւոյթի կազմութեամբ երկրագործական եւ այլ հում նիւթերու կարեւոր արտածում մը չունի: Իր արտադրած հում նիւթերու եւ արտադրութիւններու կարեւորագոյն մասը կը յատկացուի երկրի պէտքերուն. քիչ նիւթեր միայն կ'արտածուին, այն ալ փոքր քանակութեամբ:

Արտածելի գլխաւոր նիւթերն են. նարինջ, կիտրոն, պանան, հում մետաքս, զինի, գետնախնձոր:

Արհեստագործեալ ապրանքներու արտածման գործը հեռզհեռէ կը կազմակերպուի երկրին մէջ, իրեն հիմ ունենալով Սուրիոյ եւ դրացի երկիրներու պահանջները: Իր արտածումներու մեծ մասը վերարտադրութիւններ են, եւրոպական կէս արհեստագործեալ նիւթերէ շինուած: Այս ճիւղին որպէս արդիւնք Մեծն Լիբանանը այժմ կ'արտածէ հիւսուածեղէններու տեսակներ, կօշիկ, զգեստեղէններ, գորգ, կարասիներ, զարդանօթներ:

Արտածումի գլխաւոր շուկաներն են. Պաղեստինը, Սուրիան, Անդր Յորդանանը, Իրազը, Նզիպտոսը. իսկ եւրոպայի մէջ գլխաւորաբար Ֆրանսան:

Ներածումի շուկայ.— Մեծն Լիբանանի ներածումները, իր արտածումներու համեմատութեամբ, շատ մեծ չափերու կը հասնին: Շատ լաւ կազմակերպուած է: Իր ներածումներու անհամեմատ քանակութեան պատճառներն են, երկրին սննդական եւ հում նիւթերէ զրկուած ըլլալը, բնակչութեան արդիական եւ ճոխ ապրելակերպը եւ բազմապիսի պահանջները, երկրին մէջ մեծ քանակութեամբ օտարականներու գոյութիւնը:

Մեծն Լիբանանը կը ներածէ հետեւեալ ապրանքները. սննդական նիւթեր, շատ մեծ քանակութեամբ պէնդին եւ քարիւղ, հիւսուածեղէնի նիւթեր եւ արհեստագործեալ ապրանքներ, կենդանիներ եւ կենդանական արտադրութիւններ, մետաղներ, փոխադրական գործիքներ եւ նիւթեր, մեքենաներ եւ ելեքտրական գործիքներ, քիմիական նիւթեր եւ անուշահոտութիւններ, թղթեղէն, պերճանքի առարկաներ:

Արտածելի նիւթերու եւ ապրանքներու պակասին

հետ, ներածումի այս մեծ ու անհամեմատ քանակու-
թիւնը, երկրէն դուրս կը քաշէ խոշոր գումարներ:
Ըստ երեւոյթին այս իրողութիւնը երկիրը պիտի ա-
ռաջնորդէր անտեսապէս նեղ ու քայքայուն վիճակի
մը, եթէ Մեծն Լիբանանը չունենար անտեսական ու-
րիշ առաւելութիւններ, որոնք մեծ գումարներ կը բե-
րեն օտար երկիրներէ, և կը հաւասարակչան իր արն-
տեսական կեանքը:

Մեծն Լիբանանի անտեսական կեանքին ուժ տուող
և երկիր դրամ բերող ազգակներն են.

1. Իր հնութիւնները այցելող հազարաւոր զբօսա-
չրջիկներու երկրին մէջ ծախսած գրամները, որպէս
ճանապարհի և ընակութեան վարձք և Պէյրութի հը-
րապարակէն կատարած գնումներու փոխարժէք:

2. Գիւղազնացութեան համար Եղիպտոսէն, Իրա-
գէն, Պաղեստինէն եկող 18—20 հազար օտարական-
ներու, 2—3 ամսուայ ընակութեան համար ծախսած
գրամները, անոնց Պէյրութի շուկայէն կատարած ա-
մէն տեսակի գնումները:

3. Իմաստիոսի վրայով Մէքքէ և Մէտինէ գացող
հազարաւոր իսլամ ուխտաւորներու Լիբանանէն անցքը
և անոնց ծախսած գրամները:

4. Մեծն Լիբանանի բաղմամբիւ հիւանդանոցներուն
մէջ դարմանուող հազարաւոր օտար հիւանդներու եւ
անոնց ընկերացողներու ծախսած գրամները:

5. Թրանզիթի ենթակայ ապրանքներու փոխադրա-
կան ծախքերը մինչեւ սահմանակից երկիրները:

6. Օտար առեւտրական հաստատութիւններու եւ
ներկայացուցչութիւններու դուրսէն ստացած և Լի-
բանանի մէջ ծախսած գրամները:

Մեծն Լիբանանի ներքին առեւտուրը.— Մեծն Լիբա-
նանի ներքին առեւտուրը շատ բարգաւաճ և աշխուժ
վիճակ մը ունի:

Երկրի ընակչութեան և օտարներու ճոխ ապրելա-
կերպը և ծախսելու ընդունակութիւնը, ներքին ճա-
նապարհներու տարածուն ցանցը, փոխադրական մի-
ջոցներու կանոնաւորութիւնն ու առատութիւնը, կը
նպաստեն առեւտուրին:

Կեդրոնական քաղաքներու փայլուն ու ճոխ շուկա-
ներուն հետ միասին, Լիբանանի երկրորդական վայ-
րերն ու գիւղազնացութեան բոլոր կեդրոնները ունին
կարեւոր շուկաներ՝ որով ապրանքներու մատուցումը
կը կատարուի մեծ կանոնաւորութեամբ:

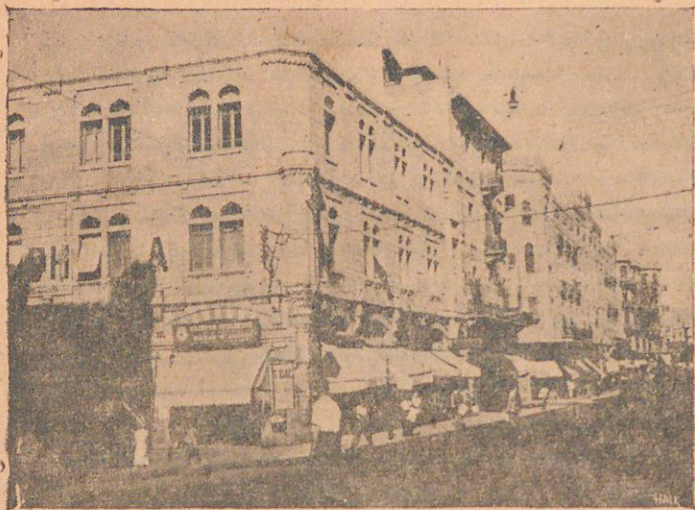
Այս բոլորէն դուրս, Պէյրութը և առհասարակ Լի-
բանանը Մերձաւոր Արեւելքի համար զբօսավայր մըն
է, ուր բաղմամբիւ արեւելքցիներ կուզան դրամ ծախ-
սելու և ճոխ կեանք մը անցնելու:

Մեծն Լիբանանի ներքին շուկայի առնակարեւոր
և մասնայատուկ մասը, իր փայլուն արհեստաւորու-
թիւնն է, որու ձեռագործ արտադրութիւնները կը
մրցին եւրոպական զլխաւոր կեդրոններու արտադրու-
թիւններուն հետ:

Յառաջացած և փայլուն վիճակի մը հասած ար-
հեստներն են, գերձակութիւնը, կօշկակարութիւնը,
ոսկերչութիւնը, լուսանկարչութիւնը, ատաղձագոր-
ծութիւնը, զարդանօթներու և այլ առարկաներու շի-
նութիւնը: Այս արհեստներու արտադրութիւններէն
կարեւոր մաս մը կ'սպառին երկրէն դուրս:

Արհեստներու այս ճիւղերուն մէջ, Հայերը ունին
առաջնակարգ դիրք և համբաւ:

Լիբանանի առեւտրական ու վաճառականական հը-
րապարակին վրայ եւս Հայերը ունին կարեւոր տեղ
մը: Պէյրութի մէջ մասնաւորաբար կան բաղմամբիւ
հայ վաճառականական հաստատութիւններ, որոնք
ինչպէս Լիբանանի, նոյնպէս և դրացի երկիրներու
մէջ ծանօթ են և լաւ համբաւի մը տիրացած:

Վեյկան — Այեմայի քառուղին ուր կեդրոնացած են պերնանցի եւ կերպասի հայ վաճառատուները

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՄԵԾՆ ԼԻՒԱՆԱՆԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Աշխարհագրական դիրքի արդիւնք ըլլալով, Սուրիոյ եւ Լիբանանի ցամաքային, ծովային եւ օդային հաղորդակցութեան ճանապարհները իրարու միացած են եւ անբաժան։ Այս վիճակին մէջ, անոնք օժտուած են արտաքին եւ ներքին մեծ առաւելութիւններով ու դիւրութիւններով։

Փոխադրական այս դիւրութիւններն ու լայն միջոցները շատ մեծ չափով կը նպաստեն երկու երկիրներու յառաջդիմութեան եւ բարգաւաճումին։

Յովային հաղորդակցութիւն.— Սուրիան եւ Մեծն Լիբանանը միասին ունին մօտաւորապէս հազար քիլօմէթր երկարութեամբ եւ շատ յարմար ծովի զերք մը, եւ նաւահանգիստներ։

Պէյրուսի նաւահանգիստը.— Արդիական, շքեղ շինուածքով, ընդարձակ նաւամատոյցով նաւահանգիստ մըն է, որը կրնայ մըցիլ եւրոպական կարեւոր կայաններու հետ։ Ան՝ կեդրոնական նաւահանգիստն է Մերձաւոր Արեւելքի, Իրազի եւ Պարսկաստանի։

Թրիփօլիի նաւահանգիստը.— Սուրբիոյ եւ Մեծն Լիբանանի երկրորդ կարեւոր նաւահանգիստն է, բնական առաւելութիւններով օժտուած։ Ունի առեւտրական մեծ գործառնութիւն եւ ապագայ։ Թրիփօլիէն կ'անցնի Մուսուլի քարիւղը։ Հոն կը վերջանայ նաեւ արեւելեան երկաթուղիի գնացքը, եւրոպական կեդրոններէն Պօլիս—Ատանա—Հալէպ—Հոմս—Թրիփօլի երկարող։

Լաքախայի նաւահանգիստը.— Համեմատաբար փոքր բայց արդիական շինուածքով, սիրուն նաւահանգիստ մըն է։ Մեծ յարմարութիւն ունի զառնալու կեդրոնը հիւսիսային Սուրբիոյ մէկ մասին ներածումներուն եւ արտածումներուն։

Սուրբիոյ եւ Լիբանանի ծովային հաղորդակցութեան զլիսաւոր գծերն են.

1. Պէյրութ—Հայֆա—Աղեքսանդրիա գիծը, որու միջոցաւ կը կատարուին առաւելապէս Սուրբիոյ, Մեծն Լիբանանի, Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի առեւտրական փոխյարաբերութիւնները։

2. Պէյրութ—Աղեքսանդրիա—Մարսիլիա գիծը, որու միջոցաւ կը կատարուին Մերձաւոր Արեւելքի եւ Յրանսայի առեւտրական փոխյարաբերութիւնները եւ ճամբորդութիւնները։

3. Պէյրութ—Թրիփօլի—Լաթաքիա—Ալեքսանդրէթ—Մերսին—Աթէնք գիծը։

4. Պէյրութ—Թրիէսթ գիծը, որու միջոցաւ կը կատարուին Մերձաւոր Արեւելքի եւ Իտալիոյ առեւտրական փոխյարաբերութիւնները։

5. Պէյրութ—Աթէնք գիծը, որու միջոցաւ կը

կատարուի Սուրիոյ, Լիբանանի և Պալքաններու առեւտրական փոխարարներու թիւնները :

6. Պէյրութ — Մարսիլիա և ապա Ֆրանսական նաւահանգիստներէն հիւսիսային և հարաւային Ամերիկաները :

7. Պէյրութ — Նիւ Եօրք ուղիղ գիծը :

Այս ճանապարհներու վրայ կ'աշխատին գլխաւորաբար Ֆրանսական և իտալական նաւային մեծ ընկերութիւններ, իրենց շքեղ նաւերով, իսկ եղիպտական եւ յունական ընկերութիւններ փոքր նաւերով :

Ասոնցմէ զառ Պէյրութ կը հասնին ու կը մեկնին զանազան պետութիւններու պատկանող բազմաթիւ բռնատար նաւեր. օրինակ. անգլիական, հոլանտական, գերմանական, ռուսական, ռումանական :

Մեծն Լիբանանի և Պաղեստինի միջեւ, ծովային հաղորդակցութեան կարեւոր մէկ մասը կը կատարուի առաջատանաւերով և չողեչարժ մեծ մակոյկներով :

ԵՐԿԱՅՈՒՂԱԳԾԵՐ

Սուրիա և Լիբանանը այժմ ունին 1750 քիլոմէթր երկարութեամբ երկաթուղագծեր, որոնք հաղորդակցութեան մէջ կը դնեն երկու երկիրներուն գլխաւոր կեդրոնները և զանոնք կը կապեն դրացի և հեռաւոր երկիրներու հետ : Ներքին գծերն են .

1. Պէյրութ — Ճիւնի — Մամըլիթէյն գիծը. 19 քիլոմէթր :

2. Պէյրութ — Բայաք — Գամասկոս գիծը, 147 քիլոմէթր, որը կ'անցնի Լիբանանի լեռներէն, Սուրիոյ և Մեծն Լիբանանի մայրաքաղաքները կը կապէ Ալէյ, Պհամաուն, Սօֆար, Շթորա, Չահլէ շքեղ ամառանոցներուն :

3. Բայաք — Պաալպէք — Հոմս — Համա — Հալէպ գիծը 333 քիլոմէթր :

4. Թրիփօլի — Հոմս գիծը 103 քիլոմէթր :

5. Գամասկոս — Էզրա — Տէրա գիծը 128 քմթ. :

6. Էզրա — Սուէյաս փոքր գիծը 28 քիլոմէթր :

7. Թրիփօլի — Հոմս — Հալէպ երկարող 300 քիլոմէթր գծին վրայ կը գործէ օթթօմոթրիա մը, որը այդ տարածութիւնը կը կտրէ 4,5 — 5 ժամէն :

Արաաքին աշխարհի հետ կապող գծեր .

1. Պէյրութ — Գամասկոս — Տէրա — Հայֆա — Գանթարա — Գահիրէ երկարող գիծերը, որոնք Լիբանանը և Սուրիան երկաթուղագծով կը կապեն Պաղեստինի և Եգիպտոսի :

2. Պէյրութ — Հալէպ — Նիսիպին — Թէլ Բօչաք — Մուսուլ — Պաղատա գիծերը, որոնք Լիբանանը և Սուրիան կը կապեն Իրաքի հետ :

3. Պէյրութ — Թրիփօլի — Հոմս Հալէպ — Ատանա — Պօլիս — Փարիզ երկարող գծերը, որոնք Մեծն Լիբանանը և Սուրիան կը կապեն Թուրքիոյ և ապա եւրոպական բոլոր կեդրոններուն հետ :

Երկաթուղային այս հաղորդակցութեան մէջ, որպէս կարեւոր պահաս յիշատակելի է Թրիփօլի — Նաքուրա երկաթուղագծի չզոյութիւնը : Այս փոքր գիծը կրնայ եւրոպական կեդրոնները Սուրիոյ և Լիբանանի միջոցաւ կապել Եգիպտոսի հետ, հետեւեալ զնացքով . Փարիզ — Պօլիս — Գոնես — Ատանա — Հալէպ — Հոմս — Թրիփօլի — Պէյրութ — Նաքուրա — Հայֆա — Գանթարա — Գահիրէ :

ԽՃՈՒՂԻՆԵՐ

Հաղորդակցութեան այս միջոցը Սուրիոյ և Լիբանանի համար կենսական նշանակութիւն մը ունի, նըկատի ունենալով երկրի լեռնային կազմութիւնը, զիւրազանցները և զբոսաշրջիկները ինքնաշարժներով աւրագ փոխադրելու անհրաժեշտութիւնը : Ներկայիս Սու-

քիա և Լիբանան ունին մօտ 6500 քիլօմէթր երկա-
տութեամբ արդիական խճուղիներ, սափալթով ծածկը-
ւած: Շնորհիւ այս ճանապարհներուն՝ տասնհակ հազա-
րաւոր ինքնաշարժներ կ'երթեւեկեն լեռնային և այլ
մասերու մէջ, մեծ զարկ տալով գիւղագնացութեան և
ներքին առեւտուրին:

Սուրիոյ և Լիբանանի կեդրոնները իրարու կապող
խճուղիները.

Պէյրուս — Դամասկոս 2 ժամ. Պէյրուս — Թրի-
փօլի 2 ժամ. Թրիփօլի — Թարթուս — Լաթաքիա
2,5 ժամ. Լաթաքիա — Անտիոք $3\frac{1}{2}$ ժամ. Անտիոք
— Հալէպ $1\frac{1}{2}$ ժամ. Լաթաքիա — Հալէպ 4 ժամ.
Շիորա — Բայազ — Պաալպէք $\frac{3}{4}$ ժամ:

Պէյրուսը լեռնային շրջաններուն կապող խճուղի-
ները.

Պէյրուս — Ալէյ — Պհամաուն — Սօֆար — Շիորա
— Չահլէ $1\frac{1}{2}$ ժամ. Պէյրուս — Պէյթ Մէրի — Պուր-
մանա — Մէյրուպա 2 ժամ. Պէյրուս — Պիքֆայա —
Տնուր Շուէր — Մուրուճ — Սանին $2\frac{1}{2}$ ժամ. Թրի-
փօլի — Չղօրթա — Էհտին — Պշարա (մայրիներու
կեդրոն) $1\frac{1}{2}$ ժամ. Պէյրուս — Սայտա — Ճէզին $1\frac{1}{2}$
ժամ:

Անապատի նանապահր.— Լիբանան — Իրաք —
Պարսկաստան երթեւեկը տեղի կ'ունենայ սուրիական
անապատը կտրող արդիական մեծ ինքնաշարժներով,
որոնք այս հսկայական աւրածութիւնը կը կտրեն՝
Պէյրուս — Դամասկոս — Պաղատ 24 ժամէն. Պաղ-
ատ — Թէհրան 24 ժամէն:

Օղային նանապահր.— Սուրիա և Լիբանան օդանա-
ւային կարևոր կայաններ են արեւելքի և արեւմուտքի
միջև: Փլիսաւոր օդակայաններն են Պէյրուս, Թրիփօլի,
Բայազ, Լիբանանի մէջ. Դամասկոս, Հալէպ և Հոմս
Սուրիոյ մէջ:

Պ Ա Ղ Ե Ս Տ Ի Ն

ԴԻՐՔԸ, ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Պաղեստինը կը գտնուի Ասիոյ ցամաքամասի հա-
րաւ արեւմտեան ծայրամասին մէջ, պատմական Սու-
րիոյ հարաւային կողմը: Կը պարփակէ իր մէջ հիւսիս-
սէն հարաւ պատմական հետեւեալ երկիրները. Գա-
լիլիա, Սամարա, Յուդայի երկիրը:

Պաղեստինն ալ Սուրիոյ և Լիբանանի նման Ասիոյ
դուռն է, բացուած Միջերկրական ծովու և ապա Եւ-
րոպայի վրայ:

Կը գտնուի հիւսիսային լայնութեան 30 — 33 և
արեւելեան երկարութեան 38,5 — 39,5 աստիճան-
ներուն վրայ:

Երկիրը հիւսիսսէն հարաւ երկարած ձեւ մը ունի,
որուն միջին երկարութիւնը 350 քիլօմէթր է իսկ լայ-
նութիւնը 75 — 80 քիլօմէթր. տարածութիւնը մօտ
27 հազար քառակուսի քիլօմէթր է:

Ունի հազար քիլօմէթրի մօտ շրջագիծ մը, որուն
կէսը ցամաքային է իսկ միւս կէսը բացուած է Մի-
ջերկրականի, Մեռեալ ծովու և Յորդանան գետի վը-
րայ:

Սահմանները.— Հիւսիսէն Պաղեստինը սահմանա-
կից է Մեծն Լիբանանի հանրապետութեան, 75 քիլմ.
երկարութիւնով. Հիւսիս արեւելեան կողմէն սուրիա-
կան պետութեան 60 քիլմ. վրայ. Արեւելեան կողմէն
որպէս սահման ունի Յորդանան գետը 100 քիլմթ. և
Մեռեալ ծովը 85 քիլօմէթր:

Այս երկուքին ալ արեւմտեան եզերքները Պաղես-

տինի կը պատկանին, իսկ արեւելեան եզերքները Անդր Յորդանանի պետութեան, օգտագործելու հաւասար իրաւունքով. Հարաւ արեւելքէն Պաղեստինը 185 քիլմ. երկարութիւնով սահմանակից է Անդր Յորդանանի: Հիւսիս արեւմուտքէն երկարած է Միջերկրական ծովու վրայ մօտ 300 քիլմ. երկայնքով մը, հարաւ արեւմուտքէն սահմանակից է Եգիպտոսի և արաբական երկիրներուն 185 քիլմ. երկարութիւնով:

Հարաւային կողմէն Պաղեստինի ծայրամասերը կը հանդիսին Ադապայի ծոցին վրայ, միացման կարեւոր կէտ մը կազմելով, Արաբիոյ, Անդր Յորդանանի և Եգիպտոսի միջեւ: Այս սահմաններուն մէջ, Պաղեստինի աշխարհագրական դիրքը կրկնակի կերպով կարեւոր է, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ ընդհանրապէս և արաբական աշխարհի համար մասնաւորաբար:

ՄԱԿԵՐԵՒՈՅՅԻ ԿԱԶՄՈՒՅԻՒՆԸ

Պաղեստինի մակերեւոյթը շատ նպաստաւոր կազմութիւն մը ունի: Երկիրը ընդհանուր առումով դաշտային է, ունի նաև լեռնային մասեր: Երկրի մակերեւոյթը երեք մասերու կարելի է բաժնել, հետեւեալ կերպով.

Ա. Միջերկրական ծովու եզերքներէն դէպի արեւելք երկարող ծովեզերեայ մշակելի շրջաններ և ընդարձակ դաշտադեղիններ, որոնք ունին ընաիր հող և յարմարութիւններ:

Բ. Երկրի կեդրոնական մասերու վրայ, հիւսիսէն հարաւ երկարող թլուրներ և միջին բարձրութիւնով լեռներ: Այս բարձունքները անտառուտ են և ունին արօտասեղիներ. իսկ թլուրները գրեթէ ամբողջութեամբ օգտագործուած են ձիթենիի և պտղատու ծառերու մշակութիւնով:

Լեռնային այս մասերը դէպի հարաւ կը ցածնան և կը միանան անապատին:

Գ. Յորդանան գետի արեւմտեան հովիտը, արդասաբեր հողերով և մշակութեան մեծ յարմարութիւններով:

Իր լեռներէն ծնունդ առնող բազմաթիւ գետակներ և հեղեղատներ դէպի Միջերկրական և Յորդանան յառաջանալով, կ'ոռոգեն երկրի մեծագոյն մասը:

Լեռներ.— Պաղեստինի գլխաւոր լեռներն են հիւսիսէն հարաւ.

Ա. վերին Գալիլիոյ լեռները, որոնք Լիբանանի մօտերէն կ'սկսին: Նշանակելի են Ատաթիր և Շերմակ լեռները, 1000 — 1200 մէթր միջին բարձրութեամբ:

Բ. Հարաւային Գալիլիայի լեռները, որոնց մէջ լիշատակելի է Թափոր լեռը, 550 մէթր բարձրութիւնով:

Գ. Քարմէլի լեռները, որոնք կ'սկսին Հայֆայի մօտերէն, կ'երկարին դէպի հարաւ արեւելք 25 — 30 քիլոմէթրի վրայ. ունին 550—600 մէթր միջին բարձրութիւն և նկատանելի բուսականութիւն:

Դ. Սամարայի լեռները, կ'սկսին Նապլուսի քովէն և կ'երկարին մինչև Պէր — Սապա: Նշանանելի են Էպալ և Թոր գագաթները, 881 — 940 մէթր:

Հարաւային լեռներու մէջ կարեւոր են Ջիթենեաց լեռները, 826 մէթր բարձրութիւնով:

Գաւազնիներ.— Պաղեստինի դաշտային մասը կը գրաւէ երկրի մակերեւոյթի կարեւորագոյն մասը: Գրեթէ ամբողջութեամբ մշակելի է:

Գլխաւոր դաշտերն են.

Ա. Աքքայի դաշտը. կը գտնուի վերին Գալիլիայի մէջ. ունի բարեբեր հող: Կ'ոռոգուի հիւսիսային կողմէն Ուաթի — Էլ — Գարն գետակով, իսկ աւելի հարաւ բազմաթիւ հեղեղատներով:

Բ. «Էստրօլօն»ի դաշտը. կը տարածուի Քարմէլի շէնքերէն դէպի արեւելք և կ'ոտոզուի Մուքքաթա գետաակով:

Գ. «Սառն»ի դաշտը. կը տարածուի Հայֆայի և Եաֆայի միջև. Միջերկրականի մօտերէն սկսած ընդարձակ ու շատ բերրի դաշտ մըն է. նշանաւոր է պատմութեան մէջ: Ունի ընտիր հող և ոռոգման յարմարութիւններ: Կ'ոտոզուի Իսկէնսերուն, Ֆալիք և Աունա գետակներով, որոնք կը թափին Միջերկրական ծովը:

Դ. «Փալէստին»ի դաշտերը, կը տարածուին Պաղեստինի հարաւ արեւմտեան կողմերը. ունին շատ ընդարձակ տարածութիւն: Կ'ոտոզուին հիւսիսէն Բուպին կարեւոր գետակով, Քիսկ հարաւային կողմէն էլ — Հասի գետակով և բազմաթիւ հեղեղատներով:

Ե. Յորդանանի հովիտը. մեծ դաշտադաշտն մըն է: Կ'ոտոզուի Յորդանան գետով, Ուասի — Ֆարիա, էլ Հոմր և էլ Քալթ գետակներով:

Յորդանանի հովիտը ծովու մակերեւոյթէն 205 — 390 մէթր ցած է:

ՇՈՎԱՓՈՒՆՔ

Պաղեստինի ծովեզերքը հակառակ իր ընդարձակութեան, բնական յարմարութիւններէ զուրկ է: Չունի մեծ ծովածոցեր և հրուանդաններ:

Յիշատակելի է միայն Հայֆայի և Աքքայի միջև տարածուող ընդարձակ ծովածոցը, և Քարմէլ լեռներու շարունակութեան վրայ կազմուած հրուանդանը, որու ծայրին շինուած է Հայֆայի նաւահանդիստը: Հայֆայէն դէպի հարաւ Պաղեստինի ծովեզերքները ուղիղ են և աշխարհագրորէն աննպաստ:

ՋՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պաղեստինը իր տարածութեան համեմատութեամբ հարուստ է ջրերով:

Գետակներու և հեղեղատներու հետ միասին ունի Յորդանան գետը, և մեծ ու փոքր լիճեր, որոնք երկրի անտեսական կեանքին համար կենսական նշանակութիւն մը ունին:

Յորդանան գետը. — Պատմութեան մէջ նշանաւոր եւ քրիստոնէական աշխարհի համար նուիրական այս գետը, Պաղեստինի անտեսական կեանքի կարեւոր երակներէն մէկն է: Ծնունդ կ'առնէ Սուրիայէն երկու ճիւղերով և Յորդանան անունով կը ճանչցուի Սուրիոյ և Պաղեստինի սահմանին վրայ:

Յորդանանը կազմող ճիւղերն են, Հասպանի և Պաշիաի գետակները. որոնք կը բխին Հերմոնի հարաւային ծայրերէն: Կը միանան Թէլ — էլ — Գատիի շրջանի ջուրերուն, և կը կազմեն Յորդանան գետը:

Յորդանան արագահոս ընթացքով մը կը յառաջանայ դէպի հարաւ. Հուլէի տղմուտները և ապա կը մտնէ Հուլէ և Թիպէրիատ լիճերը: Թիպէրիատ լիճէն ելլելով կ'անցնի ընդարձակ հովիտի մը մէջէն և ուղիղ դէպի հարաւ քալելով կը թափի Մեռեալ ծովը:

Յորդանան գետը հիւսիսէն — հարաւ ուղիղ գծով ունի 100 քիլօմէթր երկարութիւն մը, քսան մէթր միջին լայնք և նկատառնելի խորութիւն: Իր կարեւոր հունը կը գտնուի Ռիհայի (Երիքով) մօտերը: Ջրառատ է ու արագավազ, իսկ շատ տեղեր գահալէժ:

Յորդանանի ջրառատ հարկատուներն են. — Նահր Եարմուք, Նահր Ժալուտ, Ուատի Ֆարիա գետակները:

Հուլիի լիճը. — Կը գտնուի Պաղեստինի հիւսիսային կողմը: Երկարութիւնը 6 քիլօմէթր է, իսկ լայնութիւնը

5 քիլոմ. խորութիւնը 3 — 5 մէթր. իր շրջապատը ընդարձակ տարածութիւններու վրայ ճահճային է:

Յիպիթիաս լիւնր. (պատմական Գալիլիական ծովը, կամ կէննէսարէթի լիճը), — Մերձաւոր Արեւելքի աւսնազեղեցիկ լիճն է: Կը գտնուի Պաղեստինի, Սուրիոյ և Անդր Յորգանանի միացման կէտին վրայ:

Չուածու է, ունի հիւսիսէն հարաւ 18 քիլոմ. երկարութիւն և 8 քիլոմ. միջին լայնութիւն. տարածութիւնն է 144 քառ. քիլոմ. խորութիւնը կը հասնի մինչեւ 45 մէթրի: Ծովի մակերեւոյթէն 210 մէթր ցած է. հարուստ է ձուկերով:

Մեռեալ ծով. — Ունի 85 քիլոմէթր երկարութիւն և 15 քիլոմ. լայնք: Տարածութիւնն է 1050 քառկ. քիլոմ. առաւելագոյն խորութիւնը կը հասնի 401 մէթրի:

Կը պարունակէ 26 առ հարիւր համեմատութեամբ աղեր, որ բացառիկ երեւոյթ է:

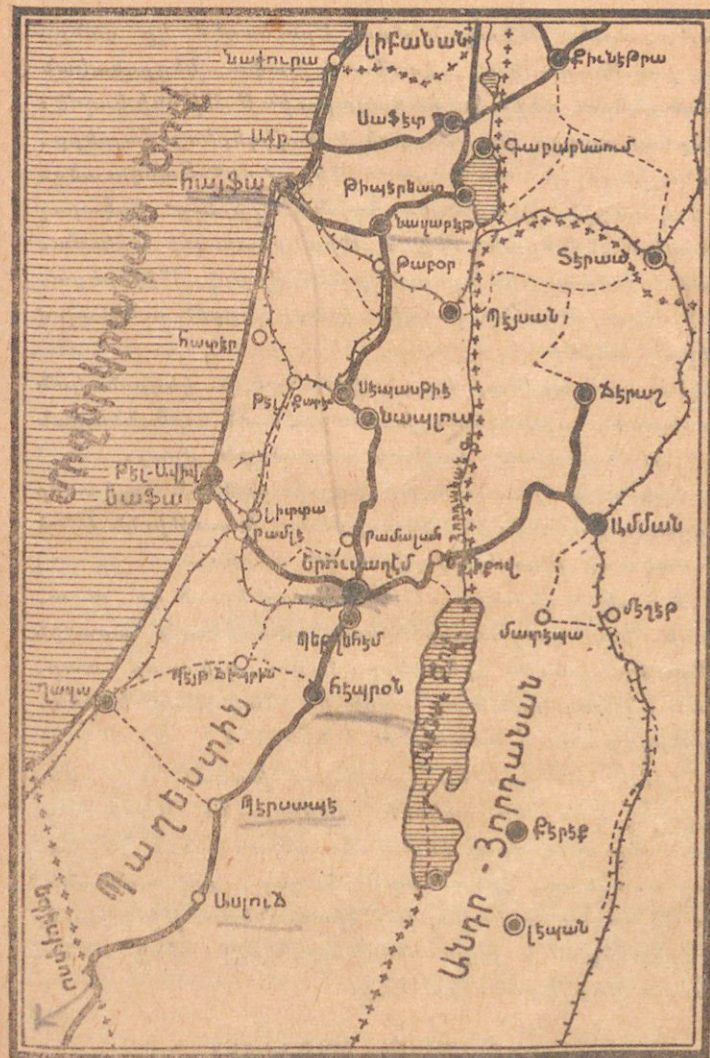
Իր գլխաւոր աղերն են, մանիէզի, սոժորական աղ և փոթաս: Աղերու և մասնաւորաբար մանիէզիի մեծ համեմատութեան պատճառով կենդանութիւն չկայ իր մէջ:

ԱԶԳԱԲՆԱԿԶՈՒԹԻՒՆԸ

Պաղեստինի ազգարնակչութեան ընդհան. գումարը 1938ի մարդահամարով կը հասնի 1,415,723ի, որուն 890,352ը իսլամ Արաբներ են, 401,557ը Հրեաներ, 112,054 քրիստոնեաներ, 11760ը Տրուզ և ուրիշներ: Հրեաներու թիւը օրը օրին կ'աւելնայ ներգաղթով:

Իսլամ Արաբներու մաս կը կազմեն վրանաւնակ ցեղեր, որոնց թիւը մօտ 66500 է, կեդրոնացած գըլխաւորաբար Պէր — Սապայի շրջանին մէջ:

Քրիստոնեայ տարրին մաս կը կազմեն 5500ի մօտ

Հայեր, որոնց մեծագոյն մասը Երուսաղէմ կը գտնու-
 ւի, իսկ մնացածն ալ, Հայֆա և Եսաֆա կեդրոնական
 քաղաքներու մէջ. կը կառավարուին Ս.Ա.Թոռի կողմէ:
 Հրեայ տարրը կեդրոնացած է ծովեզերեայ վայրերը,
 լեռնային շրջանները և քաղաքներու մէջ: Զանգուածո-
 րէն կ'ապրին Հայֆայէն հարաւ արեւելք երկարող
 Քարմէլի լեռներուն մէջ և Թիպէրիատ լճի արեւմա-
 եան և հարաւային եզերքներուն վրայ, Միջերկրա-
 կանի մօտ, Սաոնի գաշտին վրայ, կեդրոն ունենալով
 Թէլ — Ավիվը:

Իսլամ Արաբները կը բնակին երկրի կեդրոնական
 մասերուն, արեւելեան և հարաւային շրջաններուն
 մէջ, և Յորդանանի հովիտի տարածքին վրայ:

Քրիստոնեայ տարրերը կեդրոնացած են գլխաւոր
 քաղաքներու մէջ: Բնակչութեան խտութիւնն է, 1
 քառակուսի քիլոմէթրի վրայ 56 մարդ:

Թուական գերակշռութիւնը Արաբներուն կը պատ-
 կանի. իսկ քաղաքակրթական տեսակէտէն առաջին
 տեղը կը գրաւեն Հրեաները: Երկու գլխաւոր տար-
 րերն ալ տոգորուած են ազգային մշակոյթով և իտէ-
 ալներով, ամուր կապուած են երկրին:

Հրեայ տարրը ունի քաղաքակրթական լայն մի-
 ջոցներ, որոնք կը պակսին Արաբներուն: Վերև յիշ-
 ուած թիւերու վրայ իսլամ Արաբները ունին 54 հա-
 զար աշակերտ, Հրեաները 68 հազար, քրիստոնեանե-
 րը 22 հազար: Գրեւ կարգալ գիտցողներու թիւը բարձր
 է Հրեաներուն և քրիստոնեաներուն մէջ, իսկ անհա-
 մեմատ վար Արաբներու մէջ:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆ

Կլիմայ.— Պաղեստինը աշխարհագրական զիրքով
 կը գտնուի տաք բարեխառն գօտիի մէջ: Իր ծովե-

զերեայ մասերը տաք են ու խոնաւ. ծովէն հեռու չըր-
 ջանները ունին չոր օդ մը և զով զիչերներ: Յորդանա-
 նի հովիտը և Մեռեալ ծովու եզերքները ունին անը-
 պաստ և որոշ տեղեր ապառոջ կլիմայ մը, ծովէն ցած
 ըլլալու պատճառով:

Մշակելի հողեր.— Պաղեստինի մակերեսոյթը երկու-
 նշանակելի մասերու կարելի է բաժնել. Ա. ծովեզեր-
 եայ տափարակութիւններ, ընդարձակ դաշտեր, և Յոր-
 դանանի հովիտը, որոնք երկրի կէսը կը կազմեն եւ
 ունին մշակութեան ամէն յարմարութիւն: Բ. Բլուր-
 ներ և լեռնային շրջաններ, որոնք անտառներէ և ա-
 րօտատեղիներէ զատ, ամբողջութեամբ յատկացուած
 են ձիթենիի և պտղատու ծառերու մշակութեան:

Երկրի մշակելի հողերը ամբողջութեամբ օգտագոր-
 ծուելու պարագային Պաղեստինը կը դառնայ երկրա-
 գործական կարեւոր երկիր մը:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նարիզ.— Մակերեսոյթի և կլիմայի յարմարու-
 թիւններով Պաղեստինը ունի նարինջի և կիտրոնի կա-
 րեւոր արտադրութիւն մը: Գլխաւոր կեդրոնն է Ես-
 ֆայի շրջանը, անասնման պարտէզներով և ընտիր աշ-
 տադրութեամբ, որուն արտածումը օրը օրին կ'աւել-
 նայ:

Քրափ Ֆրիլի.— Կիտրոնազգիներէն, լեղիի զարնող
 և իւրայատուկ համով պտուղ մըն է, մարտողութեան
 համար օգտակար է: Կ'արտածուի մեծ քանակութիւ-
 նով:

ՊՏՈՂԱՆԵՐ.— Լեռնային շրջանները մասնաւորաբար
 կ'արտադրեն ամէն անսակի պտուղներ:

Արմսիքի տեսակներ.— Կը մշակուին մասնաւորաբար Յորդանանի հովիտին մէջ, սահմանափակ քանակութիւնով մը, որ երկրի պահանջի մէկ մասը միայն կրնայ գոհացնել:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ԲՈՅՍԵՐ

Ձիթենի.— Երկրի կարեւոր մասը յատկացուած է այս աշակութեան: Ունի լաւագոյն տեսակէ և կարեւոր քանակութիւնով ձիթապտուղի արտադրութիւն մը. երկրի ճարտարարուեստի և արտածման արմենակարեւոր նիւթն է:

Մշակութեան կեդրոններն են Քարմէլի բլուրները, Երուսաղէմի շրջանը և Թիպէրիատ լճի եզերքները:

Ուրբասուճի.— Պատմութեան մէջ Պաղեստինը նշանաւոր եղած է իր խաղողի ազնիւ տեսակներով և առատ բերքով: Այգեմշակութիւնը այժմ կատարելութեան հասած է և երկրին լաւագոյն հարստութիւնը կը կազմէ: Գլխաւոր կեդրոններն են Սառոնի դաշտը և ծովեզերեայ մշակելի հողերը, երկրի կեդրոնական մասերը, որոնք ունին բազմաթիւ և ընտիր տեսակի խաղողներ:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Ձիթախղ.— Ճարտարարուեստի այս ճիւղը կատարելագործուած վիճակի մը մէջ է: Պաղեստինը ունի այժմ ընտիր տեսակէ և մեծ քանակութեամբ ձիթախղ: Կ'արտածուի գրացի երկիրները և Եւրոպա, տարեկան 1300 թոն:

Գիճի.— Պաղեստինը շնորհիւ իր ընտիր տեսակէ խաղողներուն և յառաջացած ճարտարարուեստին, ունի

գինիի կարեւոր արտածում մը, որ կը հասնի տարեկան 750 հազար լիթրի:

Անուշի պահածոներ.— Պտուղի առատութեան շնորհիւ Պաղեստինը ունի անուշեղէնի կարեւոր արտադրութիւն մը, որուն մէկ մասը կ'արտածէ: Արտածման քանակն է տարեկան 325 հազար քիլո:

Հանքալիւն և այլ արտածումներ.— Վերեւ յիշուած նիւթերէն զատ Պաղեստինը կ'արտածէ նաեւ մեծ քանակութիւնով փոթաս, սիման, կորեկ, նուշ և կօշիկներ: Արտածումի շուկաներն են գրացի երկիրները և Անգլիա:

Երկիրը արագ կերպով կը վերաշինուի ու կը յառաջանայ. ունի հազարաւոր ճարտարարուեստական ձեռնարկներ, որոնք կ'աշխատին երկիրը ինքնապահ դարձնել:

Երկրէն արտածուող հում թէ արհեստագործեալ ապրանքներու տարեկան ընդհանուր գումարը կը հասնի միլիոնաւոր պաղեստինեան ոսկիի:

Ներածում.— Պաղեստին կը ներածէ, արմաթիք և ալիւր, բրինձ, կենդանիներ, կարագ և արհեստագործեալ ամէն կարգի ապրանքներ, որոնց գումարը իր արտածման քանակէն աւելի է: Այս տարբերութիւնն ալ կը հաւասարակշռուի, երկրի աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքին արդիւնքը եզոզ, առեւտրական առաւելութիւններով որոնք են.

Ա. Թրանզիթի զիծ և նաւահանգիստներ.— Պաղեստինն ալ Մերձաւոր Արեւելքի կարեւոր մէկ գուռն է, որու միջոցաւ կը կատարուին արեւելեան երկիրներէ և արեւմուտքի փոխյարաբերութիւնները, ապրանքներու փոխանցումը. նաւահանգիստները երկրին կուտան մեծ շահեր:

Բ. Զբօսաւայրիկներու և ուխտաւորներու անցք.— Երկիրը իր պատմական հնութիւններով և սրբավայրե-

րով, տարեկան տասնեակ հազարաւոր այցելուներ կ'ունենայ, որոնք երկրին մէջ կը ծախսեն կարեւոր գումարներ:

Գ. Քարիւղի նախապահը.— Մուսուլի քարիւղը դէպի Միջերկրական բերող խողովակներու մէջ ճիւղը Պաղեստինը կտրելով, Հայֆայի նաւահանգիստէն կը հասնի ծով: Այս անցքը և նաւահանգիստի գործողութիւնները երկրին կուտան տնտեսական մեծ առաւելութիւններ:

ԱՌԵՏՈՒՐ ԵՒ ՎԱՃԱՌԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արսափն առեւտուր.— Պաղեստինը աշխարհագրական դիրքով և նաւահանգիստներով, բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ շրջապատի երկիրներուն մէջ:

Հրեայ տարրին առեւտրական համաշխարհային յարաբերութիւնները և մեծ գրամագլուխները, երկրին արաքին առեւտուրը փայլուն վիճակի մը հասցուցած են: Ներածումի մեծագոյն մասը կը կատարուի Անգլիայէն, Ամերիկայէն և Ֆրանսայէն:

Ներքին շուկայ.— Ծովեզերեայ մասերը ունին եռուն շուկաներ և փայլուն առեւտուր, սակայն երկրի մնացեալ մասերը կը մնան առեւտրական յարմարութիւններէ զուրկ: Հաղորդակցութեան գլխաւոր միջոցները բաւարար են, կը պակսին երկրորդական ճանապարհները:

Ներքին երկաթուղագծեր.— 1. Հայֆա — Թէլ Բարամ — Բամլէ — Գազա — Բաֆա գիծը, 215 քիլոմ. 2. Հայֆա — Էլ Ֆուլէ — ձէնին — Նապլուս գիծը, 105 քիլոմէթր. 3. Էլ Ֆուլէ — Պէյսան — Սէմէքլի գիծը 60 քիլոմէթր. 4. Նապլուս — Թէլ Բարէմ գիծը 25 քիլոմ. 5. Բամլէ — Երուսաղէմ գիծը 50 քիլոմ.:

Արսափն գծեր.— Դէպի Եգիպտոս, Բաֆա — Գան-

Քարա — Գահիրէ գիծը. դէպի Սուրիա, Սէմէքլի — Տէրա — Դամասկոս գիծը. դէպի Անդր Յորդանան, Սէմէքլի — Տէրա — Ամման գիծը:

Խնուղիներ.— Պաղեստին իր երկաթուղագծերուն զուգահեռ ունի նաեւ խճուղիներու ցանց մը, որուն գլխաւորձերե են.

Հայֆա — Երուսաղէմ 175 քիլոմէթր. Հայֆա — Նազարէթ 36 քիլոմ. Նազարէթ — Թիպէրիատ 30 քիլոմ. Երուսաղէմ — Երիքով 45 քիլոմ. Երուսաղէմ — Եաֆա 62 քիլոմէթր. Աքքա — Սաֆատ 50 քիլոմ. Երուսաղէմ — Բեթղեհէմ — Հէպրոն — Պէր Սապա 95 քիլոմէթր.:

Արսափն խնուղիներ.— Դէպի Լիբանան, Հայֆա — Պէյրութ 150 քիլոմէթր. դէպի Սուրիա, Սաֆէա — Քունէթրա 40 քիլոմ. դէպի Անդր Յորդանան, Երիքով — Ամման 75 քիլոմէթր.:

Ծովային հաղորդակցութեան գծերն են.— 1. Հայֆա Պէյրութ — Սուրիա. 2. Հայֆա — Եաֆա — Փօրթ Սայիա — Աղեքսանդրիա. 3. Հայֆա — Աղեքսանդրիա. 4. Հայֆա — Աղեքսանդրիա — Մարսիլիա — Անգլիա. 5. Հայֆա — Պէյրութ — Սուրիա — Թուրքիա — Պալքան Իտալիա:

Օդային հաղորդակցութեան գլխաւոր կայաններն են.— Հայֆա, Եաֆա, Աքքա, Բամլէ, Երիքով և Թիպէրիատ քաղաքները: Իսկ օդային գծերը. 1. Պաղեստին — Լիբանան — Սուրիա. 2. Պաղեստին — Եգիպտոս. 3. Պաղեստին — Անդր Յորդանան — Իրաք. 4. Պաղեստին — Ֆրանսա — Անգլիա:

ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐ

Պաղեստինը բաժնուած է 4 նահանգային շրջաններու, որոնք են.

1. Երուսաղէմի նահանգը. կեդրոնն է Երուսաղէմի քաղաքը, իսկ երկրորդական վայրերն են, Ռամալլա, Բեթղեհէմ, Երիքով, Հէպթոն:

2. Նաֆայի նահանգը, որ ունի երկու կեդրոնական քաղաքներ. Նաֆա և Թէլ — Ա.Ֆիֆ. երկրորդական վայրերն են Ռամլէ, Գազա, Պէր — Սապա, Աուճա — Էլ — Հաֆիր:

3. Հայֆա — Սամարա նահանգը. կեդրոնն է Հայֆայի մեծ նաւահանգիստը. երկրորդական վայրերն են, Ճէնին, Նապլուս, Թէլ — Բարէմ:

4. Ա.ք.քա նահանգը. կեդրոնն է Ա.ք.քա ծովեզերեայ քաղաքը. երկրորդական վայրերն են, Պէյսան, Նազարէթ, Սաֆա, Թիպէրիատ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

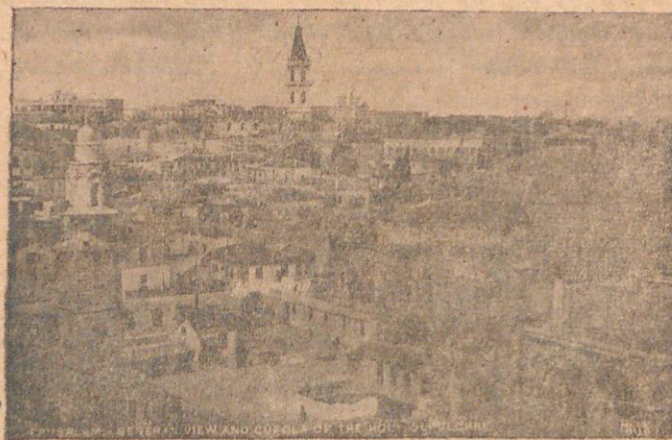
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Քրիստոնեայ աշխարհի համար նուիրական այս քաղաքը կը գտնուի Պաղեստինի կեդրոնական մասին մէջ, բլուրներու խուճրի մը վրայ շինուած, 600 — 700 մ. բարձրութեան վրայ: Ունի հաճելի կլիմայ:

Քաղաքը երկու գլխաւոր մասերէ կազմուած է. 1. Հին քաղաքը, որ պարիսպներով շրջապատուած է եւ կը պարունակէ իր մէջ պատմական վայրերու և նուիրական յիշատակարաններու ամբողջութիւնը: 2. Նոր քաղաքը, որ ունի շքեղ և արդիական կեդրոնի մը բոլոր առաւելութիւնները:

Հին քաղաքը բաժնուած է 4 գլխաւոր մասերու, որոնք են 1. Եւրոպական թաղ, ուր կը գտնուին լատինական, յունական եւրոպական վանքերը և պատմական հաստատութիւնները. 2. Հայկական թաղ, ուր կը գտնուի Հայոց Սբ. Յակոբայ ընդարձակ վանքը եւ

յարակից սրբավայրերն ու շինութիւնները, բարձունքի մը վրայ շինուած. 3. Իսլամական թաղը, ուր կը գտնուի Օմարի մզկիթը. 4. Հրէական թաղը: Երուսաղէմ ունի 150 հազար բնակիչ, որուն 90 հազարը Հրեաներ են, 35 հազարը իսլամ Սրաբներ և 25 հազարն ալ քրիստոնեաներ, որոնց մաս կը կազմէ

Երուսաղէմի ընդհանուր տեսարանը

3500 հոգինոց հայ գաղութը, Լնթակայ Սբ. Աթոռին: Քաղաքը հարուստ է ու թարգաւած, շնորհիւ տասնեակ հազարաւոր ուխտաւորներու և զբօսաշրջիկներու այցելութեան:

Ս. Յակոբեանց վանքը. — Հայ ժողովուրդի անունին պատիւ բերող պատմական այս հաստատութիւնը միջազգային կշիռ մը ունի, որպէս իրաւական կազմակերպութիւն, հնագիտական արժէքներու կեդրոն եւ նիւթական մեծ հարստութեան աէր հաստատութիւն մը:

Վանքը ունի 120 հոգի հաշուով միաբանական կազմ

մը, որու նախագահն է Ս. Աթոռի Սրբազան Պատրիարքը, որպէս կրօնական ու վարչական վերին հեղինակութիւն:

Վանքի սեփական հաստատութիւններն են, Սուրբ Յակոբայ Մայրավանքը; Պատրիարքարանը, Ժառանգաւորաց վարժարանը, Մատենադարանը. Սբ. Թորոս եկեղեցին, ուր կը պահուին Ս. Աթոռի ձեռագրերը և հնագիտական հարստութիւնները. Տպարանը, որ հայկական ամենամեծ հաստատութիւնն է իր կազմածներով:

Յուսադեմի Ս. Յակոբ հայկական վանքի մուտք եւ Պատրիարքարանը

Մատենադարանը, որ ունի 23 հազար հատոր գրքեր: Վանքի հնագիտական հարստութեան մէջ նշանակելի են Հեթում Բ.ի գաւազանը, սրճագոյն սաթէ շինուած. Լեւոն Բ.ի մագաղաթեայ աւետարանը, եւ եկեղեց. շատ մը ականակուռ և թանկազին անօթներ:

ՀԱՅՅԱ

Կը գտնուի Պաղեստինի հիւսիսային կողմը, երկրի առաջին նաւահանգիստն է, առեւտրական և զինուորական մեծ նաւակայանը, օբային հազորդակցութեան կարեւոր կեդրոնը, Մուսուլի քարիւղի ծովային ելքը:

Ունի արդիական նաւամատոյց և օգակայան մը: Մերձաւոր Արեւելքի կարեւորագոյն և բարգաւաճ կեդրոններէն մէկն է. բարեգարդ և հարուստ է:

Ունի 100 հազար բնակիչ, հետեւեալ տարրերէն կազմուած: Հրեաներ 49 հազար, իսլամ Արաբներ 30 հազար, քրիստոնեաներ 21 հազար. քրիստոնեաներուն մաս կը կազմէ 1500 հոգի հաչուող հայ գաղութը, իր վանքով և կրօնական ու կրթական հաստատութիւններով, ենթակայ Ս. Աթոռին:

ԹԷԼ ԱՅԻՅ

Պաղեստինի ամենաբազմամարդ քաղաքն է: Ծինուած է Հայֆայի մօտը, Սառոնի դաշտի մուտքի վերայ, Միջերկրական ծովու եզերքին:

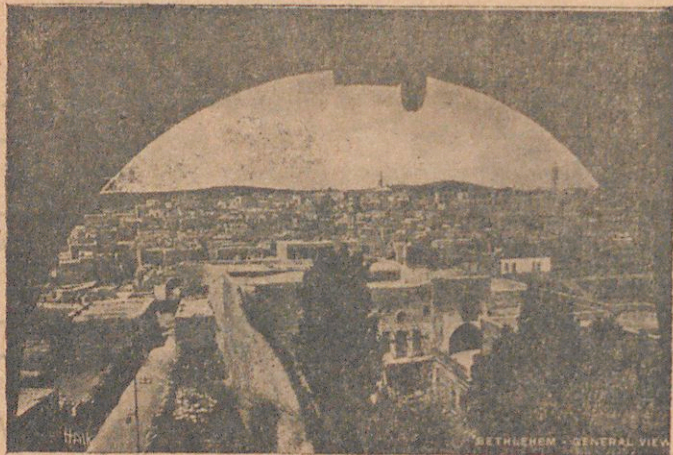
Ամբողջութեամբ նորաչէն է և ունի արդիական չըքեղ կառոյց մը: Ծինուած է 1930 — 1935 թուերուն Եւրոպայէն Պաղեստին գաղթող Հրեաներու կողմէ:

Ունի 175 հազար բնակիչ, ամբողջութեամբ Հրեաներէ կազմուած: Օրը օրին կը մեծնայ ու կը բարեզարդուի:

Հրեայ տարրի իմացական և անտեսական կեանքի կեդրոնն է: Ունի առեւտրական, քաղաքական, տնտեսական և հասարակական եռուն կեանք մը: Քաղաքի և նորաչէն արուարձաններու մէջ մեծ արագութիւնով կ'ստեղծուին արդիւնաբերական և ճարտարարուեստական ձեռնարկներ:

ԵԱՅՍ.

Հարաւային Պաղեստինի նաւահանգիստն է և երկրագործական արտադրութիւններու կեդրոնացման և արտածման վայրը: Քաղաքն ալ ունի երկրագործական հարուստ շրջապատ մը: Կեդրոնն է նարինջի արտադրութեան և արտածման: Հարուստ և բարգաւաճ քաղաք մըն է: Ունի 75 հազար բնակիչ, որուն 45 հազարը իսլամ Արաբներ են, 18 հազարը Հրեաներ, 12 հազարը քրիստոնեաներ, որուն մաս կը կազմէ հայ գաղութ մը թուով 1000 հոգի: Ունին վանք մը, կրօնական և կրթական կազմակերպութիւն, անթակայ Ս. Աթոսին:

Բերդեհեմի ընդհանուր տեսարանը

ԱՆԴՐ - ՅՈՐԴԱՆԱՆ

Կը տարածուի Յորդանան գետի արեւելեան եզերքներուն վրայ, կը յառաջանայ դէպի անապատը և ապա Իրաք:

Սահմաններն են. արեւելքէն Իրաքը, արեւմուտքէն Յորդանան գետը և Պաղեստինը, հիւսիսէն Սուրիան, իսկ հարաւային կողմէն Արաբիան: Կը դանուի հիւսիսային լայնութեան 30 — 33 աստիճաններու վրայ:

Երկրի տարածութիւնն է մօտ 29 հազար քառակուսի քիլոմէթր:

ՄԱԿԵՐԵԻՈՅՔ

Երկիրը ընդհանրապէս դաշտային է, ունի միջին բարձրութեամբ լեռներ: Հիւսիսային կողմը յիշատակելի են ձէպէլ Սճլունի լեռները:

Երկրի դաշտային մասը բաժնուած է երկու մեծ շերտերու. Ա. Յորդանանի արեւելեան հովիտը, Բ. Անապատային մասը:

Յորդանանի հովիտը.— Կ'սկսի Թիպէրիատ լիճէն. կ'երկարի դէպի հարաւ մինչեւ Ազապայի ծոցը, իսկ դէպի արեւելք կը տարածուի մինչեւ Հիճազի երկաթուղին:

Ունի բարերեր հողեր, որոնք կ'ոռոգուին Յորդանանի, բազմաթիւ գետակներու և հեղեղատներու միջոցաւ: Յորդանանի հարկատուներէն յիշատակելի է Չարգա գետակը:

Ոռոգում.— Երկրի արեւմտեան մասը լայն կերպով կ'ոռոգուի, իսկ արեւելեան մասը զուրկ է միջոցներէ: Ջրհորներով ոռոգելու փորձեր կը կատարուին:

Բուսական աշխարհ եւ երկրագործութիւն.— Երկիրը գերազանցապէս երկրագործական է. բուսական հարստութիւնները սահմանափակ են: Արմաիքի մշակութեան համար ունի մեծ յարմարութիւններ: Երկրի մշակելի հողերու մեծագոյն մասերը կը մնան խոպան: Կլիման տաք է և անապատային:

Բնակչութիւն.— Երկրի բնակչութեան ընդհանուր թիւն է 300 հազար, որուն 200 հազարը վրանաբնակներ են, իսկ 100 հազարը կը բնակին քաղաքներու եւ անոնց շրջապատի գիւղերուն մէջ:

Ժողովուրդը ամբողջութեամբ երկրագործ է ու խաչնարած: Արհեստաւորներ շատ քիչ են:

Բնակչութեան մէջ կան 450ի մօտ Հայեր, որոնք ամբողջութեամբ արհեստաւորներ են:

Հանրային ուսում.— Ժողովուրդը կը գտնուի նախնական վիճակի մը մէջ, ամբողջութեամբ անգրագէտ: Պետական նախակրթարաններ և 2 միջնակարգ վարժարաններ կ'աշխատին սերունդ մը պատրաստել:

Պետական կարեւոր աշխատութիւններ կը կատարուին նաեւ երկրագործութեան և գիւղատնտեսութեան յատաշղիմութեան համար:

Պատմական հնութիւններ. — Շրջանը ամբողջութեամբ հարուստ է հռոմէական հնութիւններով և յիշատակարաններով: Յիշատակելի է Ամմանի Ամփիթատրոնը: Ունի նաեւ սրբավայրերու աւերակներ:

Երկիրը վարչապէս բաժնուած է նահանգներու (գաղա), որոնք են. Պէլքա, Աճլուն, Քէրէք, Մասն:

Երկրագործութիւն.— Երկիրը արագ կերպով կը վերաշինուի ու կը կազմակերպուի. վրանաբնակ բնակչութիւնը հետզհետէ նստակեաց կը դառնայ: Կեդրոնական վայրերը օրը օրին կը մեծնան ու կ'արդիականան:

Երկրի մայրաքաղաքն է Ամման:

ԱՄՄԱՆ

Քաղաքը շինուած է Յորդանանի հովիտին մէջ, Հիւճաղի երկաթուղագծին վրայ, հին հռոմէական Ֆիլատելֆիա քաղաքի աւերակներուն վրայ: Համարեաց ամբողջութեամբ նորաշէն քաղաք մըն է, օրը օրին կը մեծնայ դրացի երկիրներէն եկող արաբ ազգաբնակչութեան պատճառով, դառնալով առաջաւոր Արաբիոյ կարեւոր կեդրոններէն մէկը: Քաղաքը ունի այժմ 40 հազար բնակիչ ամբողջութեամբ իսլամ Արաբներէ կազմուած:

Իր գլխաւոր գիւղաքաղաքներն են, Էրպիթ, Աճլուն, Ճէրազ, Քէրէք, Մասն, Էլ — Սալթ:

Ծանօթ.— Կարգալ Պաղեստինի աշխարհագրական գիրքը էջ 137. արեւելեան երկարութեան 31,5—33,5. աստիճաններուն միջև:

Ի Ր Ա Ք

ԴԻՐՔԸ, ՁԵԻՆ, ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆԸ, ՍԱՀՍԱՆՆԵՐԸ

Իրաքի թագաւորութիւնը կը գտնուի Ասիոյ ցամաքամասի հարաւ արեւմտեան անկիւնը: Արաբական թերակղզիին մէկ մասը կը կազմէ: Կը գտնուի հիւսիսային լայնութեան 30 — 36 աստիճաններու միջև:

Իր դիրքով Իրաքը միացման օղակը կը կազմէ 3 ցամաքամասերու՝ Ասիա, Ափրիկէ և Եւրոպա: Պատմութեան ընթացքին եղած է արեւելքը արեւմուտքին կապող առեւտրական, քաղաքական և քաղաքակրթական կեդրոն մը: Այժմ փոխադրական միջոցներու կատարելագործումով ան հեռզհեռէ կը դրաւ իր նախկին դիրքը:

Երկիրը հաւասարակողմ եռանկեան մը ձեւը ունի, որուն ցամաքային չրջագիծը 3234 քիլոմէթր է, ծովայինը 90 քիլոմէթր. ընդհանուր տարածութիւնը 453 հազար քառկ. քիլոմէթր. է: Կը հաշուէ աւելի քան 4 միլիոն բնակիչ. 9 հոգի 1 քառ. քիլոմէթրի վրայ:

Իրաքի սահմանները իրենց երկայնքով. հիւսիսէն թուրքիա՝ 80 քիլոմէթր. հարաւէն Պարսից ծոցը՝ 90 քիլոմէթր. հիւսիս արեւելք և արեւելքէն Իրանը՝ 1529 քիլոմէթր. հիւսիս արեւմուտք և արեւմուտքէն՝ Սուրիա 611 քիլոմէթր. և Անդրյորդանան՝ 145 քիլոմէթր. հարաւ արեւմուտք և արեւմուտքէն՝ արաբական պետութիւններ 869 քիլոմէթր:

ՍԱԿԵՐԵՒՈՅԹԸ

Իրաքը գերազանցապէս գաշտային երկիր մըն է, ունի նաև լեռնային չրջաններ:

1. Լեռներ. Կեդրոնացած են երկրի հիւսիսային կողմը և կը գրաւեն երկրի մէկ փոքր մասը: Ունին 1000—4200 մէթր բարձրութիւն: Գլխաւոր զագաթներն են՝ Հիսար — Ռուսթ (4200 մէթր), Շէպէլ Կանաթիլ (3420 մթ.), Հորաման (2900 մթ.), Փիրէ — Մաքրուն (2530 մ.), Պէյճան (2460 մ.), և Կովանտեհ (2430 մ.):

2. Դաւաշային մասեր. — Լեռնաշղթաներու ստորուտէն զէպի հարաւ, անսահման տարածութեան վրայ կը փռուին իրաքեան տափարակութիւնները, Եփրատ և Տիգրիս գետերը եղերող գաշտագետինները, որոնք ունին ընտիր ու մաղուած հող մը, և արտադրելու մեծ կարողութիւն:

3. Միջին բարձրութիւններ եւ բլուրներ. — Կը զբաւուրեն երկրի հիւսիսային կողմը 200 — 1000 մէթր բարձրութիւնով. ունին մշակման մեծ յարմարութիւններ:

ՋՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գետեր. — Իրաքի մայր գետերն են Եփրատը և Տիգրիսը, որոնց բերած հողերով կազմուած են երկրի անսահման տափարակութիւնները, որպէս յայտնութիւն մը չրջապատի անապատներուն մէջ: Այս գոյգ գետերու մէջտեղը գտնուելուն պատճառաւ ներկայ Իրաքը պատմութեան մէջ կոչուած է Միջագետք:

Երկու մայր գետերու և անոնց բազմաթիւ հարկատուներու չնորհիւ, երկիրը կը համարուի ամենաջրառատ հողամասերէն մէկը:

Տիգրիս. — Կը բխի Հայաստանի լեռներէն. ջրառատ վիճակով կը մտնէ Իրաք. Կուսնայի մէջ կը միանայ Եփրատին և կը կազմէ Շաթ — իւլ Արաբը, թափելու համար Պարսից ծոցը:

Եփրատ. — Կը բխի Մեծ Հայքի լեռներէն, մեծ ու

Ղրառատ վիճակով մը կը մանէ Իրաք: Տիգրիսին կը մօտենայ Ֆէլուճայի և Պաղտատի մօտերը. իր ընթացքին Տիգրիսի նման ճահիճներ կը կազմէ և ջուր կը մատակարարէ բազմաթիւ Ղրացքներու. սպա Կուռնայի քով կը միանայ Տիգրիսին և երկուքը միասին Շաթ — իւլ — Արաբը կազմելով կը թափին Պարսից ծոցը:

Տիգրիսի գլխաւոր հարկատուներն են. Խապուր — Տիճլէ 250 քիլոմետր. ընթացքով, 2. հիւսիսային Չապ 650 քիլոմետր. 3. հարաւային Չապ 520 քիլոմետր. 4. էլ — Ատիմ 360 քիլոմետր. 5. Տիւրէ 450 քիլոմետր.:

Տիգրիսը իր ընթացքին կը ցրուի բազմաթիւ ջրանցքներու մէջ, կը ձեւացնէ մեծ ճահիճներ:

ՇԱԹ — ԻՒԼ — ԱՐԱՐ

Եփրատի և Տիգրիսի միացումէն առաջ եկած ջուրի հսկայական և տարածուն ընթացքն է. ունի 185 քիլոմետր երկարութիւն, տեղ տեղ 1500 մէթր լայնութիւն: Կ'սկսի Կուռնայէն և կը թափի Պարսից ծոցը. նաւարկելի է և ծովային հողորդակցութեան միակ միջոցը: Շաթ — իւլ — Արաբն ալ ջուր կը մատակարարէ բազմաթիւ ջրանցքներու, որոնք արմաւենիի անասնման պարտէզները կ'ոռոգեն:

Շաթ — իւլ — Արաբը կը գտնուի Իրաք — Պարսկաստան սահմանագծի վրայ:

Լիճեր եւ նահիճներ. — Իրաքի լիճերը և ճահիճները կեդրոնացած են երկրի միջին և հարաւային մասերուն վրայ: Յիշատակելի են, Եփրատի կազմած՝ Նէճէֆի և Հապպանիէ լճակները:

ԱՋԳԱՅՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆ

Իրաքի բնակչութեան թիւը կը հասնի 4 միլիոն

224 հազարի. իւրաքանչիւր 1 քիլոմետրի վրայ 9 բնակիչ: Բնակչութեան բաժանումը տեղ տեղ նոսր է իսկ այլուր շատ խիտ: Այս բաժանման միակ աղբակը ջրերու գոյութիւնն է:

Ամենախիտ բնակչութիւնը գետերու ընթացքին վրայ և լեռնային Ղրառատ շրջաններու մէջ կը գտնուին: Ընդհանուր առումով, երկրի հարաւային մասերը աւելի խիտ բնակչութիւն ունին:

Բաղկացուցիչ տարրեր. — Իրաքի պետութիւնը իր մէջ կը հաշուէ հետեւեալ տարրերը. իսլամ Արաբներ, Բիւրաեր, Հրեաներ, Թուրքեր և քրիստոնեայ տարրեր, որոնց կարգին նաեւ Հայեր:

Իսլամ Արաբներ. — Երկրի եւ պետութեան իշխող տարրը և արաբական աշխարհի կարեւոր մէկ հատուածն են: Վերջին մարդահամարով իրենց թիւը կը հասնի 3 միլիոն 240 հազարի: Ժողովուրդը մեծագոյն մասով երկրագործ է ու խաշնարած: Այս երկու դասակարգէն դուրս քաղաքաբնակներու թիւը կը հասնի 550 հազարի. որոնք կ'ըբաղուին ազատ ասպարէզներով, պետական պաշտօններով, արհեստներով, առեւտուրով: Գիւղացի և խաշնարած ժողովուրդը նստակեաց է և կազմուած է ցեղախումբերէ, որոնք ամուրկառչած են իրենց աւանդութիւններուն եւ հայրենիքին: Յրուած են գետերու եզերքներուն և լեռնային մասերուն մէջ: Քաղաքաբնակ մասը թէեւ քաղաքակրթական կարեւոր աստիճանի վրայ հասած չէ, բայց գէպի յառաջդիմութիւն մեծ ճիգեր կը կատարէ:

Քրիստներ. — Իսլամ Արաբներէ յետոյ երկրի երկրորդ տարրը կը կազմեն: Ունին արիական աիպար: Իրենց թիւը կը հասնի 750 հազարի: Զանգուածօրէն կը բնակին երկրի հիւսիսային և հիւսիս արեւելեան կողմեր:

քը, Մուսուլի, Էրպիլի, Քէրքուքի և Սիւլէյմանիէի նահանգներուն մէջ: Իրենցմէ 100 հազար հողին կը վարեն թափառական կեանք մը, իսկ մնացեալները կը պարապին հողագործութիւնով և խաշնարածութեամբ:

Ունին երկու գլխաւոր բաժանումներ 1. հարաւային կամ իրանեան քիւրտերու ցեղախումբ. 2. հիւսիսային կամ թուրքական քիւրտերու ցեղախումբ: Այս երկու զանգուածները ունին առանձին բարբառ և կենցաղ: Ամբողջութեամբ նախնական վիճակի մէջ են, ժուժկալ և ուղմասէր: Երկրի զինուորականութեան մէջ կարեւոր մասնակցութիւն մը ունին:

Հրեաներ.— Ունին 75 հազարի հասնող թիւ մը: Չանգուածօրէն Պաղատաի մէջ (45000), մնացեալները ցրուած են երկրի նահանգային կեդրոններուն մէջ, զբաղւում ունենալով լուսնայափոխութիւնը և առեւտուրը:

Թուրքեր.— Թուով 65 հազար են, և մնացորդները թիւրքմէններու: Մեծ մասամբ հաստատուած են Քերքուկ, Էրպիլ և Մուսուլի նահանգներուն մէջ: Կը պարապին հողագործութիւնով և խաշնարածութեամբ:

Քրիստոնեաներ.— Միասնաբար կը հաշուեն 70 հազար հոգի: Մեծ մասամբ մնացորդներն են ասորական և քաղղէական հին ժողովուրդներու: Քաղղէացիները կաթոլիկ են, իսկ Ասորիները արեւելեան եկեղեցիի պատկանողներ: Հաստատուած են Մուսուլ, Պաղատա և Պարա քաղաքներու մէջ: Քրիստոնեայ գիւղացիութիւն կայ միայն Մուսուլի նահանգին մէջ: Երկու համայնքներու պատրիարքներն ալ կը նստին Մուսուլի մէջ:

Նեստորականներ.— Թուով 15 հազարի կը հասնին. կ'ապրին հիւսիսային լեռնամասերու մէջ, երկրագործ են:

Հայեր.— Թուով 10 հազարի կը հասնին, կը բնա-

կին մեծ մասամբ Մուսուլ, Քէրքուկ, Պաղատա և Պարա քաղաքներու մէջ: Կը պարապին ազատ ապարէշներով, արհեստներով և առեւտուրով: Յիշատակելի է Մուսուլի շրջանակին մէջ հաստատուած Հաւրէզք զուտ հայկական գիւղը, կազմուած 400 ընտանիքներէ, որոնք կ'ըրազուին երկրագործութիւնով:

Իրաքի մէջ ցրուած վիճակով կը գտնուին, Պարսիկներ, Եզիտիներ և Սապէականներ:

ԿԼԻՄԱՅ

Իրաքը հակառակ իր աշխարհագրական դիրքին արեւելքի ամենատաք երկիրներէն մէկն է: Կլիմայական այս խստութեան պատճառները ծովէն հեռու և անապատներուն մօտ ըլլալը, տաք հովերու և օդային մեծ ճնշումի ենթակայութիւնն է: Կը բաժնուի կլիմայական երեք շրջաններու.

1. Հիւսիսային Իրաքը, որ ունի մասամբ լեռնային կլիմայ մը, չոր, սառողջ, բայց տաք: Օրինակ, Մուսուլ և Քէրքուկ:

2. Միջին Իրաքը, որ ունի տաք և հակասական կլիմայ մը. օրինակ, Պաղատա:

3. Հարաւային Իրաքը, որ ունի տաք և շատ խոնավ կլիմայ մը. տեղ տեղ նաեւ ճահճային և վատառողջ: Ամբողջ երկիրը ենթակայ է տաք հովի հոսանքներու: Կլիմայական խստութիւններուն դիմադրելու համար, ուժ կը արուի ծառամշակութեան և բուսականութեան ծաւալումին: Վերջին տասնամեակին միլիոնաւոր ծառեր տնկուած են երկրին բոլոր կողմերը:

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԵԱՐՀ

Անտառներ.— Կը գտնուին լեռնային մասերու և

հիւսիս արեւելեան չրջաններուն մէջ, 1500 — 2000 մէթր բարձրութիւններու վրայ: Իրաքի ծառերու թիւը կը գնահատուի 2000 միլիոն, որուն 1930 միլիոնը կը գտնուին Մուսուլ, Էրպիլ և Սուլէյմանիէ նահանգներուն մէջ, իսկ 70 միլիոնը ցրուած երկրի զանազան կողմերը: Միջին և հարաւային Իրաքն ալ անտառներով օժտելու համար, ամէն ճիգ գործ կը դրուի:

Արօսսեղիներ. կը գտնուին լեռնային չրջաններու մէջ, և գետերու ընթացքին վրայ՝ առաջացած յորգումներէն: Իրաքի այս երկու տեսակի արօտավայրերն ալ անսահման տարածութիւններ բռնած են, երկիրը օժտելով կենդանական մեծ հարստութիւնով մը:

ԿԵՆԻԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Վայրի կենդանիներ եւ բույուցներ. — Իրաքի լեռնային թէ դաշտային չրջանները հարուստ են վայրի կենդանիներով: Յիշատակելի են սղուէսը, վայրի կստուն, ջայլամը և վագրը: Զրանցքները և ճահիճները հարուստ են զաղթող և որսի թռչուններով:

Ձուկեր. — Իրաքի գետերը, լիճերը և ճահիճները հարուստ են անուշ ջուրի ձուկերով, որոնք երկրի մեծագոյն սնունդը կը կազմեն: Շատ իւր Արաբ կը հասնին ովկիանոսի ձուկեր, մէջն ըլլալով չնաձուկը, որ յաճախ զոհեր կը խլէ:

Սաղուցներ եւ միջատներ. — Իրաքի կլիման կը հիւրասիրէ բազմաթիւ սողուններ և միջատներ, որոնք ծանր կերպով կը փխսեն հացահատիկներու, բամպակի և արմաւի հունձքերուն:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՔԸ

Մշակելի հողեր. — Իրաքի 453 հազար 500 քառակ. քիլոմ. տարածութեան 92,200 քառ. քիլոմ. միայն

մշակելի է: Այս հողերէն այժմ կը շահագործուին 77 հազար 700 քառակ. քիլոմէթրը միայն, իսկ մնացեալի շահագործումը կը կարօտի մեծ ծախքերու:

Իրաքի մշակելի հողերը կը բաժնուի երկու մասի:

1. Մուսուլ, Քէրքուկ, Էրպիլ եւ Սուլէյմանիէ, հիւսիսային նահանգներու հողերը, որոնք անձրեւով միայն կը բաւարարուին, և որոնց գումարը կը հասնի 37210 քառակուսի քիլոմէթրի:

2. Գետերու ընթացքին տարածուած, կեղրոնական և հարաւային նահանգներու մշակելի հողերը, որոնք պէտք է ոռոգել ջրանցքներով, և որոնց գումարը կը հասնի 40490 քառակուսի քիլոմէթրի:

Ոռոգումը երկրին տնտեսական կեանքին առանցքը ըլլալով, պետութիւնը կ'աշխատի ջրանցքները շատցնել և կատարելագործել: Հակառակ մեքենական թիւրիններուն, այժմ Իրաքը ունի երկրագործական պատկառելի արտադրութիւն մը և անսահման կարելիութիւններ ապագային համար:

Երկրագործական արտադրութիւններ.

Յորեն, զարի. — կը մշակուին երկրի բոլոր մասերուն և մասնաւորաբար հիւսիսային նահանգներուն մէջ, երկրի տարեկան արտադրութիւնը կը հասնի 2 միլիոն թօնի: Կորեկը կը մշակուի գլխաւորաբար ուղղուած վայրերու վրայ, և կ'սպառի կենդանիներու համար, տարեկան բերքն է 50 հազար թօն:

Բրինձ. — կը մշակուի ճահճային չրջաններու մէջ մեծ յաջողութիւնով. տարեկան բերքն է 75 հազար թօն:

Մխախտ եւ քեմպիք. — Առաջինը կը մշակուի հիւսիսային նահանգներու մէջ, գլխաւոր կեղրոնն է Սիւլէյմանիէն, իսկ երկրորդը, Քէրպէլա, Հիլէ և Տիւլէ նահանգներուն մէջ: Երկու նիւթերու տարեկան բերքն է 3 միլիոն քիլո, որուն չնչին մէկ մասը միայն կ'արտաւորուի:

Բաւսյակ.— Իրաքի հողը շատ յարմար է այս մշակու-
կութեան համար: Իր բերքը կը գերազանցէ եգիպտա-
կան բամպակը, կը մշակուի կեղրոնական և հարաւա-
յին նահանգներու մէջ, տարեկան արտադրութիւնն է
10 հազար հակ:

Կսաւաս.— Մշակութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ եւ
կարեւորութիւն կ'ստանայ. տարեկան բերքն է հազար
թօն:

Ճակնդեղ.— Մեծ խնամով և կարեւորութեամբ կը
մշակուի, շաքարի ճարտարարուեստ մը ստեղծելու
համար: Ստացուած արդիւնքը շատ նպաստաւոր է:

Արմաւենի.— Իրաքը արմաւի հայրենիքն է, մշակ-
ութիւնը կը տարածուի երկրի ամէն կողմերը, բայց
իրական կեղրոնը Պասրայի նահանգն է, որուն փար-
թամ և ծովածաւալ պարտէզները 12 միլիոն ծառե-
րով, Իրաքի հարստութեան մեծագոյն աղբիւրներէն
են. տարեկան արտադրութիւնը կը հասնի 300 հազար
թօնի, աշխարհի բերքին ³/₄ը: Իրաքի արմաւը ան-
մրցելի է. ունի 180 տեսակներ, որոցմէ լաւագոյն-
ները կ'արտածուին:

Կիսրոն եւ Գարնջենի.— Կը մշակուին Պասրայի եւ
Տիալէի նահանգներուն մէջ. արտադրութիւնը հետըզ-
հետէ կ'աւելնայ, Տիալէի նարինջը ազնիւ տեսակէ է:

Խաղող.— Կը մշակուի երկրի բոլոր շրջաններուն
մէջ. յայտնի է Տիալէի խաղողը:

Բոլոր պտղատու ծառերը կը մշակուին արմաւենիի
չուքերուն տակ: Ունի խնձորի, տանձի, ծիրանի, դեղ-
ձի, թուզի, նուշի և ձիթենիի մշակութիւն:

Անասնապահութիւն.— Ժողովուրդի առաջնակարգ
զբաղումներէն մէկն է, կը գտնուի նախնական վիճա-
կի մը մէջ, բայց օգտուելով անասնման արօտատեղի-
ներէն, Իրաքը այժմ ունի կենդանական մեծ հարըս-
տութիւն մը: Գլխաւոր կենդանիներն են.

Ուղտեր.— Վաչկատուն ցեղերու անտեսութեան մի-
ակ միջոցն է. ուղտը կը գործածեն հեծնելու և փո-
խադրութիւններու համար. իրենց անունդի գլխաւոր
միջոցն է ուղտի կաթն ու միսը. բուրդէն կը պատ-
րաստեն հագուստներ և հիւսուածեղէններ: Երկիրը կը
հաշուէ մօտ 700 հազար ուղտ:

Ձիեր.— Իրաքը ունի համաշխարհային համբաւ ու-
նեցող արաբական նժոյգներ: Ազնիւ եւ թանկագին
նժոյգներու քանակը կը հաշուեն 50 հազար:

Ոչխար.— Երկրի կարեւոր հարստութիւններէն և
ժողովուրդի գլխաւոր զբաղումներէն մէկն է: Իրաքը
կը հաշուէ 7 միլոն ոչխար, որուն կարեւոր մասը
կ'արտածէ:

Ունի նաեւ այծի, արջառի և գոմէշի կարեւոր հա-
րստութիւններ: Կենդանական այս հարստութեան մաս
կը կազմեն բուրդի, այծի մազի, մորթի և աղիքի
արտադրութիւնը: Այժը կը պահուի առաւելագոյն հիւ-
սիսային նահանգներու մէջ, իսկ գոմէշը հարաւային
ճահճային շրջաններուն մէջ: Այդ շրջաններու գոմէշ-
ներու թիւը կը հասնի 150 հազարի. նշանաւոր են ի-
րենց մեծութիւնով և առատ կաթով:

Մեղուաբուծութիւնն և շերամապահութիւնն ալ ժո-
ղովուրդի զբաղումներու մաս կը կազմեն, տարածուած
են առաւելագոյն հիւսիսային նահանգներու մէջ:

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քարիւղ.— Իրաքը քարիւղի համաշխարհային կա-
րեւոր կեղրոններէն մին է, իր գլխաւոր երակները
կեղրոնացած են հիւսիսային նահանգներու եւ Իրանի
սահմանակից հարաւային հողամասի վրայ, հետեւեալ
վայրերու մէջ: Հիւս. Չախայի Երաւնիս գիւղին մէջ.
հարաւ. Մուսուլ՝ Կեյաւեի մէջ, Քէրքուկի մէջ՝ Պապա

Պուրկուրի մօտ, Խանիքինի հարաւ . արեւելքը՝ Նէֆթ-
խանէի մէջ: Պասրայի հար . արեւմուտքը՝ ձեպի Սա-
նամի մօտ:

Մինչեւ վերջերս Գէրքուկի նաւթահորերը կը նը-
կատուէին ամենահարուստը, բայց նոր ուսումնասի-
րութիւններու եւ փաստերու համաձայն Պասրայի եւ
Ամարայի շրջանները կրնան գերազանցել զանոնք:

Իրաքի քարիւղի չահագործումը կը կատարուի չորս
օտար ընկերութիւններու կողմէ, որոնք առանձին պայ-
մանագրութիւններով կ'օգտագործեն բացուած հորերը,
եւ ուսումնասիրութիւններ կը կատարեն ընդարձակ
տարածութիւններու վրայ:

Այժմ Իրաքը ունի քարիւղի պատկառելի արտա-
ծում մը, եւ համապատասխան եկամուտ մը երկրին
համար:

Աղ.— Իրաքի ազահանքերը բազմաթիւ են, ընտիր
տեսակէ եւ շատ առատ, կազմելով երկրի կարեւոր
հարատութիւններէն մէկը: Կը չահագործուին, բայց
ոչ կատարելագործուած կերպով:

Հանքաձուխ.— Կը գտնուի լեռնային շրջաններու
մէջ, դեռ չէ չահագործուած:

Օձուր.— Կը գտնուի երկրի զանազան մասերուն
մէջ, ուր ժողովուրդը նախնական միջոցներով միայն
կ'օգտուի անկէ: Շահագործուած չէ տակաւին:

Սարւար.— Հանքերը կը գտնուին Բաւանտուզի եւ
Քուրտաստանի մէջ, զանազան գոյներով եւ երակներով:
Անտաշ վիճակով կը գնահատուի 5 միլիոն խորանարդ
մէթր: Շահագործումի փորձ չէ եղած տակաւին:

ԱՐՇԵՍԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍ

Պատմութեան ընթացքին Իրաքը ունեցած է առա-
ջացած արհեստագործութիւն մը, որուն շարունակու-

թիւնն են այժմ իր կապերաի, գորգի, ծածկոցներու-
բամպակէ, բուրգէ, մագէ եւ մետաքսէ հիւսուածեղէն-
ներու արտադրութիւնները: Հիւսուածեղէնի այս գոր-
ծերը կեդրոնացած են Մուսուլի, Պաղտատի եւ Նէճէֆի
մէջ, վերջինս առաւելապէս մետաքսի կեդրոն մըն է:
Խաղախորդութիւնն ալ ընթացիկ արհեստ մըն է իր
քաքի համար: Արհեստները դեռ զգալի յառաջդիմու-
թեան մը մէջ չեն: Մեքենական տարրական միջոցնե,
միայն կը գործածուին:

Այս պատկերին զուգահեռ, Իրաքը իր հաւաքական
պէտքերը գոհացնելու եւ ճարտարարուեստի բարիքնե-
քը տարածելու համար ունի մեծ ձեռնարկներ, մե-
քենական կատարելագործուած ու արդիական միջոց-
ներ: Օրինակ՝ ելեքտրականութիւնը, շուրի եւ քարիւ-
ղի գտարանները, ալքօօլի, բամպակի, զինական պի-
տոյքներու, սպարանական, կահագործութեան եւ սի-
մէնթի եւ այլ գործարաններ:

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արտաձու.— Իրաքի կեդրոնական արտածումը ար-
մաւն է. տարեկան արտածումը կը հասնի 170 հազար
թոնի: Արտածելի արմաւի ծրարումը կը կատարուի
արդիական միջոցներով: Արտածման առկերէն նշա-
նաւոր է Ղարիպեան հայկական վաճառատունը, Պաս-
րայի մէջ:

Յոռեմ, գարի, բրինձ.— Արտածման քանակն է շուրջ
170 հազար թօն:

Կենդանիներ — Խ կենդանական նիւթ.— Իրաքը
կ'արտածէ միլիոնաւոր կենդանիներ, որուն հետ միա-
սին բուրգ (4 հազար թօն) կաշի եւ մորթ (1500 թօն)
եւ աղիք (1½ միլիոն կազմած):

Ճեւրածում.— Իրաքը որպէս հարուստ երկիր, ունի

նաև ներածումի կարեւոր շուկայ մը, որ ժողովուրդի ապրելակերպի արդիականացումով հետզհետէ կը մեծանայ: Իր ներածումներն են.

Բուրդէ և բամպակէ հիւսուածեղէններ, մետաքսեղէն, շաքար, մեքենաներ, ատուղձ, ինքնաշարժներ, թէյ, սուրճ: Կը ներածուին գլխաւորաբար Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Ամերիկայէն, Ճափոնէն, Հնդկաստանէն, Սուրիայէն, Գերմանիայէն:

Ապրանքներու փոխանցում.— Իրաքը ապրանքներու փոխանցման կեդրոն մըն է կեդրոնական Ասիոյ համար. այս ուղղութեամբ իր փորձառնութիւնները տարեկան 2 միլիոն սթերլինի կը հասնին:

Ներքին տուկաներ.— Իրաքի տնտեսական լայն միջոցները և օրը օրին կատարած յառաջդիմութիւնները արագ կերպով կը կազմակերպեն նաև իր ներքին շուկաները: Գլխաւոր կեդրոնները արգէն իսկ ունին առևտրական եռուն կեանք մը: Իսկ երկրորդական վայրերը զեռ չեն կազմակերպուած: Առևտրական ճանապարհներու պակասը զգալի է:

Իրաքը իր արտածումներու պատկառելի քանակով, քարիւղի անսահման հարստութեամբ և իր աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքով կրնայ դառնալ արեւելքի առևտրական—արդիւնաբերական փայլուն կեդրոններէն մէկը:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՔԸ

1914 — 1918 թ ընդհ. պատերազմէն առաջ Իրաքը Օսմ. կայսրութեան մէկ մասը կը կազմէր, բաժնուած 3 վիլայէթներու, Պաղտատ, Մուսուլ և Պասրա: Թուրքիոյ պարտութենէն յետոյ, 1921ին Իրաքը վերստացաւ իր անկախութիւնը և դարձաւ սահմանադրական միապետութիւն մը, իր թագաւորով, օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւններով:

Երկիրը քաղաքակրթական աննպաստ վիճակի մը մէջ է: Պետական կարեւոր աշխատութիւններ կը կատարուին հանրային կրթութեան մէջ: Ուսումը ձրի է, բայց ոչ պարտադիր: Երկրին մէջ կան 700 պետական և 300ի չափ մասնաւոր վարժարաններ: Ամբողջ երկիրը արաբական քաղաքակրթութեան և մշակոյթի գերազանց աղբեղութեանը տակ է, զիտակից հին օրերու փառքին: Իր հնագիտական և պատմական հարստութիւնները, մշակոյթի ազգակները, պետութեան կողմէ կը զեկավարուին:

Իրաքը բաժնուած է 14 նահանգներու, որոնք են. Նննգ. անուց բնակչութիւն Նննգ. անուց բնակչութիւն

1. Պաղտատ՝	517 հազար	8. Պասրա՝	286 հազար
2. Մուսուլ՝	498 »	9. Էրպիլ	246 »
3. Տրվանիէ՝	417 »	10. Քէրքուկ՝	245 »
4. Ամասա՝	347 »	11. Սուլէյմ՝	226 »
5. Տրալէ	311 »	12. Քէրպէլա՝	200 »
6. Հիլէ՝	296 »	13. Բութ՝	193 »
7. Մուսթըֆիկ՝	287 »	14. Տըլէյմ՝	130 »

Երկրին կարեւորագոյն կեդրոններն են, Պաղտատ, Մուսուլ, Պասրա, Քէրքուկ, հայ զաղութներով:

ՊԱՂՏԱՏԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

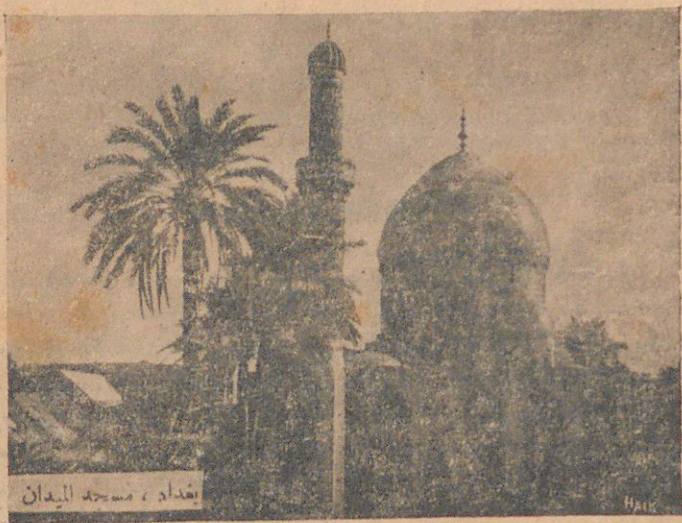
Երկրի կեդրոնական նահանգն է. բաժնուած է 3 գաւառներու, որոնք են՝ Սամըրրա, Բատմիէ, Մահմուտիէ: Ունի կէս միլիոն բնակիչ: Կ'արտածէ հացահատիկ, բամպակ, արմաւ: Ունի 1,200,000 արմաւենի, 600 հազար պղտաու ծառեր, 350 հազար ուխար, 6 հազար արջառ: Նահանգին ամէն կողմերը կան կարեւոր հնութիւններ: Յիշատակելի են Ակապուֆի աւերակները՝ Ջիկուրրաթ տաճարով և Թէսիֆոնի աշխարհահռչակ և մեծագոյն կամարը:

ՊԱՂՏՍՏ

Իրաքի պետութեան մայրաքաղաքն է: Աբբասեան շրջանէն ի վեր միշտ եղած է արաբական քաղաքակրթութեան, քաղաքական կեանքի և մշակոյթի կեդրոնը: Ունի 317 հազար բնակիչ. Տիգրիս գետը քաղաքը կը բաժնէ երկու մասերու՝ Ռուսաֆէ և Քերխ, որոնք իրարու հետ կը հաղորդակցին երկու արդիական հսկայ կամուրջներով:

Իր աշխարհագրական դիրքով Պաղտատը կեդրոնն է Իրաքի անտեսական, առեւտրական, արդիւնաբերական կեանքին, ուր կը կեդրոնանայ երկրի բերքերուն կարեւոր մասը, դարձնելով զայն Իրաքի ներքին առեւտուրի մեծագոյն հրապարակը:

Քաղաքը արագ կերպով կ'արդիականանայ, լայն և ծառազարդ պողոտաներով, շքեղ շինութիւններով և փայլուն շուկաներով: Ունի արքայական պալատներ և

Պաղտատի մեծ մզկիթը

պետական հոյակապ շէնքեր, ինչպիսիք են, խորհրդարանի, քաղաքապետութեան, թանգարանի, գրադարանի և համալսարանի շէնքերը:

Ունի համալսարան մը, ուսուցչանոցներ և բազմաթիւ երկրորդական վարժարաններ, հնութիւններու հարուստ թանգարան մը, և ճոխ մատենադարան մը, ուր կը պահուին ձեռագրերու հարստութիւնները: Մայրաքաղաքը երկրի մնացեալ մասերուն կապուած է Պասրայի, Քէրքուկի, Պէյճիի երկաթուղիներով: Պաղտատ — Պէյճի — Մուսուլ երկաթուղազծի աւարտումով, Իրաքի բոլոր կեդրոնները կապուած պիտի ըլլան եւրոպական կեդրոններուն:

Պաղտատէն մեկնող գլխաւոր ճամբաները, Իրաքը կը կապին Թուրքիոյ, Ատրպէյճանի, Պարսկաստանի, կեդրոնական Ասիոյ, Մէքսիկո և Պարսից ծոցին:

Պաղտատը կեդրոններէն մէկն է նաև արեւմուտքի և արեւելքի օդային հաղորդակցութեան: Հաղորդակցութիւն ունի բոլոր երկիրներուն հետ:

Տիգրիսը նաւարկելի ըլլալուն, Պաղտատը նաւակներով կը հաղորդակցի երկրի կարեւոր մէկ մասին հետ, իսկ Պասրային կապուած է փոքր շոգենաւերու սպասարկութիւնով մը:

Քաղաքի և շրջապատին մէջ կան պատմական յիշատակարաններ՝ Աբբասեան խալիֆաներու պալատներէն հետքեր, մզկիթներ և մինարէներու մնացորդներ:

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը բաղկանայ 9 դուռաներէ, Մուսուլ, Ամատիէ, Չախօ, Չէպար, Տընօք — Ա.քրա, Սինճար, Շէյխան, Թէլ Աֆըր: Նահանգը գերազանցապէս եզրագործական և անասնապահութեան կեդրոն մըն է: Ունի 65 հազար պտղատու ծառեր, 10 միլիոն որթատունկ. ունի մեծ անտառներ. արմաթիքի, բրինձի և ձխախոտի կարեւոր

արատադրութիւն. կը հաշուէ 1¹/₂ միլիոն ոչխար և այծ աղնիւ տեսակներով. 12 հազար արջառ. հարուստ է հանքերով և քարիւղով:

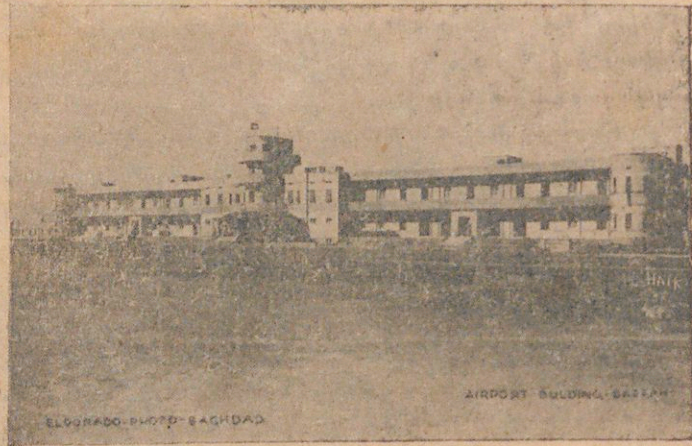
Որպէս Շամիրամի երկիրը հարուստ է հնութիւններով:

Երկաթուղիով Իրաքը կը կապէ արեւմտեան երկիրներուն: Նահանգի գլխաւոր արտաձուձներն են, կենդանիներ, բուրգ, մորթ, արմախք, բրինձ, ծխախոտ:

ՄՈՒՍՈՒՎ

Մայրաքաղաքէն յետոյ Իրաքի ամենակարեւոր կենդրոնն է: Ունի 95 հազար բնակիչ, բազկացած մեծ մասամբ հնագոյն շրջաններէն սերած քրիստոնեաներէ:

Շինուած է Տիգրիսի աջ ափին վրայ: Գետի ձախ ափին կը գտնուի նէպի — Եռնէս մեծ գիւղը, որուն հետ կը հաղորդակցի երկաթէ արգիական կամուրջով մը:

Իրաքի հռչակաւոր օդակայանը. Պատրա

Մուսուլը Իրաքի արհեստագործութեան կեդրոնն է, հիւսիսային նահանգներու կարեւոր շուկան, ցամաքային արտաձուձներու հաւաքման վայրը: Այս բոլորին միացած քարիւղի շահագործման առաւելութիւնները, Մուսուլը կը դարձնեն սուեւորական կեդրոնական վայր մը:

ՊԱՍՐԱՅԻ ՆԱՀԱՆԳԸ

Կը գտնուի երկրին ծայրագոյն հարաւը. ունի Սպուլ — Սասիպ և Կուռնա գաւառները:

Տիգրիսի, Եփրատի և Շաթ — իւլ — Արաբի եզերքներուն վրայ ունի արմաւենիի ծովածաւալ պարտէզներ. կը հաշուէ 12 միլիոնէն աւելի արմաւի ծառեր, կը հայթայթէ արմաւի համաշխարհային բերքին կէսէն աւելին: Արմաւի պարտէզներու մէջ կը մշակուին ուրիշ պտղատու ծառեր ալ, թուով 1¹/₂ միլիոն:

Առաւելապէս հողագործական նահանգ մըն է, կ'արտադրէ բրինձ և ցորեն: Ունի մեծ քանակութեամբ գոմէշներ. ունի հաղորդակցութեան լայն միջոցներ երկրի բոլոր մասերուն հետ, ծովային ելքն է: Ունի քարիւղի հսկայական հանքեր:

ՊԱՍՐԱ

Ունի 70 հազար բնակիչ: Շինուած է Շաթ — իւլ — Արաբի աջ ափին վրայ: Բազաքը բազկացած է երեք մասերէ՝ Պասրա, Աշար, Մարկիլ:

Պասրա. — Շինուած է Շաթ — իւլ Արաբէն չորս քիլմթ. հեռու, ջրանցքներով կապուած Շաթին. կը հանդիսանայ բնակչութեան կեդրոնը:

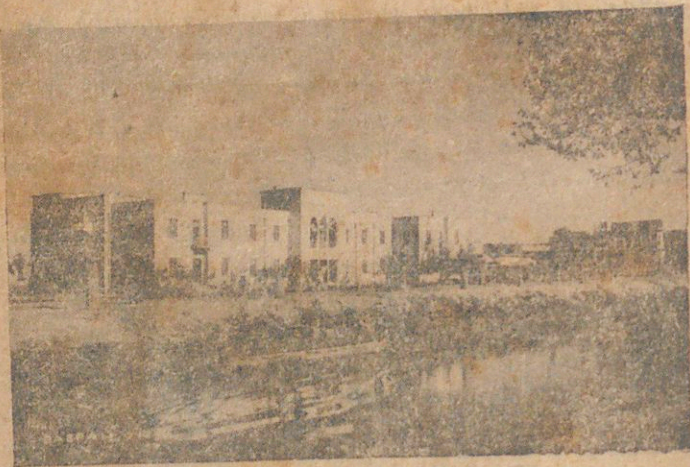
Աշար. — Կը գտնուի ուղղակի Շաթի եզերքին, կը ներկայացնէ սուեւորական և վարչական կարեւորութիւն:

Մարկիլ. — Կը պարփակէ նաւահանգիստը եւ օգտակայանը, ինչպէս նաեւ երկաթուղիի կայարանը:

Պատրան ամբողջութեամբ, Իրաքի ծովային միակեւքն է ու կարեւոր նաւահանգիստ մը արեւելքի մէջ: Արեւելքի եւ արեւմուտքի օդային հաղորդակցութեան մեծագոյն օդակը, մասնաւորաբար Գահիրէ — Սինկափուր գծի կեդրոնը, որուն համար ունի մեծութիւնով եւ շքեղութեամբ աշխարհի երկրորդ օդակայանը:

Իրանի ներածումներու փոխանցման հանգրուանն է: Ունի առեւտրական եռուն կեանք մը: Ունի շատ գեղեցիկ ու ճոխ բնութիւն մը, շնորհիւ իր փարթամ բուսականութեան եւ քաղաքը կարող ջրանքներուն:

Իր բնական առաւելութիւններով եւ առեւտրական կարեւորութեամբ կը յիշեցնէ պատմական Վենետիկը:

Պատրայի մէկ պոպոսան ջրանցքի եզերքին

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՍՐԲԱՎԱՅՐԵՐԸ

Սրբ. Յարութեան Տանարք. Հառուցուած է Քրիստոսի խաչուած վայրին (Գողգոթա) եւ գերեզմանին վրայ: Քրիստոնեայ աշխարհի մեծագոյն սրբավայրն սեփականութիւնն է Յ Պատրիարքութեանց՝ Հայոց, Յունաց եւ Լատինաց:

Սրբոց Յակոբեանց (Ս. Յակոբներու) տանարք. Սեփականութիւն Հայոց վանքին. Քրիստոնեայ աշխարհի Ք. րդ. սրբավայրն է. բնակարանը եւ աթոռանիստ վայրը քրիստոնէութեան Առաջին Եպիսկոպոսին՝ Յակոբոս Տիառնեղբայր առաքելային: Այս տաճարին մէջ է նաեւ հոշակաւոր Սուրբ Գլխալիւ ուխտատեղին, ուր կը դրանուի Յիսուսի 12 աշակերտներէն՝ Յակոբոս Զեբեդեան առաքելային գլուխը:

Ս. Հրեշտակապետաց վանք. սեփականութիւնն է Հայոց. կը նկատուի Աճնա Բահանայապետին տունը, ուր առաջին անգամ Յիսուս դատուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ:

ՎԵՐՉ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԲՆԱԿԱՆՈՒՄ 2 ՇԻԿՆ

